

FiloRom 2020

Studii de filologie românească

Novi Sad, 2020

Editat de:

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad
www.ff.uns.ac.rs

În numele editorului:

Prof. univ. dr. Ivana Živančević-Sekeruš, Decan

Coordonatori:

Prof. univ. dr. Laura Spăriosu
Conf. univ. dr. Daniel Sorin Vintilă
Lector. univ. dr. Ivana Ivanić

Recenzenți:

Prof. univ. dr. Ciprian Vălcan,
Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, România
Prof. univ. dr. Florin-Ioan Cioban,
Universitatea „Eötvös Loránd” din Budapesta, Ungaria
Lect. univ. dr. Codruța-Gabriela Antonesei,
Universitatea Jagelonă din Cracovia, Polonia

ISBN

978-86-6065-638-6

URL

<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-638-6>

Volum realizat în cadrul proiectului

Proučavanje rumunskog jezika u Vojvodini u sklopu

širih evropskih filoloških istraživanja

[Studierea limbii române în Voivodina ca parte a cercetărilor filologice europene mai largi], cu sprijinul Secretariatului Provincial pentru Educație, Reglementări,

Administrație și Minoritățile Naționale – Comunitățile Naționale.

Imprimarea sau fotocopierea sunt permise doar cu acordul scris al editorilor. Toate drepturile rezervate.

C U P R I N S

Florina-Maria Băcilă

EXPRESIA LINGVISTICĂ A UNICITĂȚII ATRIBUTELOR DIVINITĂȚII
ÎN POEZIA LUI TRAIAN DORZ 5

Anca Luminița Eftenie

HIBRIDIZĂRI ALE FANTASTICULUI 23

Ivana Ivanić, Laura Spăriosu, Daniel Sorin Vintila

KULTURNO-ISTORIJSKI IDENTITET I POLITIČKE PRILIKE RUMUNA
U VOJVODINI: KRATAK PRIKAZ..... 41

Ivana Ivanić, Daniel Sorin Vintilă, Laura Spăriosu

LIMBA ROMÂNĂ ÎN VOIVODINA: ASPECTE ȘI PROBLEME DE
CULTIVARE 57

Constantin-Ioan Mladin

DIFFICULTES ET SUBTERFUGES DANS LA «TRADUCTION» DES
ANTHROPONYMES LITTÉRAIRES. ANALYSE ET JUGEMENTS SUR
LES TRADUCTIONS EN FRANÇAIS DES COMÉDIES DE I. L.
CARAGIALE 75

Laura Spăriosu, Ivana Ivanić, Daniel Sorin Vintilă

ROMÂNCELE DIN VOIVODINA – ISTORIE ORALĂ ȘI STUDII DE
GEN 111

Daniel Sorin Vintilă, Laura Spăriosu, Ivana Ivanić

ANTROPONIME EBRAICE LA ROMÂNII DIN BANATUL SÂRBESC
CENTRAL ȘI DE SUD 127

EXPRESIA LINGVISTICĂ A UNICITĂȚII ATRIBUTELOR DIVINITĂȚII ÎN POEZIA LUI TRAIAN DORZ

Florina-Maria Băcilă

Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara, România
florina_bacila@yahoo.com

Our paper aims at revealing some aspects regarding the linguistic expression of the unique attributes Divinity has, in the depiction extracted from the confessional tone poetry belonging to Traian Dorz – a contemporary Romanian author whose work represents, undoubtedly, the fruit of some spiritual experiences that marked decisively his existential path. Such mystical-type lyrical creations materialize confessions of belief, dogmatic truths, set in a poetical vision loaded with obvious divine revelation which transcends without hesitation the dimensions of reason. In fact, the relation between man and God (on Earth, but also in the perspective of eternity) remains a constant topic of this work enshrined to His unicity, to the amazing feeling of the unmistakable divine love, in connection with which everything is situated, not once, on the coordinates of being wordless: we deal with a special kind of “verbalizing”, which offers the opportunity to live in an authentic spiritual discipline, it replacing (and supressing) any other form of confession through common words. As a result, the meanings of being quiet (with active intention!) lean on a positive semantic direction, as a special way of interior “speaking”, in the absence of which communication would be unconceivable.

Key words: mystical-religious poetry, Stylistics, Semantics, quietness, communication.

1. Introducere

În creația lirică a lui Traian Dorz (Băcilă 2016, 15-26), maniera de construcție a mesajului în ansamblul său relevă principiul conform căruia eliberarea interioară se realizează și prin absența rostirii – adică prin ceea ce presupune, în viziunea autorului, „cuvântul nemaispus” (CS 215, *Când mi-ai descoperit lumina*) –, iar trecerea necesară într-o altă sferă de percepție a semnificațiilor rezultate din textele scripturistice implică un nivel superior de abordare, care transgresează cotidianul legăturii cu Divinitatea, cu convingerea deplină în adevărurile desprinse din următorul precept: „Când Duhul sărută un gând, se naște o inspirație.” (Dorz 2005, 320). Într-un atare context se evidențiază

și modalitățile repetitive, aproape monocorde, ale construcției lexico-gramaticale, reflectând însă concentrarea maximă asupra a ceea ce este absolut, unic, fără tipar, așa cum, de altfel, e întreaga creație divină.

„Sfera medierii prin limbaj a relației între om și Dumnezeu este una complexă.” (Ivăniș Frențiu 2013, 69). În acest context, merită amintit că există grupuri nominale care subliniază „neajungerea limbii” în încercarea de a puncta attributele excepționale ale lui Iisus Hristos, imposibil de reprodus în cuvinte banale, însă mult mai ușor de conturat prin tăcerea rugătoare (și lucrătoare), aidoma misticilor dintotdeauna.

2. Bunătatea lui Dumnezeu

O serie de secvențe selectate din poezia dorziană evidențiază bunătatea inerentă (fără început și fără sfârșit) a caracterului Său – fundament propriu naturii divine, profunzime de necuprins în limitele limbajului și, totodată, mister aducător de bucurie, dincolo de puterea noastră de înțelegere; în definitiv, Dumnezeu nu numai că *este* bun în esența Sa, ci, mai mult decât atât, El *face* bine, creează tot ce e bun în viață și în universul întreg, exterior sau lăuntric (Ryken, Wilhoit și Longman III 2011, 123-124):

Ce dulce ești, Iisuse, ce dulce ești și Bun, / spun stelele și luna, și cerurile spun / și-ntreg pământul spune / ce dulce ești și Bun... // De când a' Tale haruri în inimă le-adun, / eu gust mereu din Tine ce dulce ești și Bun, / și-aș vrea la lumea-ntreagă / cât simt să pot să spun... // O, de mi-ar sta-n puțință / toți oamenii s-adun, / de multa-Ți bunătate plângând aș sta să spun, / să vină toți să afle ce dulce ești și Bun (CDin 167, *Ce dulce ești!*)¹.

„Cui îi mai ceream eu oare / ce nu-i grai să spună, / dacă n-aș fi-aflat, Iisuse, / Inima Ta bună? / O, Iisuse, Drag Iisuse, Inima Ta bună!” (CE 175, *Cui i-aș fi spus eu?*).

¹ Spre a nu îngreuna parcurgerea trimiterilor, am optat, în lucrarea de față, pentru notarea, în text, a referirilor (cu abrevieri) la volumele (aparținându-i lui Traian Dorz) din care au fost selectate secvențele ilustrative, alături de numărul paginii / paginilor la care se află fragmentul respectiv și de titlul poeziei. Evidențierile din versurile citate (cu caractere cursive și / sau aldine) îi aparțin autorului.

Termen biblic foarte frecvent întrebuințat pentru a desemna latura pozitivă a experienței umane, *bunătatea* – trăsătură imuabilă sinonimă cu Însuși Dumnezeu – se asociază cu alte attribute morale și spirituale, precum dragostea neclintită, dreptatea (în sensul scripturistic al neprihănirii), harul și îndurarea, frumusețea și măreția, mila și înțelepciunea, iertarea și fericirea indicibilă a comuniunii suprafirești – toate rezumând și ilustrând „ceea ce înseamnă pentru Domnul să fii bun” (Ryken, Wilhoit și Longman III 2011, 123):

O, negrăită Bunătate / a Unicului nostru Tată, / de sufletele noastre toate / în veci fii binecuvântată, / că nu-s cuvinte să știm spune / pe cât simțim că s-ar cuvine / și prin cântări, și-n rugăciune / noi să Te preamărim pe Tine! // Trăim împărtășiri de care / nu-s poate numa-n cer simțite / și sufletele nu-s în stare / să spună cât sunt fericite. / Când ni-e Cuvântul Tău lumină / și rugăciunea, înălțare / am vrea pe veci așa să țină / această binecuvântare. // O, Tatăl Bunătății sfinte, / primește-a noastră mulțumire / ce prin Hristos o dăm fierbinte / spre negrăita Ta iubire! / Așază-Ți pentru totdeauna / peste viața noastră toată / pecetluirea și cununa, / Cerescul, Bunul nostru Tată!... (CBir 154, *O, negrăită Bunătate*).

În consecință, meditația centrată asupra bunătății divine generează un sentiment autentic, care confirmă aspirația spre descoperirea a tot ce e mai bun în noi, sub imperiul grației revărsate de Sus în structura ființială a fiecărui membru al comunității creștine. Prin definiție, oamenii *nu sunt buni* în ei înșiși, ci devin capabili de *a face binele* prin implicarea și prezența reală a lui Dumnezeu în parcursul lor existențial, ceea ce animă dorința ardentă a unei necesare mărturisiri în intimitatea stării de vorbă cu El, în emoția făpturii care-și trăiește exemplar plenitudinea comuniunii cu Cerul, în creația artistică. În fața infinitei Sale iubiri primordiale, reflectată concret în harul cu care ea îi înconjoară pe pământeni, omul nu poate răspunde folosindu-se de instrumentele consacrate ale limbajului – care nu deține suficiente posibilități de exprimare în acest sens, nici în dimensiunea teluricului, nici în aceea a transcendentului perceptibil din perspectiva sufletului dedicat preceptelor biblice –, ci printr-o puternică dragoste jertfitoare, care, slăvind-L pe Dumnezeu, învinge moartea și efemeritatea din cotidian (de remarcat rolul de potențare al interogațiilor retorice în atari fragmente concepute cu intenție dialogică, dar în maniera unor monologuri lirice, actualizând două componente esențiale ale comunicării – funcția conativă și funcția fatică):

Cum să nu Te cânt, Iisuse, / cum să nu Te cânt, / cum să nu-Ți slăvesc cu lacrimi / Numele Tău Sfânt? // C-am strigat spre Tine, Doamne, / și mi-ai ascultat, / bucuria

și lumina / fericit mi-ai dat! // Cum să tac, o, cum, că-mi vine / lumii-ntregi să spun / cât de bun ai fost cu mine, / cât, o, cât de bun! // Unde-i lacrima și glasul, / inima de-ajuns, / ca să-Ți pot slăvi iubirea / care mi-a răspuns? // Până-n veci voi spune, Doamne, / cât de-adevărat / Ți-e Cuvântul și Iubirea / ce m-au ascultat! (CCm 172-173, *Cum să nu Te cânt!*).

„O, cum să spun, o, cum să spun / cât ești de bun, cât ești de bun, / Slăvit și Mare Dumnezeu, / cât ești de bun, mereu!...” (CÎnv 16, *Mă uit spre cer*); „Cât de Bun ai fost cu mine, / Dumnezeul meu, / faptele iubirii Tale / cum le-aș spune eu, / – când toți cei de lângă mine / n-aveau vreun alin, / eu, îmbrățișat de Tine, / îl aveam deplin!” (CNoi 12, *Cât de Bun ai fost*);

Cum voi răsplăti eu, Doamne, / toată bunătatea Ta, / cu ce grai s-o știu eu spune, / cu ce psalmi s-o știu cânta, / cu ce lacrimi să Ți-o laud, / cu ce suflet s-o cuvânt, / când nu-i îndeajuns niciuna, / nici în cer, nici pe pământ! // Tot ce pot eu să-Ți dau Ție / e puțin și trecător / și mă văd tot mai nevrednic, / și mă simt tot mai dator / – și Tu meriți cât nu-s margini, / și Ți-aș da și nu știu cât, / bogăția Milei Tale / mi-a făcut atât, atât! // Slavă veșnică doar Ție, / Domnul meu Iisus Hristos, / Tu-mi dai binecuvântarea / toată, și de Sus, și jos, / Tu-mi dai ce-i mai scump pe lume / și mai dulce, și mai bun / – Doamne, bunătatea-Ți multă / cum s-o cânt / și cum s-o spun? (CNoi 85, *Cum voi răsplăti?*).

„Creația lui Dumnezeu, inclusiv oamenii, care sunt creați după chipul Lui, este o extindere a propriei Lui bunătăți” (Ryken, Wilhoit și Longman III 2011, 124), un reflex în ființa noastră al acestei trăsături; ca atare, faptul se repercutează, sub imperiul constantei limitări impuse de cuvântul rostit, asupra trăirii din cotidian, în relațiile cu cei apropiați, față de care se exprimă continue mulțumiri pentru sacrificiul lor unic: „Bun e tata, bun / cât nu pot să spun, / suflet ca al lui / nu-i al nimănui, / dar mai bun ca tatăl meu / este Tatăl-Dumnezeu.” (O 395, *Bun e tata, bun...*); „Domnul să vă răsplătească, / buni și credincioși părinți, / toate ale voastre lacrimi, / osteneli și suferinți / câte niciun fiu pe lume / n-ar putea să spună-n grai; / – să vă răsplătească Domnul / în al Lui preadulce Rai...” (CUit 90, *Domnul să vă răsplătească*).

3. Iubirea lui Dumnezeu

Iubirea însăși, care este, înainte de orice, comprehensivă, părtașă la mărturisirea intimă de orice gen ale sufletului credincios, nu poate fi cuprinsă integral în știința „zicerii”, căci grația divină se amplifică în relație directă cu receptivitatea ființială la ceea ce poate constitui o veritabilă (și necesară) pedagogie a dragostei izvorâte din Dumnezeu, unică în virtutea manifestărilor sale fără egal prin armonia și desfătarea lăuntrică pe care le generează, instituind și permanentizând, prin gesturi și trăiri inconfundabile, coordonatele neîntreruptei relații cu El, așezate decisiv într-un parcurs existențial consacrat, fără îndoială, slujirii Lui: „Iubire, nici nu știu să spun / ce bună-ai fost cu mine, / căci harul tău, cu cât l-adun, / mereu mai mare-mi vine.” (CNem 34, *Iubire, nici nu știu să spun*); „O, numai tu, iubire, mă înțelegi în tot; / ce nu vorbesc cu nimeni, cu tine știu că pot, / ce n-am cerut la nimeni, la tine pot să cer, / iubire, tu-mi ești mama și sora mea din cer!” (CBir 87, *Eu nu pot fără tine*); „Aș vrea, iubire, să-nvăț toate, / – dar numai tu să mă înveți, / căci numai tu le știi curate / și numai tu le faci de preț. // Aș vrea să cânt – dar numai glasul / cântării tale să ți-l știu / – aș vrea să merg, dar numai pasul / cu tine fericit să-l țin.” (CBir 43, *Aș vrea, Iubire, să-nvăț*);

Iubire, pentru tine, / cât nu știu mai frumos, / spăl din genunchi, cu lacrimi, / genunchii lui Hristos / și-adânc sărut fierbinte / picioarele-I tăcut, / de mii de ori fiindu-I / dator că te-a făcut. // Îi mulțumesc în felul / cel mai frumos și sfânt / că mi te-a dat în ceasul / cel 'nalt de legământ / și-n felul cel mai dulce / de unic și frumos, / cum nu mai poate nimeni / să dea decât Hristos! // O, nu-mi lua, Iisuse, / vreodată ce mi-ai dat, / păstrează-mi-l de suflet / pe veci adânc legat, / căci asta-i frumusețea / în tot ce-Ți dau și-Ți cer, / așa-mi vreau fericirea / și pe pământ, și-n Cer! (CNoi 84, *Iubire, pentru tine*).

Într-adevăr, lui Dumnezeu I se cuvine totdeauna recunoștința profundă și neclintită pentru iubirea Sa nemărginită, reflectată în sacrificiul hristic, dar și în cotidianul existenței comune, rămasă – în pofida strădaniilor de a fi mărturisită ca atare – de neîncăput în cuvinte pe măsura sacralității și a măreției absolute pe care o implică prezența Lui: „Îți cânt, – cu al meu suflet / și cu-a mea gură-Ți cânt, / o, Dumnezeul nostru / cel Mare, Bun și Sfânt, / și-aș spune despre Tine / tot ce știu mai frumos, / căci Tu ești Tatăl nostru / cel Bun și Credincios.” (CM 31, *Îți cânt*); „– O, cum pot, Doamne, arăta / cât mi-a făcut iubirea Ta / că simt și vreau, dar n-am cuvânt / așa de nalt și-aprins, și sfânt!...” (CÎnv 17, *Mă uit spre cer*); „O, oare cum să nu spun eu / ce minunat e Dumnezeu, / ce plin de dragoste e El / în orice

fel! // Cât voi trăi, eu am să spui / ce dulce-i mântuirea Lui, / să afle toți iertarea Sa / la Golgota.” (CUit 86, *Iisuse, când Te-am ascultat*). Miracolul divin al dragostei, mereu amplificat, devine obiect al adresării directe sub forma unor mărturisiri și a unor interogații retorice despre „neajungerea limbii”, care atestă aspirația spre a transpune toate trăirile lăuntrice în creația artistică, până la nivelul năzuinței către perfectibilul paradisiac: „Cum Ți-aș putea cânta, Iisus, / Iubirea Ta adâncă, / o, cum, că, oricât am spus, / mai mult rămâne încă? // [...] // Cu cât vreau duhul să-mi descarc / de-a dragostei minune, / simt greutatea ei crescând, / și-aș vrea... și n-o pot spune. // O, nu doresc decât, în Cer, / să pot cânta odată / așa frumos cum am simțit / viața asta toată!” (CCm 152-153, *Cum Ți-aș putea*).

Mai mult decât atât, după cum rezultă și din unele secvențe citate deja, ideea poetică mizează, în anumite cazuri, pe instituirea unui dialog special cu însuși sentimentul inexprimabil al iubirii, echivalent cu numele Divinității – Sursa directă și constantă a acestei trăiri unice –, reflex al revărsărilor cerești în sfera teluricului, construcția textului realizându-se pe baza unor propoziții subordonate negative cu regent adjectival, introduse prin adverbele relative *cât* și *cum*, menite să redea (prin comparații cantitative succesive, inedite, organizate într-o ascendență hiperbolizantă) gradul intensității maxime al unor însușiri privitoare la unicitatea și la intimitatea indefinibilă a trăirilor extatice pe care le subsumează o asemenea stare de vorbă plină de încântare și de admirație: „Dragoste-a lui Dumnezeu, / mare ești cât nu știu eu, / dulce ești cât nu știu grai, / scumpă ești cât preț nu ai, / bună ești cât nu ai soț, / tu-i iubești pe toți, pe toți... // [...] // Dragoste, ceresc întins, / mare ești cât nu-i cuprins, / dulce ești cât nu-i nectar, / scumpă ești cât nu-i hotar, / bună ești cât nu-i cuvânt, / tu ești cerul pe pământ...” (O 419, *Dragoste-a lui Dumnezeu*). Metafora din ultimul vers citat relevă, într-o aparentă antinomie, maniera spiritualizată în care imposibilul devine posibil, intangibilul – palpabil, inestimabilul – perceptibil și, *ipso facto*, urcușul lăuntric – continuu și fericit, până la atingerea extatică a contopirii cu El, însă nu ca intrare în odihna definitivă a sufletului, pentru că dragostea față de Divinitate se reconverteste într-un proces care îl eliberează în permanență pe om de povara sinelui. „Iubirea dumnezeiască e deci mișcarea lui Dumnezeu spre făpturi, spre unirea cu ele.” (Stăniloae 2003a, 288): „Iubire, numai tu-mi știi spune / cuvinte cum pe lume nu-s, / iubire, nu-ți mai știu alt nume, / nici alt izvor decât Iisus!” (CÎnv 122, *Iubire, numai tu*);

Când ai zămislit Iubirea și ne-ai dat-o nouă-n lume, / Doamne, nu știam c-acesta-Ți este-adevăratul Nume, / dar am bănuir că-ntr-însul este harul și puterea / care singură sfințește fericirea și durerea, / aducând în suflet starea fără seamăn de

frumoasă, / care mângâie când doare și înalță când apasă, / care arde și jertfește
inima în care cântă, / dar atâta fericire poartă-n cazna ei cea sfântă! (CCm 95,
Când ai zămislit Iubirea).

Centru vital al împărtășirilor tainice în cadrul cărora se evidențiază totalitatea atributelor lui Dumnezeu, dragostea certifică restaurarea la nivel individual și comunitar, desăvârșind – în aspirația ardentă spre îndumnezeire – unirea sufletului cu El, „mai presus și de rugăciunea curată. Ea înseamnă dragostea desăvârșită. Și pe aceasta nu o dă omul de la sine, ci îi vine din Dumnezeu.” (Stăniloae 2002, 349).

Reflectarea iubirii absolute a Creatorului pentru „făptura Mâinilor Sale” are loc însă în jertfa supremă de pe Golgota, însuși sensul sacrificiului eliberator și etern biruitor intrând sub incidența durerii și, totodată, a neputinței de a fi mărturisit în sfera profanului – fapt evidențiat în secvențe lirice de o mare forță sugestivă, inspirate din pasajele evanghelice consacrate episodului respectiv, fragmente din care se detașează sobrietatea și simplitatea „spunerii”, registrul stilistic îmbinând terminologia de factură religioasă cu imaginile terifiante ale universului uman înconjurător: „Pășind încet, cu fruntea-nsângerată, / Hristos suia păcatul tuturor; / urma, strigând, mulțimea-nfuriată, / cerând amarul Preț Ispășitor. // [...] // Ajuns în vârf, bătut pe Cruce-n cuie, / El Se ruga iertând păcatul lor, / căci nu e grai în veac și veac să spuie / ce crunt și-amar e-un preț ispășitor.” (CS 132, *Pășind încet, cu fruntea-nsângerată*); „Privește Ochii de pe Cruce / înlăcrimați și suferinzi, / și vei cunoaște-n cât de dulce / iubire ai să te cuprinzi. // Căci vorba nu-i pe lume-n stare / să spună-atât de-nfiorat / ca Ochii Lui *cât* e de mare / durerea Lui cu-adevărat.” (CS 200-201, *Privește ochii*).

Dar starea Lui de jertfă a realizat-o pentru noi, ca o concluzie și întărire a comuniunii Lui cu noi, sau ca o bază a comuniunii noastre cu El. Căci El intră la Tatăl ca jertfă curată, sau restabilește comuniunea Sa cu El, pentru a ne introduce și pe noi în comuniunea cu Tatăl. Dar prin aceasta intrăm în comuniune și cu Hristos ca Dumnezeu, pentru că intrăm în comuniune cu Tatăl Lui, Care devine astfel Tatăl nostru. Jertfa e necesară pentru comuniune. Jertfa e animată de tendința după comuniune; e renunțare la sine, de dragul celuiilalt; e uitarea de sine din iubire față de celălalt. Astfel comuniunea e rezultatul jertfei (Stăniloae 2003b, 142).

Ca atare, iubirea – trăire a ființei și, deopotrivă, lucrare / acțiune – conferă spiritului despovărare de banalul existențial, beatitudine și splendoare imposibil de

transpus în creație sau în emoția trăirii în comuniune cu Cerul și cu semenii: „Ce fericită-i frumusețea / iubirii Tale, scump Iisus, / nu-i nici cântare s-o cuprindă, / nici lacrimi s-o arate nu-s. // [...] // În încercări nemauiutate / ne umple sfintele cărări / cu-nfiorarea fericită / a unor negărite stări.” (CBir 204, *Ce fericită-i frumusețea*).

Privind lucrurile strict din punct de vedere teologic, nu se poate susține că suntem capabili să înțelegem suficient sau exact întreaga profunzime a ceea ce înseamnă într-adevăr dragostea lui Dumnezeu, cu tot ceea ce derivă din ea, *de unde* începe și *până unde* coboară ea în scopul regenerării ființei, al restaurării spirituale și umane – concept mărturisit de autor cu deplină sinceritate și asumare conștientă:

Mă sui din tristele adâncuri / spre zâmbetul iubirii Tale / ca-nspre-o minune care-mi iese / întâmpinându-mă în cale. // Dar cum să pot, Iisuse, oare / vreodată-n taina ei pătrunde / când întunericul luminii / mi-o înfășoară și-o ascunde! // Când toate simțurile mele / în pipăirea mâinii puse, / ca orbii, bâjbâind Te caută / să pot să Te-nțeleg, Iisuse. // Cărările vieții toate / mi le-am făcut de-acuma una / cu ea să pot s-alerg spre Tine / mai însetat ca-ntotdeauna. // Din toate fragedele fețe / ce mi le-ai vrut cât mai divine / mi-am refăcut, Iisuse, chipul / cu care-ai vrut să vin spre Tine. // Pecetluiește-mă cu semnul / de înfiat al Jertfei Sfinte / ce-mi face Porțile deschise / și slava slobodă nainte! (CÎnv 157-158, *Mă sui din tristele adâncuri*).

4. Frumusețea lui Dumnezeu

Frumusețea este o altă trăsătură definitorie a caracterului Divinității, identificându-se cu perfecțiunea Sa, cu încântarea și împlinirea pe care credinciosul le găsește în Dumnezeu, cu experiența spirituală care, încercând să exprime chiar și inefabilul, trădează dorința de a-L căuta și de a-L vedea față către față, inclusiv în dimensiunea infinită a transcendenței, a cărei imagine nu-și găsește reflectarea adecvată în manifestările specifice ființei umane (cuvânt, emoție, creație), întrucât depășește orice corespondent pământesc prin prezența Mirelui Iisus, care implică frumusețe absolută și, totodată, comunicare suprafirească: „Cât de frumos este Iisus, / cum niciun grai n-arată, / și totuși cât de mulți se duc / și nu-L văd niciodată!” (CŪrm 67, *Cât de aproape e Hristos*). Fără îndoială, „frumusețea e numele lui Dumnezeu și realitatea ei transcendentă e investită cu acea inefabilă putere de atracție, care adună sufletul din imperfecțiunile lumii și-l absoarbe spre arhetipul desăvârșit din înălțime” (Crainic 1994, 288), ea e „unul din numele Lui, înțelegând prin nume atributele divine [...]. Acest nume sau această însușire e strâns legată de calitatea de Creator al lumii. Lumea e oglinda Creatorului ei. Ea îi

răsfrânge chipul și însușirile. Chiar numele lumii e frumusețe, fiindcă lumea se numește cosmos, adică ordine sau podoabă” (Crainic 1994, 105). Ideea este subliniată în secvențe lirice care evidențiază – prin intermediul interogațiilor retorice ori al structurilor comparative (de egalitate sau de inegalitate) realizate repetitiv ori simetric – intensitatea maximă, unicitatea de netăgăduit a atributelor divine: „Frumusețea Ta, Iisuse, / n-are-asemănare; / cine-ar fi să poată spune / cât de Drag mi-ești, oare? / Care cântec, care lacrimi / pot a spune oare? // Dintre mii de-aleși, Făptura / pot a Ți-o alege, / Glasul Tău, din mii de glasuri, / pot a-L înțelege, / cântă-ntreaga mea ființă / când Ți-L înțelege.” (CCm 106, *Cât ai Tu mai mult ca alții*);

În fața Ta plec ochii umezi, / cu suflet copleșit de drag, / Strălucitoarea Ta Frumusețe / uimit m-a-nngenuncheat pe prag. // O, ești Frumos ca Adevărul / Strălucitor și Minunat / ce-n limpezimea Lui e veșnic, / atotputernic și curat! // O, ești Frumos cum e Iubirea, / dumnezeiescul Har slăvit, / Iubirea care, ca și Tine, / e fără margini și sfârșit! // O, ești Frumos cum e Nădejdea / din jertfa inimii fierbinți, / ce, pentru-o clipă fericită, / îndură ani de suferinți! // O, ești Frumos cum e Credința / curată și de neclintit, / mereu mai mare, mai frumoasă, / dar cea dintâi pân' la sfârșit! // O, ești Frumos cum e Iertarea / ce-mbrățișează pe vrăjmaș, / primindu-l frate și făcându-l / acelorași comori părtași! // O, ești Frumos, ca Mântuirea / ce-a șters atât adânc alean / și-arată veșnic mai frumoasă / din zi în zi, din an în an! // O, ești Frumos cum de frumoasă / e numai Frumusețea Ta, / mi-e sufletul pe veci, Iisuse, / rob și fermecat de Ea! // Și-mi uit și zbulcirea, și lupta, / și-ntregul plânset dureros / și Te privesc uimit, Iisuse, / o, ești Frumos, așa Frumos!” (CCm 142-143, *În fața Ta plec ochii umezi*).

Tu ești mai Frumos, Iisuse, / decât orice răsărit, / de la toate-mi întorc ochii / către Tine, Cel Iubit! // *Tu ești mai Frumos – Tu ești mai Frumos / decât tot ce-i jos – Domnul meu Hristos, / Tu ești mai presus – Tu ești mai presus / decât tot ce-i Sus – Domnul meu Iisus!...* // Tu ești mai Frumos ca zorii / când e-ntregul cer curat, / dinspre toate-mi întorc ochii / către Chipu-Ți Minunat. // Tu ești mai Frumos ca toate / câte poate spune-un gând, / de la toate-mi întorc ochii / lângă Tine rămânând! (CVeșn 164-165, *Tu ești mai Frumos*).

„Și urcând, simți-vom / tainic / aripile cum ne cresc, / cum cerescul ne cuprinde / și lăsăm ce-i pământesc... // – Undeva, în Vârful Scării, / Cerul, așteptând deschis, / ne va da Eternitatea / pentru-acest părelnic vis; // iar un Mire de-o Frumusețe / cum nicicând n-am fi crezut / ne va da pe veșnicie / altă Masă / și-alt Sărut...” (LNS 101, *Va veni cândva*). Faptul rămâne valabil inclusiv atunci când

„nerostirea” se instituie între două laturi fundamentale ale parcursului existențial – frumusețea divină, supremă, plină de acel farmec mai presus de fire, față în față cu suferința sufletului copleșit de puterea extazului dragostei:

În cuptorul celei de-a șaptea încălziri, în flacăra celei de-a șaptea arderi – unde totul e alb de aprins, unde totul este neobișnuit

– acolo Tu îmi ești cu totul și în totul *neobișnuit*.

Am simțit întotdeauna că Tu ești frumos, mereu tot mai frumos.

Dar niciodată și nicăieri nu aș fi bănuat că poți fi într-atât de tulburător de frumos – cum mi Te-ai arătat doar acolo.

Am știut întotdeauna că Tu ești strălucit, minunat, puternic, fericit. Dar abia acolo am descoperit că ceea ce știussem eu încă nu fusese nimic.

Că Tu ești nespus mai mult decât putusem eu crede sau gândi vreodată până atunci.

Văzusem și înainte, afară, nenumărate dovezi ale dragostei Tale și am fost așa de fericit primindu-le.

Gustasem și înainte, afară, negrăitele împărtășiri ale dragostei Tale: în rugăciune, în contemplare, în lupte, în cântări, în meditații, în lacrimi, în osteneți.

Și am fost fericit când le-am dat, când le-am primit și când le-am putut vorbi sau scrie.

Dar nimic din tot ce am trăit înainte nu se putea asemăna cu ceea ce a fost acolo, în cuptor.

Eu pot vorbi despre tot ceea ce a fost până atunci

sau după aceea,

dar despre ceea ce am aflat și am lăsat acolo – nu, nu pot.

Atunci îmi erau toate ușoare, nimic nu avea nicio greutate, ca razele, ca miresmele, ca ecoul (Dorz 2009, 225-226).

Într-adevăr, „frumusețea absolută fiind Dumnezeu însuși, ea se comunică de la sine frumuseților relative din lume, precum se comunică existența, viața sau bunătatea și iubirea.” (Crainic 1994, 103). Ca atare, în repetate rânduri, plăsmuitorul *Cântărilor Nemuritoare* enunță, cu uimire și reverență străbătută de sentimentul sacrului, imposibilitatea certă de a pătrunde conceptual în misterul creației (văzute și nevăzute) care vine din veșnicie și se prelungește – ca finalitate – în aceeași perspectivă a ilimitării, a noului început, în care totul va fi *altfel* față de cum putem mărturisi noi sub auspiciile lui *aici* și *acum*, într-o sferă dominată de atracția tangibilului și de barierele teluricului:

A fost cândva o Veșnicie / în care toate câte sînt² / erau în Tine, iar Tu-n Tatăl, /
 Idee-ntâi – *apoi* Cuvânt. // ... Tu, Cel ce-acum, oriunde-n toate, / ești Viață,
 Sâmbure și Mieze, / Ființă, Suflet și Mișcare, / – Întreg niciunde nu Te vezi. // Prin
 Tine stă, prin Tine suie / lumina-ntregului pătruns, / Tu, Care ne dezvălui totul, /
 ne ești mereu Cel mai ascuns. // Tu, Cel ce, cât Te-aflăm mai dulce, / ești mai dorit
 și mai căutat, – / cu cât mai mult ne-apropii totul, / ne pari mereu mai depărtat. / ...
 Va fi cândva o Veșnicie / când iar vei strânge câte sînt, / în Tine-ntâi, apoi în
 Tatăl, / – Ideea *de după* Cuvânt!... (CS 65-66, *A fost cândva o Veșnicie*).

5. Ansamblul atributelor Divinității

Alteori, versurile certifică faptul că, în fața complexității acestor atribute, toate decurgând unul din celălalt și devenind, la rândul lor, reflexul dinamic al unor virtuți autentice în viața oricărui membru al comunității creștine, nici rostirea propriu-zisă, nici „cântarea” / creația artistică nu sunt capabile să configureze împărtășirile speciale derivate din ele sau întreaga grațitudine față de iubirea și bunătatea lui Dumnezeu (și, în mod paradoxal, cu cât sunt mărturisirea lor e mai profundă, cu atât devine mai plină de imperfecțiunile inerente sferei umanului și probează necesitatea unui continuum manifestat concret la nivel existențial). Sufletul este restaurat de bucuria perpetuă (imposibil de subordonat comunicării obișnuite) a ființării în(tru) El, a împletirii permanente dintre misterul trăirii și sacrificiul haric (sunt de reținut, în versuri, structurile sintactice cu caracter hiperbolizant, interogativ sau exclamativ, realizate repetitiv ori simetric, în ascendență):

Cum aș fi aflat eu, Doamne, / cât ești Tu de bun, / dacă nu-mi făceai atâtea / cât
 nici nu pot să spun? // Cum aș fi aflat ce-adâncă / e iubirea Ta, / dacă nu-mi făceai

² În textele poeziilor lui Traian Dorz publicate, la noi, după 1990, întâlnim frecvent forma *sunt* (în conformitate cu norma actuală de flexiune a verbului *a fi*), deși se pare că întotdeauna poetul și-a manifestat, explicit sau indirect, preferința pentru *sînt* – formă verbală întrebuintată în toate volumele sale tipărite la edituri din străinătate înainte de 1989 și realizate exclusiv pe baza manuscriselor originale –, motiv pentru care a și așezat-o, de nenumărate ori, în rime, mai ales că era vorba despre respectarea unei norme literare a epocii respective. De aceea, deși poate crea impresia de inconsecvență, inclusiv editorii volumului din care am citat poezia de mai sus au optat pentru forma *sînt* atunci când aceasta apare la final de vers – soluție pe care, de altfel, și noi am adoptat-o ori de câte ori s-au ivit asemenea situații.

ce nimeni, / Doamne, nu-mi putea? // Dacă nu-nfruntam atâtea / stări de nedescris, / cum aş şti ce-adevărat e / tot ce ne-ai promis? // Dacă nu treceam prin valuri, / câte m-au izbit, / cum Ți-aş fi văzut puterea / de nebiruit? // N-am vrut să-Ți încerc iubirea, / nici s-o ispitesc, / dar n-aş fi știut-o altfel / cât s-o preamăresc. // Doamne, ce se cade oare / mai întâi să-Ți cânt: / mila, dragostea sau grija / – căci la fel Ți sînt! (CÎnv 189, *Cum aş fi aflat eu, Doamne?*).

Iisuse, Culme Minunată / de unde văd pe Dumnezeu, / ce viață binecuvîntată / adus-ai sufletului meu!... / E-atîta bunătate-n Tine, / Stăpîne-atît de Sfînt și Bun, / cât cu-al meu glas, printre suspine, / în veci eu n-am să pot să spun... // Atîta milă și iubire, / Iisuse,-n Tine am aflat, / cât n-o să poată niciodată / să spun-un păcătos iertat. / Atîta dragoste și pace / eu aflu-n Tine zi de zi, / mai mult decît putut-am crede / sau mi-am putut închipui. // Cu ce înfiorate imnuri / de slavă Ți-aş putea cânta, / când Tu mă faci să simt, Iisuse, / ce nici n-aş fi putut visa... / Cum să-Ți arăt recunoștință, / când Tu mă faci acum să am / atîta har cât niciodată / nici să-mi închipui nu-ndrăzneam!... // Cum, când în tot ce pot, Iisuse, / eu sunt atît de slab și mic / și-n neputința mea, mai vrednic / de Tine n-am nimic, nimic... / – Primește-mi jertfa caldei lacrimi / și darul cântecului smult / din fundul unei inimi care / Ți-ar da, dar n-are ce mai mult! (CCm 20-21, *Iisuse, Culme Minunată*).

Tot mai am de spus ce dulce-i / pîrtășia cu Hristos, / căci din cât o spun, îmi pare / că n-am spus ce-i **mai** frumos. // Tot mai am de spus ce mare-i / dragostea lui Dumnezeu, / căci, cu cât o spun, îmi pare / că mai am de spus mereu. // Tot mai am de spus ce multe / sunt minunile ce vin / și oricît de mult le-aş spune, / tot îmi pare prea puțin. // Tot mai am de spus ce bun e / Dumnezeu mereu cu noi, / harurile-I tot mai scumpe, / darurile-I tot mai noi. // Tot mai am de spus de taina / suferinței cu Iisus, / de cereasca ei trăire / tot mai am și am de spus. // Tot mai am de spus... și sute / de vieți de-aş mai avea, / n-aş sfârși cât tot mai are / nou de spus iubirea mea (CNem 141-142, *Tot mai am*).

În asemenea momente de intimitate lăuntrică, omul este invitat „să facă tăcere în sine [...] pentru a auzi un discurs pe care discontinuitatea cuvintelor nu îl mai poate transmite.” (Le Breton 2001, 186) și a cărui emoție puternică se „traduce”, astfel, într-o manifestare atipică, de o forță irezistibilă, în relația cu Divinitatea, într-o fuziune a trăirilor continue, purtătoare de semnificații înalte, pe care cuvintele ar fi, probabil, incapabile să le redea:

Când experiența sacrului pune stăpînire pe om în totalitate, acesta rămîne fără glas, fără cuvînt, pătruns de ceea ce este Total Diferit; individul este deci smuls din cadrele existenței cotidiene despre care limbajul dă seama de obicei. Orice

formă de transcendență personală îl confruntă astfel pe omul care dorește să o comunice cu dificultățile limbajului și cu necesitatea de a recurge la tăcere (Le Breton 2001, 243).

Prin urmare, în poezia dorziană, dramatismul „neîmplinirii” prin cuvânt relevă, în mod convingător, faptul că sentimentul plinar al iubirii de Dumnezeu și al adorării Lui neasemuite (în secvențe cu rol de adresare directă) nu poate fi înțeles în ansamblul său ori cuprins în tiparul îngust al exprimării comune, al comunicării prin mijloace bine-cunoscute (*lacrima* – sentiment, trăire, alinare, supliciu, dar și speranță, lumină; *graiul* – zicere, rostire, spunere); ele apar deci ca o consecință a imposibilității de a „verbaliza” ideea de intensitate maximă ce vizează unicitatea atributelor divine, incomparabile, prin definiție, cu orice altceva:

Tu nu ai, pentru mine, / Iisuse,-un preț – oricât! / eu nu spun pentru Tine / că pot să dau: *atât!* / Părinți ori soț, ori nume, / ori anii-ntregii vieți, / au poate-un preț pe lume / – Tu însă n-ai un preț! // Tu nu ai pentru mine / un seamăn pe pământ, / eu nu spun: ca și Tine / mai iată câte sînt! / Eu pot să spun de soare, / de miere ori de rai, / au toate-asemănare / – Iisus, Tu însă n-ai! // Tu nu ai pentru mine, / Iisuse,-un stăvilă, / eu nu știu pentru Tine / un Timp sau un hotar. / Ajung un «nu se poate», / la tot ce știu acu'... / O margine-mi au toate / – Iisus, Tu însă nu!... (CÎnv 83, *Tu nu ai pentru mine*).

Cu cine să Te-asemăn, când soț pe lume n-ai, / când stelele sau luna, sau soarele de mai, / izvoarele sau codrii, sau florile pe plai / și tot ce m-ar atrage din lume până-n rai, / nici unele, nici toate n-au harul care-l ai / și pentru care-n lume nu-i lacrimă și grai!... // O, ce Frumos, Iisuse, și Bun, și Dulce ești, / sunt ochii Tăi mai limpezi ca bolțile cerești, / e Fața Ta mai Sfântă ca cele îngerești, / mai minunat ca Raiul pe care-l strălucești, / mai strălucit ca Cerul ce Tu-l împodobești, / mai limpede ca marea în care Te-oglindești, / mai nalt decât Tăria prin care stăpânești, / mai mare ca Adâncul pe care Tu plutești, / mai fericit ca dorul pe care ni-l trezești, / mai dulce ca iubirea prin care ne-nfrățești, / – o, cum putem noi spune, Iisuse, cum mai ești!... (CCm 76-77, *Cu cine să Te-asemăn?*).

6. Concluzii

După cum se observă din cele de mai sus, construcția mesajului poetic dorzian – care, în asemenea cazuri, pendulează foarte frecvent între *tăcere* și *cuvânt*, între *intimitate* și *comunitate* – se realizează prin intermediul unui limbaj simplu la prima vedere, valorificat însă expresiv, în acumulări și în simetrii care

integrează câmpuri lexicale și metafore rare, structuri cu rol comparativ sau cantitativ, propoziții relative, negații cu sens afirmativ, șiruri de repetiții sau de enumerații ample (fie grupate câte două, fie realizate progresiv și organizate în structuri-laitmotiv), exclamații și interogații (retorice) succesive, mărci lexicale ale oralității stilului ori diferite alte formule poetice; ele sunt menite să evidențieze intensitatea trăirii în ascendență până la punctul apoteotic al comuniunii intime, candoarea și dramatismul monologurilor specifice liricii dorziene și constituite adesea cu intenția adresării directe spre Divinitate, actualizând funcția conativă și funcția fatică (două repere fundamentale ale limbajului), purtând „însemne” bine-cunoscute ale dialogului, cum sunt vocativele sau verbele la modul imperativ.

În plus, merită semnalată, pe lângă modalitățile poetice novatoare, calitatea constantă a lui Traian Dorz de a fi un veritabil „meșteșugar” canonic, creând, pe același tipar deja existent în limbă, o diversitate de mijloace expresive de mărturisire a *nenumirii* explicite (realizabile însă numai prin intermediul unui alt gen de limbaj), a imposibilității de verbalizare în formele de comunicare curentă, reflectate în manifestările concrete ale existenței. Astfel, în universul de discurs poetic este recreat universul de discurs religios, iar în cadrul sistemului complex de semnificații care domină în mod emblematic sfera poeziei de factură mistico-religioasă are loc resemantizarea unor termeni integrați în anumite sintagme, demonstrând fără echivoc, o dată în plus, că unicitatea sensului pornește (și) de la aceea a formei.

Până la urmă, conceptul de *egestas linguae* în creația dorziană poate fi considerat, printre altele, un aspect ce ține de semiotica tăcerii creatoare dincolo de cuvânt (temă ce ar merita, fără îndoială, un studiu consacrat în exclusivitate), într-o *altfel* de manieră decât cea firească, „prin *chemarea numelui*, prin *necuvânt* [subl. aut.] sau prin diverse alte formule și concepte poetice” (Varvara 2016, 332) – ceea ce angajează comunicarea în zona sugestiei pure, a conexiunilor virtuale ale textului. Poetul ascultă și deprinde „graiul tăcerii” (Dorz 2009, 151): „Cui îmi dă durerii / străluciri de rai, / Îi naște al tăcerii / sfânt și veșnic grai.” (CVeșn 105, *Celui ce-mi dă crinul*); „Dacă-ți dorești să intri / în cel mai dulce rai, / să umbli cu genunchii / prin al tăcerii grai.” (CBir 91, *Dacă-ți dorești*), ajungând la atingerea unei experiențe unice: percepția (ca simțire autentică a) indefinibilului mister divin, (de) necuprins în cuvinte rostite ori scrise, „sentimentul de exclusivitate a ființei și a Unului, de prea-plin [sic!] al sensului care conduce la inefabilul lui Dumnezeu” (Le Breton 2001, 246). Concludentă ni se pare, în acest sens, următoarea poezie inclusă de autor într-unul dintre volumele de versuri ale maturității sale artistice și considerăm că ar deveni inoportun orice comentariu amplu legat de mesajul

versurilor, de o intimitate absolut surprinzătoare a împărtășirilor – fapt evidențiat prin conturarea atmosferei respective cu ajutorul unui paralelism (deloc încifrat) cu episodul biblic când Dumnezeu (Cel a Căruia prezență nemărginită înseamnă strălucire) îi vorbește lui Moise în rugul aprins de pe muntele Horeb, din acea „lumină neapropiată”, analogie ce reflectă „alegoria transfigurării prin credință” (Ioniță 2014, 202):

E ceasul sfânt, apleacă-ți tăcerea-n rugăciune / și inima cufundă-ți în taina contemplării. / E ceasul sfânt când numai uimirea poate spune / cum picură lumina din lacrima cântării. // E locul sfânt, descalță-ți povara de pe gleznă / și praful de pe aripi ți-l scutură afară. / E locul sfânt... de-atâta lumină, pare beznă / și harfele-s de aur, și viersul e de pară... // E starea sfântă, umple-ți tot sufletul de soare / și ochii de minune, și moartea de-nviere. / E starea sfântă, treci-o în Marea Sărbătoare / pe care n-o poți spune cu grai sau cu tăcere. // E-ndemnul sfânt, sărută-l cu lacrima fierbinte, / cu mâinile-nsetate, cu strânsa-mbrățișare. / E-ndemnul sfânt, îmbracă-i divinele veșminte / și intră în Odaia de Nuntă lângă Soare. (CNem 140, *E ceasul sfânt*).

Emblemele acestei permanente inegalabile rămân cunoașterea și iubirea, creația și transfigurarea interioară, misterul extatic și comuniunea totală cu Dumnezeu, trăirea lăuntrică înălțătoare, la intensitate maximă, a legăturii Lui intime cu ființa umană – o fericită realitate ce implică vederea luminii Sale strălucitoare, „vorbea” cu El în rugăciunea de taină care umple de fericire veșnică ființa aflată în contemplare, adorare continuă și dedicare absolută, asigurându-i (re)construcția și ascensiunea:

Așa vom fi toți în Dumnezeu și vom vedea toate în Dumnezeu, sau Dumnezeu va fi în toate și-L vom vedea în toate, fiind tot atât de reală prezența unitară a lui Dumnezeu în toate, pe cât de reale și de necontopite în Dumnezeu vor rămâne „toate” făpturile adunate în El.

Aceasta este perspectiva eternă a îndumnezeirii (Stăniloae 2002, 440).

Astfel se petrece „experiența sau simțirea misterului divin, necuprins, starea de rugăciune indefinită și iubirea caldă și fermă față de Dumnezeu” (Stăniloae 2002, 347), iar sufletul eului auctorial, îndreptat cu întreaga ființă spre El, creează fără ezitare, prin intermediul poeziei înseși, o lume în care domină, paradoxal, taina *necuvântului* întemeietor, al tăcerii așezate într-un sistem de semnificații privit ca mod de cunoaștere directă și neîntreruptă a absolutului creator

în prezența Sa, în atmosfera edenică instaurată înăuntrul nostru – condiție *sine qua non* a unei autentice regenerări spirituale: „Nu pot trăi fără’ al tăcerii / și-al rugăciunii sfânt popas, / în el trăiesc al învierii / și-al fericirii mele ceas.” (CVeșn 76, *Nu pot trăi*).

Într-adevăr, lumina – ca stare a iluminării și a eliberării interioare – se naște din tăcerea nealterată, pe când cuvintele reprezintă unelte propriu-zise ale teluricului din noi; tăcerea însoțește „logodirea” spirituală ce se petrece la întâlnirea noastră cu infinitul lui Dumnezeu, iar când vorbele încep să o exprime, pierdem atingerea deplinătății acestui neasemuit mister. În tăcere are loc o anume identificare a sufletului cu toate resorturile ei adânci și edificatoare; în schimb, prin rostirea comună se produce detașarea / îndepărtarea de mecanismele vieții autentice în ansamblul ei. Este sinteza unor experiențe esențiale vădit reflectate în orice parcurs existențial consacrat plener slujirii Sale prin trăire și mărturisire, prin creație și jertfă, prin continua transfigurare lăuntrică, prin repetabila căutare și descoperirea constantă a sensului sacralității, ca manifestări definitorii ale împărtășirii permanente din acele „Nemărginiri Divine” (CCm 146, *Nainte de-a fi fost vecia*), ale unei legături suprafirești inconfundabile, ale cărei rosturi rămân repere de netăgăduit pentru generațiile de azi și de mâine.

Surse:

- CBir = Dorz, Traian. 2007. *Cântarea Biruinței*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CCm = Dorz, Traian. 2007. *Cântarea Cântărilor mele*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CDin = Dorz, Traian. 2004. *Cântările Dintâi*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CE = Dorz, Traian. 2008. *Cântările Eterne*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CÎnv = Dorz, Traian. 2007. *Cântarea Învierii*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CM = Dorz, Traian. 1998. *Cântă-mi, mamă*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CNem = Dorz, Traian. 2007. *Cântări Nemuritoare*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CNoi = Dorz, Traian. 2008. *Cântări Noi*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CS = Dorz, Traian. 2008. *Cântări de Sus*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CUit = Dorz, Traian. 2008. *Cântări Uitate*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CUrm = Dorz, Traian. 2007. *Cântările din Urmă*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- CVeșn = Dorz, Traian. 2007. *Cântarea Veșniciei*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- Dorz, Traian. 2009. *Prietenul tinereții mele*. Sibiu: „Oastea Domnului”.
- Dorz, Traian. 2005. *Hristos – Tezaurul Împăratului Solomon*. Sibiu: „Oastea Domnului”.

LNS = Dorz, Traian. 2010. *Locurile noastre sfinte*. Ediția a II-a. Sibiu: „Oastea Domnului”.

O = Dorz, Traian. 2005. *Osana, Osana*. Sibiu: „Oastea Domnului”.

Bibliografie:

Băcilă, Florina-Maria. 2016. ***Dorziana** – o (re)construcție a textului prin limbaj*. Timișoara: Excelsior Art.

Crainic, Nichifor. 1994. *Nostalgia paradisului*. Ediție cu un studiu introductiv de Dumitru Stăniloae. Postafță și note de Magda Ursache și Petru Ursache. Fișă bibliografică de Alexandru Cojan. Iași: Moldova.

Ioniță, Puiu. 2014. *Poezie mistică românească*. Iași: Institutul European.

Ivăniș Frențiu, Maria. 2013. *Aspecte ale limbajului liturgic românesc*. Prefață de Ovidiu Moceanu. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.

Le Breton, David. 2001. *Despre tăcere*. Traducere de Constantin Zaharia. București: All.

Ryken, Leland, James C. Wilhoit, și Tremper Longman III, ed. 2011. *Dicționar de imagini și simboluri biblice*. Oradea: Casa Cărții.

Stăniloae, Dumitru. 2002. *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Stăniloae, Dumitru. 2003a. *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, ediția a III-a. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Stăniloae, Dumitru. 2003b. *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, ediția a III-a. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Varvara, Daniela. 2016. *Mituri și simboluri biblice în poezia românească neomodernistă*. București: Eikon.

HIBRIDIZĂRI ALE FANTASTICULUI*

Anca Luminița Eftenie

Școala Doctorală de Științe Umaniste, Universitatea de Vest din Timișoara, România

anca.eftenie87@gmail.com

This article's purpose is to create synthesis of the fantastic in order to demonstrate that it is a hybrid genre, which manifests itself in several areas, in different forms, borrowing the specifics of each era without being attached to any, it is one of the freest forms of expression. Over time, various categories of fantastic have been identified, a favored placement between miraculous and foreign, a relation with enchanting, from aesthetic category, it passed to gender and vice versa, its boundaries have been forcibly established only to reach the conclusion of the imposition of a definition due to its increasing volatility. In this sense, I recall meanings for the care of the word first in psychology, philosophy and logic, then the forms of manifestation in antiquity, romantic era, Enlightenment, modernization and contemporaneity. I discovered that in romanticism, the fantastic favored a formation of escape from reality, and in the Enlightenment it was convicted as practically a lie or manifesting a madman. In the modern ages were discovered its forms of manifestation, which combine specific genere and species, not being a pure phenomenon (it can exist fantastic-foreign, fantastic-miraculous, or different combinations with the western, the detective novel, the adventure novel, etc.). Contemporaneity is manifested by a predilection for fantasy, but also some other unique forms of manifestation. Regarding the conclusions, it can be said that the genre can be characterized by hybridization, variations and diversity. Our presentation does not summarize all possible combinations existing in the literature in terms fantastic because of the lack of space, but it identifies the main possibilities of the genre and will be continued with other articles that can ensure a further study of the subject.

Key words: boundaries, fantastic, hybrid, literature, evolution.

1. Fantasticul - fluctuații genetice și temporale la nivel european

Fantasticul nu este un gen pur nici măcar în cele mai profunde fibre ale sale, nici chiar în esență. A fost rezistent în fața încercărilor de structuralizare și s-a

* Lucrarea urmează a fi dezvoltată într-un capitol al tezei de doctorat *Hibridizări ale fantasticului: Mircea Eliade și Doina Ruști*.

îmbinat, de fiecare dată, liber cu alte elemente, tocmai de aceea consider că termenul de hibriditate este cel ce i se potrivește cel mai bine. În acest sens, după definirea conceptului, vom urmări fluctuațiile pe care le înregistrează genul de-a lungul timpului și vom demonstra astfel structura sa fluidă, atât în literatura română, cât și în cea străină.

Hibriditatea este la origine un concept biologic, desemnând un „(Organism) provenit din încrucișarea a doi indivizi de genuri, de specii, de soiuri sau de rase diferite” (<https://dexonline.ro/definitie/hibrid>). În literatură, termenul desemnează o unitate alcătuită din elemente disparate, aparent lipsite de armonie, deși fantasticul a știut întotdeauna să mixeze firesc, natural, toate componentele sale.

Plasat de cercetători, precum Luc Benoist (Benoist 1997, 5), la începuturile umanității, fantasticul și-a început devenirea de la ideea de semn. Cuvântul simbol venind de la un talisman (un obiect tăiat în două) numit *Sýmbolon*, fiind un semn de recunoaștere pentru frații care nu s-au văzut înainte, grecescul *sybállein* însemnând „a pune împreună”. Semnele sunt, deci proprii omului, ele nu există în afara conștiinței umane, iar atenția de care dăm dovadă ne poate face să le interpretăm prin intelect. Dacă prin atenție percepem realitatea, nu rămânem indiferenți la ea, imuni, ci de obicei ripostăm prin mișcări reflexe, gesturi, limbaj. Aceste zvâcniri se pierd, însă în condițiile lipsei repetitivității, ritmul fiind un principiu ordonator prin excelență și totodată garantul supraviețuirii. Ritmul transformă reflexul în gest. Limbajul e și el, rezultatul unui gest. El provine din strigăt [Apariția limbajului ca bâlbâială și articulare a gurii (...), nefiind (...) nici mai puțin natural ca strigătul animalelor, răgetul tigrilor, uguitul porumbeilor(...) s-a desprins încetul cu încetul din strigăt” (Benoist 1995, 5)], s-a transformat în cânt prin primatul ritmului [„Limbajul (...) această schiță de cânt” (Benoist 1997, 20)] și al sentimentului, sensul nefiind foarte important (animalele înțeleg mesajul fără a avea nevoie de cuvinte purtătoare de sensuri, de exemplu). În simboluri, sensul este, însă, important, fiind nevoie de cel puțin două semnificații pentru a se constitui. Simbolurile se nasc prin repetări ale unor gesturi, prin recurențe, iar repetările simbolurilor se concretizează în mituri. Iată-ne deci la granițele genului. Alterarea mitului devine basm și astfel încet-încet pătrundem în lumea fantasticului.

Termenul de „fantastic” provine din limba latină, unde are forma *phantaticus*, dar soriginea acestuia ar putea fi și grecească (*phantastikós*), referindu-se la elemente inexistente în realitate, la iluzii și chiar la o lume a fantasmelor. Niciodată nu a desemnat un concept exclusiv literar, ci se poate spune că a migrat în diverse domenii de-a lungul timpului.

În Antichitate, Platon consideră că orice operă literară este lipsită de valoare dacă nu ajută cunoașterii de sine, susținând în cartea a X-a din *Republica*, învățătura de bază a Oracolului din Delphy: „cunoaște-te pe tine însuși” ca țel al omului pe pământ: „I must first know myself, as the Delphian inscription says” (Sandler 2004, 15). Pentru el, literatura și implicit fantasticul, e îndreptată spre trezirea emoțiilor, spre preamărirea zeilor și eroilor și nu presupune ideea de cunoaștere, de asemenea ca orice formă de artă, e o copie stângace a perfecțiunii.

Aristotel (Sandler 2004, 17) nu este de acord cu acesta. El observă rolul mimetic al literaturii și consideră arta o activitate intelectuală bazându-se pe dorința oamenilor de a ști. Toate creațiile ce presupun povești cu zei sau absurde sunt supuse scopului tragediei și epicului. Imposibilitățile trebuie acceptate dacă ele servesc mai bine scopului artei (trezirea emoțiilor), dacă acuratețea științifică este mai adecvată însă, ele nu-și justifică existența.

În Renaștere, fantasticul era considerat un fenomen anormal, confuz, fără valoare, rezultatul unui spirit dezorientat, iar a fi fantastic însemna a fi dereglat din punct de vedere nervos, chiar nebun.[„în Renaștere (...) constituie un fenomen anormal. Dovadă tendința asimilării fanteziei cu `nebulia` și, în tot cazul, cu produsul spiritului alienat, tulbure” (Marino 1973, 656)].

În același timp, Philip Sidney compară, în studiul *An apology for poetry* (1595), poetul cu fizicianul, avocatul, gramaticianul, retoricianul și observă că toți sunt îngrădiți de natură, de firesc, cu excepția poetului. El este singurul care poate evada folosindu-și imaginația, creând ceva diferit, un alt univers în care semizeii, himerele, eroii, furiile, himerele sunt adecvate, sunt privite ca naturale, normale.

În Iluminism, un individ caracterizat drept fantastic, avea sistemul nervos vătămat, lăsându-se condus de himere la nivel de idei și comportament. În acea perioadă se afirmă și concepția lui Diderot, el consideră că fantasticul, capriciosul și bizarul fac parte din aceeași sferă, cea a spiritelor pierdute „Pentru Diderot, fantasticul, bizarul, capriciosul fac parte din aceeași familie de spirite extravagande, rătăcite” (Marino 1973, 656). Rațiunea după care s-a făcut această asociere presupune faptul că fantasticul se manifestă prin fantezii (capricii, dorințe spontane etc.) care generează la nivel spiritual, fantezism (lipsa de seriozitate, spirit boem), iar la nivel practic extravagante, nonconformism fără vreun pretext rațional.

Filozofii nu fac multă vreme diferența dintre imaginație și fantezie, considerând fantasticul un produs al acestora. În estetica idealistă germană însă, problema este rezolvată, iar *Phantasie* desemnează un element instinctual, ce ține mai de grabă de suflet și sentimente, dar și de instinct, iar *Einbildungskraft*

(imaginația) se referă la spirit și rațiune. În cele din urmă se face distincția dintre fantezie, ca univers imaginar și activitate creatoare.

Din punctul de vedere al logicii, fantasticul nu este un fenomen adecvat ordinii previzibile, prin urmare primește un caracter haotic, dezordonat. De aceea, în secolul XVII, fantasticul își alterează sensul, desemnând un om bolnav cu nervii, capricios, nebun.

În studiul *Le Fantastique de l'Est, Dictatures imaginaires et politiques*, Stanislaw Lem vorbește despre călătoriile savanților în Europa de Est la sfârșitul secolului al XIII-lea. Scriitorii descoperă o lume neobișnuită, amestec de modernitate și sălbăcie, pe care o folosesc drept material pentru producții fantastice noi, cu personaje inedite și spații misterioase. Tot atunci se remarcă și *Familia Vourdalak* a lui Alexei Tolstoi pe tema vampirului, *Dama de pică* a lui Pușkin sau grotescul *Nas* al lui Gogol.

Joseph Addison identifică în 1712, un nou tip de scriere pe care îl numește felul de a scrie specific poveștilor. Acolo, scriitorul e dator, în opinia lui Addison, să inventeze personaje, acțiuni ce depășesc sfera contingentului, fără a avea un model anume și în plus trebuie să fie capabil să dea viață temerilor sale din copilărie pe care le-a reprimat:

There is a kind of writing wherein the poet losses sight of nature and entertains his reader's imagination with the characters and actions of such persons as have many of them no existence(...). These descriptions raise a pleasing kind of horror in the mind of the reader(...). They bring up into our memory the stories we have heard in our childhood and favour those secret terrors and apprehensions to wich the mind of the man is naturally subject¹ (Sandner 2004, 21-22).

Anna Laetitia Aikin vorbește în 1773, pentru prima dată despre plăcerea pe care o au oamenii atunci când citesc creații horror. Ea susține că senzația de bucurie ce se naște după vizionarea unei scene de acest tip se datorează conștientizării faptului că nu suntem în aceeași situație, dar și faptului că ne vom fi satisfăcut curiozitatea și spiritul de aventură:

¹ „Există un fel de a scrie în care scriitorul pierde simțul naturalului și distrează imaginația cititorului său cu personaje și acțiuni care nu au existență (...) Aceste descrieri nasc un fel de groază în mintea cititorului (...). Ele amintesc de poveștile auzite în copilărie.” (Traducere proprie).

The painful sensation immediately arising from a scene of mystery, is so much softened and alleviated by the reflex sense of self-approbation attending Virtuous sympathy, that we find on the whole, a very exquisite and refined pleasure remaining (...). We rather choose to suffer the smart pang of a violent emotion than the uneasy craving of an unsatisfied desire (of satisfying curiosity) ² (Sander 2004, 31-32).

În psihologie, termenul a evoluat de la ideea de imagine sensibilă, exterioară, ce trezește sentimente, stări, trăiri în sufletul omului, la cea de imagine mentală, rod al imaginației creatoare în psihologia modernă și în psihanaliză, la ideea de proiecție scenarsitică a unor dorințe inconștiente.

De-a lungul secolului al XIX-lea, se pune problema fantasticului didactic și al importanței acestui gen pentru copii. Charles Dickens publică, de exemplu, în 1852 un eseu numit *Fraudes on the Fairies* unde îl apără de cenzură susținând că fantasticul îi învață pe copii normele morale după care ar trebui să se ghideze societatea în care trăim: "Forebearance, courtesy, consideration for the poor and aged, kind treatment of animals, the love of nature, abhorrence of tyranny and brute force - many such good things have been first nourished in the child's heart by this powerful aid"³ (Sandler 2004, 56).

George MacDonald vorbește în studiul său *The Fantastic Imagination* (1890), despre faptul că lumea trebuie condusă după anumite legi care sunt naturale și omul nu trebuie să intervină asupra acestora, totuși el își poate crea o lume a sa cu legile ei, ca produs al imaginației când se bazează pe adevăruri arhaice sau al fanteziei când e produsul invenției:

The natural world has its laws, and no man must interfere with them in the way of presentment anymore than in the way of use; but they themselves may suggest

² „Senzația dureroasă care apare imediat dintr-o scenă de mister, este atât de înmuiată și atenuată de simțul reflex al autoaprobăției care participă la virtuose simpatii, încât găsim în ansamblu, o plăcere rafinată rămânând (...). Mai degrabă alegem să suferim durerea inteligentă a unei emoții violente decât pofta neliniștită a unei dorințe nesatisfăcute (de curiozitate satisfăcătoare).” (Traducere proprie).

³ „Îndrăzneala, amabilitatea, atenția pentru cei săraci și vârstnici, un bun tratament pentru animale, dragostea pentru natură, scârba de tiranie și forța brută - multe astfel de lucruri bune au fost alimentate pentru prima dată în inima copilului de acest puternic ajutor.” (Traducere proprie).

laws of other kinds, and man may, if he pleases, invent a little world of his own, with his own laws; for there is that in him which delights in calling up new forms - which is the nearest, perhaps, he can come to creation. When such forms are new embodiments of old truths, we call them products of the Imagination; When they are mere inventions, however lovely, I should call them the work of the Fancy: in either case, Law has been diligently at work⁴ (Sandler 2004, 65).

În secolul douăzeci, se remarcă în domeniul fantastic pregnanța distopiei, din cauza regimurilor totalitare din Europa, fantasticul devine, astfel, un mod de a scăpa de coșmarul închisorii. În plan subversiv se vorbește despre ficțiunea științifică a lui Zamiatine sau amestecul de realitate și imaginație ca la Bulgakov. Mari cercetători, precum Freud, Heidegger sau Jentsch vorbesc despre straniu.

Sigmund Freud scrie studiul *das Unheimliche* (*Straniul*) despre ceea ce a fost odată familiar, cunoscut omului și devine de-a lungul timpului nefamiliar, străin provocând totodată sentimente de teamă. Astfel, pornind de la studiul lui Jentsch, *Zur Psychologie des Unheimlichen* (*Contribuții la psihologia stranieiții*) care identifică drept sursă a straniului nesiguranța intelectuală, Freud descoperă câteva elemente ce transformă înfricoșătorul în straniu. El vorbește de „animism, magie și vrăjitorie, atotputernicia ideilor, atitudinea față de moarte, repetarea involuntară a identicului și complexul castrării” (Freud 2017, 345). Martin Heidegger intervine și el în această discuție abordând nefamiliarul din punct de vedere filozofic. El ajunge la concluzia că omul e straniu pentru că are tendința de a conserva nefamiliarul, doar pentru a se elibera de el, de aceea conceptul presupune ideea de violență, agresiune asupra existenței.

Peste câțiva ani, Tzvetan Todorov, în studiul său *Introducere în literatura fantastică* oferă o definiție genului fantastic, plasându-l între straniu și miraculos:

La sfârșitul povestirii, cititorul, dacă nu personajul însuși ia o hotărâre, optează pentru o soluție sau pentru cealaltă și prin însuși acest fapt părăsește sfera fantasticului. Dacă el conchide că legile realității sunt neștirbite și că ele permit

⁴ „Lumea naturală are legile sale și niciun om nu trebuie să interfereze cu ele în modul de prezentare sau în modul de utilizare; dar el însuși poate sugera legi de alt tip, iar, dacă dorește, poate să inventeze o lume mică, cu propriile sale legi; căci există în el ceea ce presupune chemarea unor noi forme - care este cel mai apropiat fel în care el poate ajunge la creație. Când astfel de forme sunt noi întrupări ale vechilor adevăruri, le numim produse ale imaginației; când sunt simple invenții, oricât de frumoase ar fi, le-aș numi opera fanteziei: în ambele cazuri, legile au lucrat cu sânguință.” (Traducere proprie).

explicarea fenomenelor descrise înseamnă că opera aparține unui alt gen: straniul. Dacă, din contră, el conchide că numai admitând noi legi ale naturii, fenomenul poate fi explicat, pătrundem într-un alt gen, în sfera miraculosului (Todorov 1973, 59).

Teoria lui Todorov a trezit multe obiecții unul dintre cei mai virulenți combatanți fiind Stanislav Lem. În studiul *Todorov Fantastic Theory of Literature*, apărut în 1974, Lem e dezamăgit în primul rând de eșantionul de cărți folosit de Todorov, căruia, după spusele sale, îi lipsesc nume mari, autorul studiind doar scrierile pe care le considera reprezentative, subiectiv vorbind: "Deriding the investigator who would, before proceeding to description of a genre, engage in endless reading of actual works, he asserts - appealing to the authority of Karl Popper - that for the maker of generalizations it suffices to be acquainted with a representative sample from the set of objects to be studied"⁵ (Lem 1974). Apoi lui Todorov i se reproșează distincția dintre opere normale și anormale ca și cum ar exista așa ceva: „there is no such thing as a 'normal story'”⁶. În continuare, nemulțumirea lui Lem se naște din faptul că Todorov face paralele cu speciile biologice, unde mutația nu modifică specia, pe când în literatură, tocmai mutația poate transforma întreaga specie prin valoarea ei nemăsurabilă: "In nature, he says, the occurrence of a mutation does not modify the species (...) In art it is different: here every new work alters the species as it existed heretofore, and is a work of art just insofar as it departs from a specific model"⁷ (Lem, 1974). De asemenea, axa sugerată de Todorov (straniu - fantastic-straniu - fantastic pur - fantastic-miraculos - miraculos) este nepotrivită unui asemenea gen volatil, Lem propune cel puțin alte trei axe: seriozitate-ironie, text autonon-text relativ, criptograma - mesajul literal: "additional axes: a) Earnestness-Irony (...) b) Autonomous (reflexive) text : relative text (referred to something outside itself ...) (c) Text as cryptogram: text as literal message"⁷ (Lem 1974). Lem mai vorbește și despre texte ce transcend aceste axe,

⁵ „Derogând anchetatorul care, înainte de a trece la descrierea unui gen, se va angaja într-o lectură nesfârșită a operelor reale, el afirmă - apelând la autoritatea lui Karl Popper - că pentru creatorul generalizărilor este suficient să fie familiarizat cu un eșantion reprezentativ din set de obiecte care trebuie studiate.” (Traducere proprie)

⁶ Nu există „creații normale”. (Traducere proprie).

⁷ „În natură, spune el, apariția mutației nu modifică specia (...). În artă este diferit: aici fiecare lucrare nouă modifică specia așa cum a existat până acum și este o operă de artă doar în măsura în care se îndepărtează de un model specific.” (Traducere proprie).

cum sunt cele ale lui Kafka, dar și despre faptul că un text literar își poate schimba natura în funcție de experiența literară a cititorului:

Perhaps the reader is in fact a primitive oaf, who is too *immature* to appreciate the work, and that is an end of the problem. Or perhaps the work is kitsch and he who laughs at it is an experienced connoisseur of literature, so that he cannot take seriously what the work presents as serious, i.e. he has *outgrown* the work. In the second case the text really does change its genre: from a story about spirits (*intentionally uncanny*) or about galactic monarchs (*intentionally science-fictional*) or about life in high society (*intentionally edifying romance*) it turns into an *unintentional humoresque* ⁸ (Lem 1974).

Și Brook-Rose identifică, în studiul *Historical genres-theoretical genres: a discussion of Todorov on the fantastic*, apărut în 1976, diverse contraargumente privind fantasticul așa cum îl vede Todorov. În primul rând, condiția pe care acesta o afirmă ca indecizia să rămână până la final este un argument slab în opinia scriitoarei, mai ales prin analogia pe care o face cu timpurile verbale. El asociază fantasticul prezentului, straniul trecutului, iar miraculosul viitorului. Analista e contrariată de faptul că miraculosul face de fapt trimitere către un trecut îndepărtat, având efect vizionar și moralist, referindu-se la o poveste pierdută și regăsită: "the Marvelous seems to be telling us a tale of the distant past there is often a visionary (even moralistic) element in it, a tone which implies a truth lost but to come again (e.g. Lovecraft, Tolkien)" ⁹ (Brooke-Rose 2004, 151). Todorov susține că nu e corect să spunem că o creație este fantastică dacă oscilația dintre natural și supranatural dispare de-a lungul ei, dar sunt puține exemple pe care le dă în acest sens (*The turn of the Screw* de H. James și *La Venus d'ille* aparținând lui Merimée).

⁸ „Poate că cititorul este de fapt un primitiv sau este prea imatur pentru a aprecia opera, iar asta este un sfârșit al problemei. Sau poate că opera este kitsch, iar cel care râde de ea este un cunoscător experimentat al literaturii, astfel încât el nu poate lua în serios ceea ce lucrarea prezintă ca fiind serios. În cel de-al doilea caz, textul își schimbă într-adevăr genul: dintr-o poveste despre spirite (în mod intenționat cuviincioasă) sau despre monarhii galactici (intenționat SF) sau despre viața în societatea înaltă (edificarea intenționată a romantismului), se transformă într-un text umoristic neintenționat.” (Traducere proprie).

⁹ „Miraculosul pare să ne spună o poveste a unui trecut depărtat și are des un element vizionar în el (chiar moralistic), un ton ce implică pierderea adevărului ce apare din nou.” (Traducere proprie).

Totuși, în al doilea text balanța se înclină spre miraculos mai degrabă decât spre oscilația natural-supranatural: "Personally I do not feel that the possible natural explanation in the latter has equal weight with the supernatural one, as it does in *The Turn of the Screw* and I would place it in the (finally) Marvelous, which would leave us only one example"¹⁰ (Brooke-Rose 2004, 151). De asemenea, Todorov are în vedere două posibilități ale fantasticului în funcție de lungimea ezitării: fantasticul-miraculos și cel straniu. Totuși, practic vorbind nu știe unde să plaseze *Pisica Neagră* a lui Poe, deși anterior în lucrare categorisea creațiile lui Poe drept stranii: "Todorov, for instance, seems very uncertain about where to place Poe's *The Black Cat*, which he mentions under the fantastic-uncanny as a possible exception ('perhaps') to his statement that Poe's tales belong to the Uncanny and not to the fantastic"¹¹ (Brooke-Rose 2004, 152). De asemenea, Todorov pare să fi ignorat faptul că Poe este, deseori, ironic și scrierile lui pot avea, în aceste condiții un mesaj încifrat, un pseudo-cod: "he seems not to take sufficiently into account the degree of irony in Poe, the degree in which the meaning may be hidden, camouflaged"¹² (Brooke-Rose 2004, 152). În continuare, Todorov face, conform lui Brooke-Rose Christine, diferența dintre genul teoretic și istoric, probabil pentru a distinge între ceea ce e pur și altceva, sau pentru a prevedea posibile dezvoltări. Metamorfoza cunoscutului Kafka se înrudește atât cu miraculosul, cât și cu straniu, dar ar putea fi încadrat la fantasticul teoretic posibil, dacă ar fi apărut post Todorov, totuși schița e prea simplă pentru a-l încadra acolo din punct de vedere logic: "The theory does not logically account for Kafka (except by saying that fantastic stops before Kafka), nor could it logically postulate a work in which (for instance) the area in which the pure Uncanny opens out (i.e., all slightly strange but realistic novels) might coincide with the pure marvelous"¹³ (Brooke-Rose 2004,

¹⁰ „Personal nu simt că explicația naturală posibilă în ultima are greutate egală cu cea supranaturală cum are în *The Turn of the Screw* și așa plasa-o (în sfârșit) în categoria miraculosului, ceea ce ne-ar lăsa cu un singur exemplu.” (Traducere proprie).

¹¹ „Todorov, de exemplu, pare foarte nesigur cu privire la plasarea textului *Pisica Neagră* a lui Poe, care, menționează el, ar putea face parte din fantasticul-straniu ca posibilă excepție („poate”) prin opoziție cu privire la declarația lui că scrierile lui Poe aparțin straniului și nu fantasticului.” (Traducere proprie).

¹² „El pare să nu fie atent suficient la gradul de ironie pe care îl au scrierile lui Poe, gradul în care sensul poate fi ascuns, camuflat.” (Traducere proprie).

¹³ „Teoria nu îl ia în considerare pe Kafka (doar dacă spunem că fantasticul se oprește înaintea lui Kafka), și nu ar putea postula o lucrare în care (de exemplu) spațiul în care se

153) Mai mult, deși lucrarea lui Todorov poartă numele *Introducere în literatura fantastică*, acesta nu prezice la sfârșit dezvoltări viitoare ale genului, nu-i găsește un loc lui Kafka sau lui Vonnegut, de exemplu. Un ultim argument al lui Brooke-Rose Christine se referă la faptul că pentru a fi pe tărâm fantastic, cititorul trebuie, în opinia lui Todorov, să admită o atitudine ce presupune eliminarea poeticului și a alegoricului. Brooke-Rose Christine îl susține pe Todorov în ceea ce privește poeticul, textul fantastic trebuie citit ca ficțiune, altfel exploatăm prea mult funcția poetică și prea puțin pe cea referențială. Privind alegoricul însă, cei doi au opinii diferite, dacă pentru Todorov acesta elimină adevărul poveștii, nemaiaipărand oscilația natural-supranatural, Christine dă contraexemplul călătoriei lui Dante: "Todorov would, however, on this principle presumably argue also that Dante's fictional journey is not a proper fiction, being in the service of allegory"¹⁴ (Brooke-Rose 2004, 154).

Unul dintre cei mai cunoscuți structuraliști, care continuă demersul lui Todorov și abordează tema fantasticului, preferând specia basmului este Vladimir Propp. În lucrarea *Morfologia basmului* (1928), el identifică 31 de funcții care apar recurent în cadrul acestei specii, printre care, absența, recunoașterea, interdicția, predarea etc. De asemenea, e de părere că toate personajele din basme se pot reduce la șapte funcții caracteristice: prințesa sau premiul, falsul erou, antagonistul, adjuvantul ș.a. În *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic* (1946), Propp își pune problema identificării originilor basmului, nu a istoriei sau a dezvoltărilor acestuia. După o analiză amănunțită a motivelor și izvoarelor găsite, autorul identifică mitul inițierii ca fiind punctul alfa al basmului pentru că îi oferă acestuia cele mai multe motive literare. [„O fugară privire retrospectivă asupra izvoarelor analizate ne arată că multe dintre motivele basmului se trag din felurite instituții sociale, printre care ritualul inițierii ocupă un loc aparte (...). Aceste corespondențe ne permit să afirmăm că ciclul inițierii constituie cel mai vechi fundament al basmului” (Propp 1973, 455-456)].

În aceeași direcție se îndreaptă și Gustav Jung, care prin studiul *Contribuții la Fenomenologia Spiritului în Basm* (1945) apărut în volumul *În lumea arhetipurilor* (1997). El elaborează teoria arhetipurilor, observând mai multe

deschide straniul pur (romane ușor ciudat, dar realiste) ar putea coincide cu miraculosul pur.” (Traducere proprie).

¹⁴ „Totuși, Todorov ar susține, pe acest principiu, că călătoria fictivă a lui Dante nu este o ficțiune adecvată, fiind în slujba alegoriei.” (Traducere proprie).

mituri și basme și identificând matrici de comportament. Astfel, el găsește 12 arhetipuri pe care le grupează în trei categorii hotărâte în funcție de lucrurile care-i motivează în viață. Deci eroul, inocentul, orfanul și altruistul se încadrează egoului, înțeleptul, bufonul, conducătorul și magicianul sunt tributari spiritului, în cele din urmă, exploratorul, rebelul, îndrăgostitul, și creatorul au la bază sufletul. Diferențele dintre suflet și spirit sunt diverse, dar conform lui Jung unul presupune rațiune, iar celălalt sentiment: „Alții limitează spiritul la anumite facultăți, funcții sau proprietăți psihice, cum ar fi gândirea sau rațiunea, opuse simțământului (Gemüt), care ține mai mult de suflet” (Jung 1994, 113).

Kingsley Amis vorbește în volumul *New Maps of Hell: A Survey of Science Fiction* apărut pentru prima dată în 1960 despre posibilele combinații pe care le face SF-ul cu alte genuri și specii literare, arătând natura fluctuantă, hibridă a acestuia. Inițial, el descoperă două câmpuri vecine SF-ului, fantasy-ul și space-opera: ”At this time (...) science-fiction continued to be overshadowed (...) by work of two adjacent fields. The more important of these is fantasy (...). The other adjacent field competing is conveniently described as space-opera” (Kingsley 2012, 25). Mai apoi studiul se diversifică și autorul vorbește despre faptul că literatura de aventuri se deosebește de SF prin lipsa comicului, enigma științifică presupune conținut credibil, autobiografie e subiectivă și, deci, incompatibilă cu fantasticul, dacă în SF coexistă visul și lumea noastră, în fantastic totul se rezumă la vis, space-opera este o deghizare a westernului, cu schimbare de locație, iar utopia e înrudită cu romanul istoric, utopia negativă evadează din granițele satirei și derivă în parabolă pentru viitor.

Roger Caillois observă, în 1973, o mixare a tipologiilor fantastice în articolul *De la feerie la science-fiction* apărut în revista „Secolul XX”. Astfel, el constată că feeriile și SF-ul sunt asemănătoare, dar se și deosebesc. Dacă în basme, supranaturalul e firesc și se adaugă realității blând, fantasticul e mai agresiv, generând rupturi, teamă, și imposibilitatea eliminării. În miraculos, universul e omogen, zâne, obiecte magice, metamorfoze, toate sunt la ordinea zilei, naturale, firești. De asemenea, scriitorul vorbește despre un pseudo-fantastic cu cele două feluri de manifestare ale sale: una hazlie presupunând pătrunderea unor miracole în realitate și cealaltă înspăimântătoare ce facilitează erupția anomaliilor (monstruoziități, vise premonitorii etc.) (Caillois 1973, 20-21).

Denis Mellier este de părere, în lucrarea *La littérature fantastique* apărută în anul 2000, că fantasticul beneficiază de un efect fantezist care îl face să fie volatil și să nu accepte definiiri, având în vedere că nicio definiție nu a reușit să-l reducă la un set fix de teme, situații sau peisaje. În același timp, prin mise-en-

abyeme, autoreferențialitate, distorsiuni și jocuri de alternanță lumină-întuneric se realizează o lectură a unei reprezentări reale, dar subiective a textului fantastic, el fiind rezultatul dificultății de a împărași incertitudinea cu privire la realitate. În *Textes fantômes: fantastique et autoréférence* (2001), Denis Mellier atenționează asupra faptului că autoreferențialitatea în fantastic este un procedeu prin care fantezia se ancorează în realitate pentru a fi eliberată și mai puternic, autorul folosind ca exemplu textul *Dracula* lui Bram Stoker.

Contemporaneitatea pune în prim-plan creațiile fanatsy, prin reprezentanți ca J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis sau J.K. Rowling. Cunoscutul vrăjitor Harry Potter și volumele adunate sub titlul Stăpânul inelelor fascinează sute de copii. Contrautopia câștigă și ea teren prin creațiile lui Margaret Atwood (*Povestea Slujitoarei* e ecranizată deja, iar nou sositele *Testamente* fac furori printre cititori).

2. Sineze românești asupra fantasticului

Sorin Alexandrescu observă, analizând originalitatea operei fantastice a lui Mircea Eliade în studiul *Dialectica Fantasticului* din prefața volumului *La țigănci și alte povestiri*, o trăsătură care se poate expanda la nivelul întregii literaturi fantastice românești: solaritatea acesteia, lipsa valenței tragice sau sumbre a acesteia până în momentul respectiv:

Originalitatea lumii lui fantastice îmi pare a consta în seninătatea ei, în absența tragicului, a damnării, a catastrofei finale, a obsesiilor și spaimelor de orice fel. Fantasticul lui Mircea Eliade este benign, o revanșă a vieții, a frumuseții și fecundității ei nepuizabile. Din acest punct de vedere, el rămâne, după părerea mea, în mod decisiv românesc, pentru că literatura română îmi pare a fi una dintre puținele literaturi ale lumii în care fantasticul nu a devenit niciodată grotesc, tragic, sumbru, păstrându-și puritatea lirică, de alternativă mai bună și mai frumoasă a realului. Iată de ce originalitatea unui scriitor român de renume mondială sprijină și exprimă indiscutabil o spiritualitate românească (Alexandrescu 1969, L).

În *Dicționarul de idei literare*, Adrian Marino identifică în 1973, patru situații în care contingentul se alterează dând naștere unor reproduceri ale realității: abaterea de la reproducerea fotografică a realității prin suprapunere, multiplicare, dilatare-comprimare și intensificare; abaterea de la principiul rațiunii (prin vis, contradicții logic-ilogic, sfidarea legilor de funcționare a lumii sau anularea

corespondenței semnificat-semnificant; Supranaturalul se poate găsi și într-o criză de sensuri sau în aglomerarea lor, dar se poate produce și prin părăsirea prezentului ca timp istoric.

Același autor oferă o definiție a fantasticului în opoziție cu poeticul: „Decalajul plăcut, confortabil, acceptat ca firesc, obiect de satisfacție imediată devine `poetic`. Decalajul tulburător, care ne "alarmează", primit ca anormal sau inexplicabil, obiect de perplexitate sau iritare interioară, devine `fantastic`” (Marino 1973, 663). Totuși, senzațiile amintite de cercetător sunt relative pentru că se referă la un cititor anonim și un stimul care îi înspăimântă pe unii oameni, îi poate fascina pe alții.

În 1975, Sergu Pavel Dan identifică câteva frontiere de gen ale fantasticului în lucrarea sa, *Proza fantastică românească*. Câteva dintre acestea sunt surprinzătoare, dar argumentele aduse susțin logica demersului. Fabulosul feeric sau basmul, de exemplu, se află la marginea genului deoarece miraculosul pe care îl implică se încadrează în firescul lucrurilor. Astfel, zânele, balaurii, Sfânta Duminică, obiectele magice sau ființele cu puteri supranaturale sunt normale în lumea basmului. Miraculosul mitico-magic și superstițios rămâne o frontieră pentru că presupune legende, care prin convenție cu cititorul sunt considerate adevărate, sau că pornesc de la un adevăr istoric, la fel și baladele, care amintesc despre vremuri trecute ale omenirii. Ocultismul inițiativ este nepotrivit fantasticului din cauza scopului său, acela de a acredita niște concepții despre lume, întărirea unor certitudini relative și câștigarea încrederii oamenilor. Fantasticul se bazează tocmai pe starea de nesiguranță. Literatura SF se bazează pe adevăruri științifice, fiind și ea incompatibilă genului. Alegoria presupune personificarea unor concepte concrete și sinteza unor experiențe general umane, în timp ce proza poetică e plasată la limitele fantasticului pentru că se folosește de realitate ca ax fixator, în timp ce fantasticul se referă la creativitate, la lucruri inedite. Scriitorul de texte fantastice trebuie să se declare antifantezist pentru a fi credibil, celălalt se joacă cu fantezia. Proza vizionară nu presupune deloc oscilație între real și ireal, în textele absurde nimic nu e fix, fiind poate mai volatile decât fantasticul. Literatura de aventuri presupune un erou perfect, cu rațiune imbatabilă, în timp ce fantasticul se bazează pe sfidarea legii, pe abatere. Proza de analiză psihologică se găsește la granițele fantasticului deoarece există acolo tendința de a explica fenomene folosind informații științifice, iar fantasticul presupune indecizie, nesiguranță.

Pe lângă frontierele de gen, Sergiu Pavel Dan realizează și o tipologizare a fantasticului. El vorbește despre fabulosul feeric, care ar înlocui, prin convenție cu cititorul, naturalul cu supranaturalul lăuntric, pe urmă miraculosul mitologiei

autohtone unde experiența supranormală presupune imaginația colectivă, e apoi filtrată de individual și redată literaturii ca experiență proprie unui personaj, mai apoi fantasticul ca revers inacceptabil al verosimilului unde supranaturalul se aplică forțat, incompatibil normalului, fantasticul doctrinar ce presupune narațiuni cu morală, fantasticul voinței de mister unde există un efect bizar al erupției fantasticului și în cele din urmă fantasticul absurd care presupune degradarea revoltătoare și de neînțeles a normalului.

Deși demersul lui Sergiu Pavel Dan se voia istoric la început, autorul optează pentru o variantă dialectică a lucrării, între general și particular, alăturând autori diferiți, cu același specific. În categoria fabulosului feeric încadrează textele lui Ion Minulescu, Vladimir Colin sau Oscar Lemnaru, dar și creațiile unor clasici precum Ion Creangă sau Ioan Slavici. În cadrul miraculosului mitologiei autohtone sunt abordați autori ca Ion Agârbiceanu, Ștefan Bănulescu, Mihail Sadoveanu sau Gala Galaction. Fantasticul ca revers inacceptabil al verosimilului se referă la texte aparținând lui Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Alexandru Philiphide, I.L. Caragiale sau Victor Papilian. Fantasticul doctrinar adună texte ale unor autori cunoscuți ca Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu sau Laurențiu Fulga. Fantasticul voinței de mister se referă la Matei Caragiale, A.E.Baconski, Adrian Maniu, V. Beneș. În cele din urmă, fantasticul absurd presupune alăturarea lui Ion Vinea, Emil Botta, Max Blecher, Urmuz și Gib Mihăescu.

Alexandru George realizează și el, în 1982, un studiu interesant, unde inventariază 38 de nume de autori români, precum Titus Hotog, Emil Ivănescu sau Vasile Beneș cu scopul de a atrage atenția asupra tendinței vremii conform căreia fantasticul era considerat un fenomen evazionist, fiind dominat de realism și deci de sărăcirea formelor de expresie:

Proba (prin calitate și varietate) pe care încercăm să o producem grație actualei antologii va înlătura, sperăm, o anumită acuzație pe care literatura fantastică trebuie să o înfrunte, chiar dacă ea nu este întotdeauna deschis formulată: anume că ar reprezenta un simplu „manierism” al fanteziei artistice, un joc cel mult amuzant și surprinzător al ingeniului creator al minții omenești. Faptul că vedem literatura fantastică urmând atât de strâns cursul cel mai firesc al unei literaturi angajate în realitate, cum este cea română, ni se pare că deschide o perspectivă optimistă pe care viitorul o va confirma cu certitudine (George 1982, XXXIX).

În lucrarea cu titlu ambiguu, *Proza românească și vocația originalității* a lui Ovidiu Ghidirmic, el radiografiază peisajul fantastic românesc din jurul anului

1988 și îl categorisește în: „mitologic, filozofic, enigmatic, absurd și realist” (Ghidirmic 1988, 5), plasând texte ale unor autori cunoscuți în fiecare categorie sugerată. Fantasticul mitologic se cristalizează în jurul unor texte aparținând lui Vasile Voiculescu (care variază de la fabulosul folcloric la miraculosul mitico-magic), Ștefan Bănulescu (plasat într-un fabulos și feeric cu accente de mitologie a Bărăganului) sau Fănuș Neagu (cu un fantastic legendar și baladesc însoțită de mitologia spațiului dunărean); cel enigmatic și absurd presupune creații ale lui Mateiu Caragiale (cu deschideri spre universul fantastic), Al. Philippide (cu un fantastic neoromantic), D. R. Popescu (în sferile realismului fantastic), A.E. Baconschi (univers dominat de enigmaticul absurd) sau Ion Vinea (ca scriitor având vocația misterului), iar cel filozofic se referă la autori ca Mihai Eminescu (fiind analizate elemente moștenite din proza eminesciană), Laurențiu Fulga (între fantastic și fascinația erosului) sau Mircea Eliade (ca scriitor aflat între mit și filozofie).

În cartea *Ocultism, vrăjitorie și modele culturale*, apărută în 1997, Mircea Eliade diferențiază între literatura ocultă, mit și basm. Astfel, ocultul presupune, conform dicționarului Oxford din 1945, când termenul a fost definit prima dată, "ceea ce nu este perceput sau nu este perceptibil prin puterea minții, ceea ce este dincolo de înțelegerea sau cunoașterea comună" (Eliade 1997, 66). În 1933, apare o definiție diferită: „obiect de studiu al acelor faimoase științe antice și medievale ce impuneau cunoașterea sau utilizarea unor influențe de natură secretă sau misterioasă (precum magia, alchimia, astrologia, teozofia)” (Eliade 1997, 67), iar ultima definiție inventariată de Eliade aprține lui Edward A. Tiryakian în lucrarea *Pentru o sociologie a culturii ezoterice*:

practicile, tehnicile sau procedurile intenționale care: a) se bazează pe forțele ascunse sau tainice din natură sau cosmos ce nu pot fi măsurate sau recunoscute de instrumentele științei moderne; b) au drept consecințe dorite sau intenționate, rezultate empirice, precum fie obținerea de cunoștințe despre desfășurarea empirică a evenimentelor, fie deturnarea lor de la ceea ce ar fi devenit fără această intervenție (Eliade 1997, 67).

În volumul *Aspecte ale mitului*, Mircea Eliade diferențiază între mit și basm pe baza opoziției adevăr-falsitate. Astfel, mitul

povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, un timp fabulos al începuturilor. Altfel zis, mitul povestește cum, mulțumită isprăvilor ființelor supranaturale, o realitate s-a născut, fie că e vorba

despre o realitate totală, Cosmosul, sau numai un fragment: o insulă, o specie vegetală, o comportare umană sau o instituție. (Eliade 1978, 6).

În opinia istoricului religiilor, basmul nu e altceva decât o degradare a mitului, un produs al imaginației: „istoriile `false` sunt acelea care povestesc aventurile și isprăvile nicidecum înălțătoare ale coiotului, lupul câmpiei. Pe scurt, în istoriile `adevărate` avem de-a face cu sacrul și cu supranaturalul; în cele `false`, dimpotrivă cu un conținut profan” (Eliade 1978, 6).

Dumitru Micu dedică fantasticului, în *Istoria literaturii române* apărută în anul 2000, două capitole. Primul dintre ele își propune să analizeze Realismul "nețărnut", onirismul, alegorismul, parabolismul, fantasticul și meditația abordând texte ale unor autori precum Alice Botez, Laurențiu Fulga, George Bălăiță, Ștefan Bănuțescu, Octavian Paler, Sorin Titel etc. Cel de-al doilea capitol se axează pe fantastic, senzațional și ludic având în prim-plan texte precum Valeriu Anania, Sonia Larian, Vladimir Colin, Iulian Neacșu, Leonida Plămădeală și mulți alții.

În anul 2014, George Glodeanu scoate un volum care se înscrie în rigorile lucrărilor de istorie literară a fantasticului, *Orientări în proza fantastică românească*. Autorul analizează texte aparținând atât perioadei antebelice (începând cu prima nuvelă fantastică românească, *Sărmanul Dionis* a lui Mihai Eminescu), cât și celei interbelice (cu autori precum Alexandru Macedonski, Adrian Maniu, Gala Galaction, Urmuz, Max Blecher, Mircea Eliade etc.), respectiv postbelice (Ștefan Bănuțescu, Octavian Paler, Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu etc.).

În contemporaneitate există o tendință de contestare a tendințelor formaliste, după cum se poate observa, și de îmbinare, de combinare a diverselor tipuri de fantastic. Între scriitori, Răzvan Rădulescu realizează un fel de alegorie fantasy a realului dacă privim spre romanul său *Teodosie cel mic*, Octavian Soviany evidențiază un fantastic obscur, al periferiilor în *Arhivele de la Monte Negro*, *Casa de pe Strada Sirenelor*, dar se remarcă și un fantastic al reclusiunii spațiale și temporale de esență fantomatică în *Zogrul Doinei Ruști* sau în *Fantoma din moară*, un alt volum al aceleiași autoare. De asemenea, se observă o redimensionare a fabulosului feeric prin spațiul citadin în *Manuscrisul fanariot*. Nu în ultimul rând, se remarcă în spațiul fantastic obsesia dublului la Mircea Cărtărescu în *Nostalgia*. Alte nuanțe ale fantasticului se întrevăd în scrierile Anei Blandiana cu trimitere către poetic, la Octavian Paler care abordează romanul de tip parabolă sau la Ioan Petru Culianu care scrie narațiune labirintică.

Având în vedere informațiile prezentate până acum, se poate spune că din Antichitate și până în zilele noastre, fantasticul a cunoscut diferite forme, fluctuații. Dacă în vremuri străvechi, acesta nu era considerat valoros, deoarece aparent nu îmbogățea cunoașterea omului despre sine, desemna un produs rezultat al alienării mentale sau un mod de evadare din realitate, în epoca modernă, scriitorii au început să realizeze diverse structuralizări ale sale, plasându-l ba între miraculos și straniu, ba identificând un pseudo-fantastic cu valențe pozitive și negative, ba găsim interferența cu westernul, utopia, SF-ul, space-opera etc. În literatura română, studiile despre fantastic apar destul de târziu, cu încercări de structuralizare precum cea a lui Marino sau Sergiu Pavel Dan. Mircea Eliade, autor prolific de lucrări fantastice interbelice, definește mitul și îl diferențiază de basm și de ocultism. În contemporaneitate, scriitorii observă fluctuațiile de care este capabil fantasticul și creează opere cu nuanțe din cele mai diverse, îndeosebi Dumitru Micu sau George Glodeanu.

Se poate spune, în cele din urmă că ipoteza a fost confirmată, rezultatele studiului afirmând natura diversă a fantasticului, volatilă, hibridă. Deși genul s-a caracterizat de-a lungul timpului prin frontiere nesigure, prin fluctuații diverse, natura lui hibridă nu a fost afirmată până acum și consider că aceasta este noutatea pe care o merită acest fenomen, având în vedere că până acum s-a manifestat în diferite combinații, preluând ce-i drept elemente din epoci literare distincte, fără a se atașa de o perioadă anume, ci fiind mereu nou, liber, altfel. Lucrarea de față nu acoperă toate posibilitățile de manifestare a fantasticului. Din cauza lipsei de spațiu, am omis contribuții ale unor nume mari ale genului precum Bachtin, Ivanovici, Italo Calvino etc. Vom prelungi cercetarea, în teza de doctorat ce urmează a fi pregătită cu aceste concepții de o importanță recunoscută.

În concluzie, consider că studiul de față, este important în ceea ce privește natura fantasticului, demonstrând volatilitatea sa, actualitatea de care a fost capabil de-a lungul timpului și susținându-i esența hibridă, datorită căreia dă dovadă de o mare libertate de mișcare și unitate în același timp.

Bibliografie:

- Alexandrescu, Sorin. 1969. „Dialectica fantasticului.” În *La țigănci și alte povestiri*, V-L. București: Editura pentru literatură.
- Benois, Luc. 1975. *Semne, simboluri, mituri*. București: Ed. Humanitas.
- Brooke-Rose, Christine. 2004. ”Historical genres/theoretical genres: a discussion of Todorov on the fantastic.” *New Literary History* 8 (1): 145-157.

- Caillois, Roger. 1973. „De la féerie la science-fiction.” *Secolul XX. Fantasticul*, nr. 4 (octombrie): 16-22.
- Dan, Sergiu Pavel. 1975. *Proza fantastică românească*. București: Ed. Minerva.
- Eliade, Mircea. 1978. *Aspecte ale mitului*. București: Ed. Univers.
- Eliade, Mircea. 1997. *Ocultism, vrăjitorie și modele culturale*. București: Ed. Humanitas.
- Freud, Sigmund. 2017. ”The Uncanny.” În *Eseuri de psihanaliză aplicată*, 317-356. București: Ed. Trei.
- George, Alexandru. 1982. *Masca. Proză fantastică românească*, vol I. București: Ed. Minerva.
- Ghidirmic, Ovidiu. 1988. *Proza românească și vocația originalității*. Craiova: Ed. Scrisul Românesc.
- Jung, Gustav. 1994. *În lumea arhetipurilor*. București: Ed. Jurnalul Literar.
- Kingsley, Amis. 2012. *New Maps of Hell*. London: Penguin Classics.
- Lem, Stanislaw. 1974. ”Todorov's fantastic theory of literature.” *Science Fiction Studies* 1 (4): 227-237.
- Marino, Adrian. 1973. *Dicționar de idei literare*. București: Ed. Eminescu.
- Mellier, Denis. 1999. *Textes fantômes: fantastique et autoréférence*. Paris: Kime.
- Mellier, Denis. 2000. *La littérature fantastique*. Seuil: Memo.
- Propp, Vladimir Iacolevici. 1970. *Morfologia basmului*. București: Ed. Univers.
- Propp, Vladimir Iacolevici. 1973. *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*. București: Ed. Univers.
- Sandler, David. 2004. *Fantastic Literature. A Critical Reader*. Westport: Praeger Publishers.
- Todorov, Tzvetan. 1973. *Introducere în literatura fantastică*. București: Ed. Univers.

Surse electronice:

- <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/4/lem4art.htm>.
- <https://dexonline.ro/definitie/hibrid>.

UDK 930.85(=135.1)(497.113)
323.1(=135.1)(497.113)

KULTURNO-ISTORIJSKI IDENTITET I POLITIČKE PRILIKE RUMUNA U VOJVODINI: KRATAK PRIKAZ*

Ivana Ivanić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
ivana.ivanic@ff.uns.ac.rs

Laura Spariosu

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
laura.spariosu@ff.uns.ac.rs

Daniel Sorin Vintila

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
danielsorin.vintila@ff.uns.ac.rs

The aim of this paper is to present a short review about cultural-historical identity and political circumstances of the Romanians in Vojvodina.

In the area that today includes the Serbian part of Banat, the Romanians were colonized during the 18th and the 19th centuries from the eastern parts of Romanian Banat, Transylvania and Oltenia, although, in addition to the settlements founded by the colonists, there were also those in which the Romanians were the natives. The language of the Romanians in Banat belongs to a particular, Banat dialect group within the Dacormanian dialects. Although historical circumstances and wars have changed the demographic picture of Banat, frequent migrations, historical events and the same confession influenced the closeness, cooperation and mutual connection of the Romanian, South Slavic and other peoples on the Balkan Peninsula. Speaking of which, the Romanians in Banat consider themselves an integral part of Serbian society. Despite all these, we cannot ignore the fact that the number of members of the Romanian community is constantly declining, as well as their assimilation.

Regarding political circumstances, in order to exercise the right to self-government in culture, education, information and official use of languages and scripts, members of national minorities in the Republic of Serbia may elect their own national councils. The

* Rad je rezultat istraživanja na projektu br. 178002 *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

National Council is an organization entrusted by law with certain public powers in deciding on certain issues in the field of culture, education, information and official use of languages and scripts in order to exercise the collective rights of national minorities to self-government in these areas. Bearing all that in mind, we referred to the monitoring and reporting on the elections for the National Council of the Romanian community in the year of 2014 and 2018.

Key words: cultural-historical identity, political circumstances, the Romanians in Vojvodina.

1. Multikulturalna Vojvodina

Multikulturalno okruženje u kom živimo stvara dobre uslove za razvoj i obogaćivanje različitih kulturnih komponenata, prvenstveno putem produktivne interkulturalne komunikacije (Pilipović, Marić, i Edić Bukarica 2013, 260). Ono što je posebno važno u multikulturalnim zajednicama jeste poštovanje konstitutivnih i univerzalnih principa, pri čemu kroz građanski identitet država osigurava lojalnost svih građana (Stanković Pejnović 2010, 134).

Podunavska regija, kojoj geografski pripada i AP Vojvodina, predstavlja jedinstvenu multikulturnu regiju, na koju utiču mnogobrojne okolnosti. Geografski položaj u Panonskoj niziji, na međi triju velikih reka, presudno je uticao na njenu „multikulturnu sudbinu”. Imajući u vidu navedeno, Vojvodina je ponela ovaj epitet što zbog karakteristične istorije, što zbog velikih pokretanja naroda koja prate konfesionalna, jezička, običajna i tradicijska „globalna” demografska susretanja. Nakon ovih migracija, usledilo je naseljavanje, nastanjivanje i odomaćivanje stanovništva, sa svim pratećim manifestacijama mikro i makro, individualnog i socijalnog, faktičkog i kulturološkog čina. Upravo su ti procesi odredili prirodni tok multikulturalnosti na prostorima pokrajine, u smislu da je potrebno značajno vreme i stvaranje tolerantnog duha da se ove različitosti međusobno slože, uspostave produktivnu saradnju i povezanost svojstvenu aktivnoj, kreativnoj, civilizovanoj zajednici (Stepanov i Sokolovska 2005, 127-128).

Različitost etničkih i kulturnih grupa u okviru pluralističkog vojvođanskog prostora iziskuje tolerantan i jednakopravan ambijent koji će saglasno svom multikulturnom idealu omogućavati koegzistenciju tih istih grupa. Takav ambijent u demokratskom društvu iznova nameće pitanje odnosa većinske grupe i manjina, kao i perspektivu njihovog odnosa (Đuretić 2012, 105).

Poslednjih godina često se govori o multikulturalizmu kao o „mrtvom” ili promašenom konceptu. Uprkos svemu, poštovanje osnovnih postulata, iskonskih

načela i ideja, svojstvenih ovakvom shvatanju, jedan je od boljih načina za ostvarivanje prava i stvaranje odgovarajućeg ambijenta za sve građane Vojvodine. Na taj način možemo očuvati nacionalni identitet kao deo čovekovog bazičnog identiteta, ali i najobuhvatnijeg i najsloženijeg oblika društvenog identiteta (Grozdić 2018, 97).

2. Kulturno-istorijski identitet Rumuna u Vojvodini¹

Važan segment u očuvanju svake zajednice jeste negovanje kulturno-istorijskog identiteta. Samim tim, ukoliko govorimo o različitim aspektima identiteta - ličnom, grupnom, društvenom (nacionalnom, kulturnom, verskom, jezičkom) - neophodno je uraditi definiciju pojma identitet. Reč je, naime, o suštinskim pitanjima koja se uvek iznova postavljaju: ko sam ja? kome ja pripadam? Najznačajniju ulogu u uvođenju datog pojma i njegovoj popularizaciji u društvenim i humanističkim naukama pripada psihologu Eriku Eriksonu. Stoga jasno je da se poreklo same reči *identitet* mora tražiti izvan srpskog jezika, najpre u latinskim leksemama *idem* „isto, isti” i *identidem* „ponovljeno”, kao i u imenici *identitas* koja u novolatinskom znači „istovetnost, potpunu jednakost, podudaranje”. Srpske reči koje najpribližnije oslikavaju pojam identiteta su „istovetnost, samosvojnost, ukorenjenost, samosvest, svest o sebi, ja, sebstvo, sopstvo, samstvo” (Grozdić 2018, 94).

Za očuvanje jedne zajednice, pored očuvanja identiteta, izuzetno je važno i postojanje svesti o kontinuitetu. Samim tim možemo reći da je svest o kontinuitetu izražena u nasleđu koje oblikuje pojedince i njihovoj težnji da ga sačuvaju. U ravni kulture, taj kontinuitet se ogleda u prenošenju kulturnih iskustava sa predaka na potomke i njihovom stalnom obogaćivanju. Za razliku od integralnog, kulturnog nasleđa, tradicija pretpostavlja određeni odnos prema njemu, kao i izraz svesti o njegovom značaju koji se prenosi potomstvu kao osnova i uloga koju ima u njihovo buduće postojanje. Predaja i kontinuitet kulturnog iskustva, stečenog znanja i već formiranih duhovnih i umetničkih sadržaja jedan je od uslova očuvanja identiteta svake zajednice. Prenosjenjem tih tradicionalnih vrednosti narednoj generaciji koja ih prihvata, uspostavlja se kulturni kontinuitet kolektiva koji time potvrđuje svoj identitet, tj. ono što je u njemu konstantno i nepromenljivo (Jovanović 2011, 8).

¹ Podaci preuzeti iz Janjić (2016); autori su pokušali da rekapitulišu, preurede i ponude nove perspektive o kulturno-istorijskom identitetu Rumuna u Vojvodini.

Ne postoji unanimna saglasnost u vezi sa time šta zapravo čini kulturu, kao ni kulturnu istoriju (Burk 1997, 1). Sama reč *kultura* je danas vrlo često u upotrebi. Kultura može biti nacionalna, kultura Zapada i Istoka, kultura mladih, starijih, pripadnika srednje dobi itd. (Berlin 2005). Tako, kultura predstavlja osnovu ljudskog bivstvovanja i indikator društvenog razvoja, pri čemu iz kulturnih odnosa proizilaze svi ostali socijalni odnosi - ekonomski, politički, klasni, ideološki, moralni, edukativni, estetski. Stoga, možemo reći da je kultura temelj identiteta određenih etničkih zajednica (Stanković Pejnović 2010, 136).

Govoreći o rumunskoj zajednici u Vojvodini, Maluckov (1985, 29), navodi da se ime i pojam *român, români* „Rumun, Rumuni” u Vojvodini i Banatu najčešće odnosi na pripadnike etničke zajednice kojima je maternji jezik rumunski i koji sebe smatraju Rumunima. Autorka ističe da budući da je tema o postanku Rumuna i danas aktuelna i predmet polemike, potrebno je naglasiti da je za određivanje osnovnih etničkih karakteristika banatskih Rumuna neophodno naglasiti da oni, bez obzira na razlike koje su danas vidne među pojedinim grupama rumunske zajednice na ovom prostoru, u osnovi pripadaju rumunskom narodu koji je nastao u ravnicama severno od Dunava, u okrilju i pod padinama srednjih i južnih Karpata.

U vezi sa dolaskom Rumuna na prostor današnje Vojvodine navodi se da je plansko naseljavanje pripadnika ovog naroda doprinelo njihovom nastanjivanju i većoj koncentraciji u ovom delu Panonske nizije. Nepostojanje neke veće prirodne geografske barijere i blizina države matice, učinili su da je koncentracija Rumuna najveća u južnom i jugoistočnom Banatu. Prva rumunska naselja na teritoriji srpskog dela Banata se spominju veoma rano, još u 14. veku, premda se najveće doseljavanje Rumuna na prostor današnje Vojvodine odigrao u periodu od 17. do 19. veka (Bjelač 2006, 376).

Dakle, na teritoriji koja danas obuhvata srpski deo Banata, Rumuni su kolonizovani tokom 18. i 19. veka iz istočnih delova rumunskog Banata, Erdelja i Oltenije. Glavni razlog naseljavanja je kolonizacija, kao i plansko i stihijsko pomeranje stanovništva, iako su, pored naselja koja su osnovali kolonisti, postojala i ona u kojima su Rumuni bili starosedeoci, pri čemu su se najveća naselja nastanjena rumunskim življem – Alibunar, Seleuš, Nikolinci, Lokve, Banatsko Novo Selo, Vladimirovac - nalazila na teritoriji Vojne granice (Maran i Đurić-Milovanović 2014, 69).

Tradicija o naseljavanju Rumuna u Banat je živopisno sačuvana među stanovništvom. Usmena tradicija je sačuvala ono što i pisani istorijski izvori mogu da potvrde - da je reč o dvojakom naseljavanju. Jedan način doseljavanja je spuštanje predaka sa banatskih planina sa svojim stadima u potrazi za ispašom u

ravnicama Banata, dopirući sve do doline Tise i Dunava. Neki od njih su se na pogodnim mestima duže zadržavali, dok su se drugi naselili za stalno. Drugi način doseljavanja bile su kolonizacije vršene pod uticajem vlasti. I danas se među Rumunima u srpskom Banatu kao uzroci preseljavanja spominju bežanje od nameta spahija, intervencije koje je vršila državna vlast u vreme doseljavanja Nemaca, kada su čitava rumunska sela preseljavana da bi se napravilo mesta nemačkim kolonistima, što je posebno karakteristično za osnivanje naselja u vreme nastanka Banatske vojne granice (Maluckov 1985, 30).

U mestima Zapadnog Banata, za koja se može reći da su većinom naseljena Rumunima, postoji živa tradicija, slikoviti opisi i razna dokumenta koja svedoče o tome kako su njihovi stari preseljeni. Tako, smatra se da Rumuni predstavljaju jednu od nacionalnih zajednica koje su dale svoj doprinos stvaranju tzv. banatske civilizacije, tako da ne možemo govoriti o Banatu bez da se osvrnemo na ulogu koju je ovaj narod odigrao tokom proteklih vekova u stvaranju istorije ovog po mnogo čemu specifičnog prostora, kojeg od davnina odlikuju etnička, kulturna i konfesionalna šarolikost, međusobni dodiri i prožimanja raznih uticaja. Navedeno se odnosi na ceo istorijski Banat, oblast koja se tokom poslednjeg milenijuma nalazila u sastavu raznih država, ali je zadržala obrise pogranične teritorije koja je izložena raznim uticajima. Kada je nakon Prvog svetskog rata Banat podeljen između Kraljevine SHS, Rumunije i Mađarske, u jugoslovenskom, a danas srpskom delu Banata, ostalo je četrdesetak naselja u kojima je živelo rumunsko stanovništvo. Ovakva podela nije označila i kraj multietničkog i multikulturalnog Banata sa obe strane, budući da ove odlike nisu izbledele ni do današnjih dana (Mapan 2013, 229-230).

Rumune u srpskom delu Banata možemo podeliti u tri grupe: Banaćani, Erdeljci i Oltenci, dok njihov jezik pripada posebnoj, banatskoj dijalekatskoj grupi u okviru dakorumunskih govora (Maluckov 1985, 29). Rumuni su oduvek živeli u ruralnim sredinama, jer je njihovo primarno zanimanje bilo i još uvek jeste zemljoradnja, dok su se, kao pretežno ruralno stanovništvo, bavili isključivo obradom zemlje i stočarstvom. Po ukidanju feudalnih odnosa u Habzburškoj monarhiji, stvaraju se bolji uslovi za ekonomsku, političku i kulturnu emancipaciju (Maran i Đurić-Milovanović 2014, 69).

Napomenuli smo da rumunsko stanovništvo nastanjeno u Banatu u ogromnoj većini živi na selu i bavi se poljoprivredom. Neznatan broj živi u gradovima - Zrenjaninu, Vršcu, Pančevu, Beloj Crkvi - baveći se drugim zanimanjima (Popi 1974, 312). Nastanjujući se pretežno u ruralnoj sredini i baveći se poljoprivredom, retki su slučajevi menjanja ovakvog načina života. Rumunsko

stanovništvo je ekonomski dobro situirano, smatrajući se vrednim i umešnim u privređivanju. Vredni i sposobni u svemu što rade, može se reći da se Rumuni i dalje rukovode principom da su banatske vrednosti - rumunske vrednosti (Bogdan 2011, 30).

Iako su istorijske prilike, ratovi i seobe promenile demografsku sliku Banata, česte migracije, istorijska zbivanja i ista veroispovest uticale su na bliskost, saradnju i međusobnu povezanost rumunskog, južnoslovenskih i drugih naroda na Balkanskom poluostrvu (Бјелан 2006, 376). Iz tog razloga, Rumuni u Banatu sebe smatraju sastavnim delom srpskog društva, tako da se njihov dvostruki identitet i u ovim najnovijim vremenima demokratskih promena ispoljava kao identitet građana koji su integrisani u državu u kojoj žive, a koji ne odustaju ni od svog nacionalnog, rumunskog identiteta. Njihovo *mi*, odnosno *naši*, označava i Srbe i sunarodnike sa prostora Banata, a ponekad, ali ne uvek, i one iz Rumunije. Rumuni iz matične zemlje su često za Rumune iz Srbije *oni*, iako ih osećaju kao svoje sunarodnike (Марап 2013, 232).

Uprkos svemu, ne možemo zanemariti činjenicu o konstantnom opadanju broja pripadnika rumunske zajednice, kao ni o njihovoj asimilaciji.

Govoreći o fenomenu asimilacije, veoma učestalom kod banatskih Rumuna, njegova prva faza se manifestuje kroz akulturaciju. Sledi zatim psihička asimilacija koja podrazumeva preuzimanje načina mišljenja, mentaliteta, običaja, navika i tradicija većinskog naroda, i ona se najčešće odvija nesvesno, a ne smemo zanemariti ni socioetničku asimilaciju karakterističnu za multietničke sredine, koju odlikuju mešoviti brakovi, školovanje na maternjem jeziku i sl. (Spăriosu 1993, 12).

Takođe, primetan je konstantan pad broja Rumuna u Vojvodini u ukupnom stanovništvu. Od 1961. godine, zbog negativnog prirodnog priraštaja i negativnog migracionog salda, dolazi do opadanja broja stanovnika i naglog starenja rumunske populacije, gde se za najčešće razloge navode smanjenje fertiliteta i nataliteta, emigracioni tokovi, starenje stanovništva itd. (Бјелан 2006, 380).

Na osnovu popisa stanovništva Vojvodine, broj Rumuna je u periodu od 1953. do 2012. godine smanjen tri puta. Stalnim opadanjem broja stanovnika rumunske nacionalnosti ugroženo je i očuvanje rumunskog maternjeg jezika u pokrajini, što se najviše odražava na smanjenje broja učenika u školama - osnovnim i srednjim – dok se isti problem pojavljuje i u visokom obrazovanju.

Uprkos organizovanju nastave na rumunskom jeziku u vaspitno-obrazovnim ustanovama u AP Vojvodini, broj učenika opada iz godine u godinu. Uzrok tome su kako negativan priraštaj stanovništva, tako i spoljne i unutrašnje

migracije porodica i opredeljenje roditelja i dece da odustanu od školovanja na maternjem jeziku. Počev od školske 2007/2008. do 2014/15. godine, upoređivanjem podataka potvrđuje se konstantno smanjenje broja đaka rumunske nacionalnosti sa 1396 na 921, dok poslednjih godina приметно raste i broj kombinovanih odeljenja (Bašić 2015, 27).

3. Političke prilike i izbori za nacionalne savete

Radi ostvarivanja prava na samoupravu u kulturi, obrazovanju, obaveštavanju i službenoj upotrebi jezika i pisma, pripadnici nacionalnih manjina u Republici Srbiji mogu da izaberu svoje nacionalne savete. Nacionalni savet je organizacija kojoj se zakonom poveravaju određena javna ovlašćenja u odlučivanju o pojedinim pitanjima iz oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma u cilju ostvarivanja kolektivnih prava nacionalne manjine na samoupravu u tim oblastima (Član 1a. Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina).

Nacionalni savet, u skladu sa zakonom i svojim statutom, preko svojih organa samostalno:

1. donosi i menja statut nacionalnog saveta;
2. donosi finansijski plan, finansijski izveštaj i završni račun;
3. raspolaze sopstvenom imovinom;
4. odlučuje o nazivu, simbolima i pečatu nacionalnog saveta;
5. utvrđuje predloge nacionalnih simbola, znamenja i praznika nacionalne manjine;
6. osniva ustanove, udruženja, fondacije, privredna društva u oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma;
7. predlaže predstavnika nacionalne manjine u Savetu za međunacionalne odnose u jedinici lokalne samouprave;
8. ustanovljava i dodeljuje priznanja;
9. inicira donošenje i prati sprovođenje zakona i drugih propisa iz oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma;
10. učestvuje u pripremi propisa i predlaže izmenu i dopunu propisa kojima se uređuju Ustavom garantovana prava nacionalnih manjina u oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma;

11. predlaže posebne propise i privremene mere u oblastima u kojima se ostvaruje pravo na samoupravu, radi postizanja pune ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i građana koji pripadaju većini;
12. pokreće postupak pred zaštitnikom građana, pokrajinskim i lokalnim ombudsmanom i drugim nadležnim organima, kada proceni da je došlo do povrede Ustavom i zakonom garantovanih prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina;
13. pokreće postupak iz tačke 12. ovog člana u ime pripadnika nacionalne manjine, uz prethodno pribavljeno pismeno ovlašćenje;
14. zauzima stavove, pokreće inicijative i preduzima mere u vezi sa svim pitanjima koja su neposredno povezana sa položajem, identitetom i pravima nacionalne manjine;
15. odlučuje o drugim pitanjima koja su mu poverena zakonom (Član 10. Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina).

Pripadnik nacionalne manjine stiče pravo da bira članove nacionalnog saveta ako ispuni Ustavom i zakonom propisane opšte uslove za sticanje aktivnog biračkog prava. Poseban uslov za sticanje aktivnog biračkog prava za izbor članova nacionalnog saveta je sticanje statusa elektora upisom u poseban birački spisak date nacionalne manjine (Član 32. Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina).

Članovi nacionalnog saveta biraju se na neposrednim izborima ili putem elektorske skupštine.

Radi utvrđivanja da li su ispunjeni uslovi za neposredne izbore, Ministarstvo privremeno zaključuje posebne biračke spiskove nacionalnih manjina 24 časa pre raspisivanja izbora. Ovakav način biranja članova nacionalnog saveta se primenjuje kada je 24 časa pre raspisivanja izbora u poseban birački spisak upisano više od 40% pripadnika date nacionalne manjine prema poslednjem popisu stanovništva. Saveti čiji pripadnici su se u manjem procentu od 40 upisali u poseban birački spisak biraju se putem elektorske skupštine (Član 29. Zakona o izmenama i dopunama zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina).

Stoga, ako određena nacionalna manjina prema popisu broji 10.000 pripadnika, najmanje 4.000 pripadnika treba lično da se upišu u poseban birački spisak da bi se stekli uslovi da se izbori za nacionalni savet sprovedu na direktan i neposredan način. U suprotnom, članovi saveta se biraju putem elektorske skupštine, a elektor može biti svaki pripadnik nacionalne manjine čiju kandidaturu podrži:

- 20 pripadnika nacionalne manjine upisanih u poseban birački spisak, za nacionalnu manjinu čiji broj prema poslednjem popisu stanovništva iznosi manje od 10.000 lica;
- 30 pripadnika nacionalne manjine upisanih u poseban birački spisak, za nacionalnu manjinu čiji broj prema poslednjem popisu stanovništva iznosi više od 10.000 lica, ali manje od 20.000 lica;
- 45 pripadnika nacionalne manjine upisanih u poseban birački spisak, za nacionalnu manjinu čiji broj prema poslednjem popisu stanovništva iznosi više od 20.000 lica, ali manje od 50.000 lica;
- 60 pripadnika nacionalne manjine upisanih u poseban birački spisak, za nacionalnu manjinu čiji broj prema poslednjem popisu stanovništva iznosi više od 50.000 lica, ali manje od 100.000 lica;
- 100 pripadnika nacionalne manjine upisanih u poseban birački spisak, za nacionalnu manjinu čiji broj prema poslednjem popisu stanovništva iznosi više od 100.000 lica.

Elektori koji ispune taj uslov, na posebnoj skupštini biraju članove saveta, koji funkcioniše pod istim uslovima kao i saveti koji su birani na neposredan način (Član 105. Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina).

3.1. Izbori za Nacionalni savet rumunske zajednice

Budući da se sva najbitnija pitanja iz oblasti primene manjinskih prava nalaze u nadležnost nacionalnih saveta, izbori za članove saveta su izuzetno značajni. Informisanje javnosti, kako manjine/manjina, tako i većine, o proceduralnim pitanjima o izborima, kao i o predizbornim aktivnostima, odnosno konstituisanju nacionalnih saveta, obezbeđuje praćenje demokratičnosti celog procesa, ali i pruža pripadnicima manjina sve relevantne podatke koji su im važni da bi, na adekvatan način, mogli da iskoriste svoje osnovno pravo da budu birani i da biraju (Valić Nedeljković 2014, 6).

Izbori za članove saveta nacionalnih manjina u Srbiji održani su poslednji put u novembru 2018. po peti put, a treći put kao neposredni (2002, 2006, 2010, 2014, 2018), od donošenja zakona o kulturnim autonomijama. Skupština Srbije je 20. juna 2018. godine usvojila Zakon o izmenama i dopunama zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, kojim se depolitizuje rad nacionalnih saveta i povećava transparentnost njihovog rada. Ove izmene trebalo je da se reflektuju kako na same izbore članova nacionalnih saveta, tako i na izveštavanje medija tokom predizborne kampanje (Valić Nedeljković 2018, 5).

Takođe, odraz stepena političke kulture svakog demokratskog društva je način na koji mediji izveštavaju o predizbornoj kampanji, tim pre ako je reč o izborima za članove saveta nacionalnih manjina. Odnos prema manjinama je upravno srazmeran implementaciji demokratskih principa i ljudskih prava u svakodnevni život. Javno informisanje je osnovno ljudsko i manjinsko pravo, koje omogućuje vidljivost (ne)ispunjavanja drugih prava nacionalnih manjina kao što su pravo na upotrebu maternjeg jezika, obrazovanje na sopstvenom jeziku i negovanje nacionalne kulturne (Valić Nedeljković 2014, 5).

Temeljni zakon koji reguliše sferu javnog informisanja ukazuje na to koliko je važno da sva pitanja iz oblasti implementacije ljudskih prava budu u fokusu medija na maternjem jeziku, pa tako i jeziku nacionalnih manjina. Među njima svakako vodeće mesto imaju izbori kao odraz neposredne demokratije jer drugi značajan zakon koji reguliše implementaciju prava manjina je Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina (2009/2014) (Valić Nedeljković 2014, 6).

Imajući u vidu navedeno, osvrnućemo se na praćenje i izveštavanje o izborima iz 2014. i 2018. godine.²

Na izborima održanih 26. oktobra 2014. godine, pripadnici rumunske nacionalne zajednice mogli su da glasaju za jednu od ukupno sedam izbornih listi: „Ujedinjena lista - Danijel Petrović”, „Inicijativa Rumuna iz Srbije - Bojan Barbucić”, „Zajednica Rumuna - Stevan Mihajlov”, „Nezavisni Rumuni Srbije - dr Dorinel Stan”, „Rumuni za nacionalno pomirenje - Jon Čizmaš”, „Sve za otadžbinu - Jonel Omoran” i „Ujedinjeni Rumuni - Todorel Raša”. Glasačko pravo je iskoristilo oko 41,5% Rumuna upisanih u poseban birački spisak. Najviše mandata – 10 – osvojila je „Ujedinjena lista”, 5 mandata osvojila je „Zajednica Rumuna”, 3 mandata osvojila je lista „Rumuni za nacionalno pomirenje”, liste „Inicijativa Rumuna iz Srbije” i „Nezavisni Rumuni Srbije” osvojile su po 2 mandata, a 1 mandat je osvojila lista „Ujedinjeni Rumuni”.

Rezultati analize izveštavanja o izborima za Nacionalni savet u 2014. godini nedvosmisleno pokazuju da je, od svih analiziranih medija koji emituju

² Podaci preuzeti iz Spariosu (2014, 2018); namera autora je da urade rekapitulaciju i ponude nove perspektive o ovoj problematici.

program na rumunskom jeziku - RTV Vojvodina³, TV Bor⁴ i nedeljnik „Libertatea“⁵, štampani medij posvetio najviše pažnje predizbornoj kampanji.

Rukovodeći se kodeksom i rezultatima, zapažamo da je u emisijama Javnog medijskog servisa Vojvodine izveštaj najzastupljeniji medijski žanr, vest na TV Bor, članak u Libertatei, što ukazuje na to da su pokrajinski medij i štampani nedeljnik analitički izveštavali o izborima. Razlike postoje i u kategoriji oprema priloga/teksta, gde se u radijskoj emisiji Javnog medijskog servisa Vojvodine više čuje samo glas voditelja, u TV emisiji imamo aktuelni tonki video snimak kao najzastupljeniju formu, na TV Bor aktuelni nemi video snimak, dok u Libertatei

³ Radio-televizija Vojvodine (RTV) je javni servis građana Vojvodine koji emituje televizijski i radijski program na srpskom i na jezicima devet nacionalnih zajednica: mađarskom, slovačkom, rusinskom, rumunskom, romskom, bunjevačkom, ukrajinskom, hrvatskom i makedonskom. Putem zvaničnog sajta www.rtv.rs mogu se pratiti radio i televizijski programi, a za pojedine emisije omogućeno je i odloženo gledanje. Radio Novi Sad, kao preteča RTV-a, počeo je da emituje program 29. novembra 1949. Televizija Novi Sad svoj program emituje od 26. novembra 1975. Od 1992. Radio-televizija Novi Sad prestaje da bude matični pokrajinski medij i postaje deo Radio-televizije Srbije (RTS). Prema Zakonu o radiodifuziji 2006. godine, Radio-televizija Novi Sad ponovo postaje samostalna medijska kuća pod imenom Radiodifuzna ustanova Vojvodine, koja program emituje na dva televizijska, kao i na tri radijske mreže.

⁴ Regionalna televizija Bor program emituje od 10. maja 1993. godine, poslujući u sastavu Preduzeća „Štampa, radio i film“. Informativna delatnost u Boru počinje 1. novembra 1947. godine, osnivanjem lista Borski kolektiv“, od 1965. godine preimenovan u „Kolektiv“. Krajem 1969. godine je osnovan Radio Bor, marta 1973. godine „Borske novosti“, zatim grupe za film, časopis „Bakar“, „Razvitak“ i „Istorijska istraživanja“, TV dopisništvo, a 1993. godine lokalna, a kasnije regionalna televizija. Danas, Preduzeće „Štampa, radio i film“ D.O.O. Bor, kao pretežnu delatnost ima proizvodnju i emitovanje TV programa. U preduzeću postoje dva elektronska medija - Radio i Televizija Bor - koje čine jednu jedinstvenu redakciju. Početkom 2010. godine počinje emitovanje vesti TV Bor i putem internet stranice www.rtvbor.rs.

⁵ „Libertatea“ je poznati nedeljnik na rumunskom jeziku. Prvi broj objavljen je u Vršcu 1945. godine, dok je redakcija desetak godina kasnije premeštena u Pančevo, gde se nalazi i danas. Nedeljnik se štampa u okviru istoimene novinsko-izdavačke ustanove koja izdaje i časopis za mlade „Tinerețea“, časopis za književnost „Lumina“, časopis za decu „Bucuria copiilor“, kao i druge publikacije na rumunskom jeziku. Izdanja su dostupna na sajtu <http://www.libertatea.rs>.

najčešće imamo kombinaciju tekst+fotografija, sa naslovom koji faktografski, velik i boldovan. Takođe, Javni medijski servis Vojvodine je najviše izveštavao o događajima vezanih za izbore, dok su na TV Bor i u Libertatei najzastupljeniji aktuelni događaji. Razlike uočavamo i kada je u pitanju mesto zbivanja događaja. Najveća pažnja u emisiji Radiojurnal i u nedeljniku Libertatea je posvećena zbivanjima u drugim mestima u Vojvodini, dok se u emisiji Telejurnal najčešće izveštava o zbivanjima u glavnom gradu države, Beogradu, odnosno drugim mestima u Srbiji, na TV Bor. Kada je reč o autorstvu, u oba televizijska medija i u štampanom mediju autorstvo je najčešće poznato, sa navedenim punim imenom i prezimenom autora, za razliku od radijskog medija gde ima više nepoznatog autorstva, iako svaki od analiziranih medija najčešće izveštava o izborima. Kao primer dobre prakse ističemo angažman novinara elektronskih medija u smislu organizovanja predizbornog programa koji je emitovan uživo, kao i javljanja uživo na dan glasanja, izveštavajući o toku izbora, kao i angažman novinara štampanog medija, što u smislu praćenja predizborne kampanje, što u smislu objavljivanja izveštaja o izborima, izlaznosti i rezultatima glasanja. Iako među rumunskim novinarima jeste bilo kandidata za izbore, oni se ne pojavljuju kao autori priloga u vezi sa ovom tematikom. U kategoriji subjekat odnosno objekat, zapažamo da su pojedine kategorije subjekta/objekta zastupljene u svakom od analiziranih medija, dok je stav subjekta prema objektu skoro uvek neutralan. Takođe, ne navodi se ni stranačka pripadnost subjekta/objekta, bivših funkcionera nacionalnih saveta u svojstvu subjekta ima malo u izveštavanju, dok zloupotreba državnih funkcija izostaje.

U ukupno 31 prilog, najčešća tema su izbori – 29 puta (93,54%), autorstvo je najčešće poznato i potpisano punim imenom i prezimenom novinara, dok je najzastupljeniji medijski žanr članak. Tekstove najčešće prati odgovarajuća fotografija – 20 puta (64,51%), svaki put se izveštava o aktuelnim događajima, najčešće u drugim mestima u Vojvodini - 23 puta (74,19%).

Kada je reč o subjektu, najzastupljeniji su kandidati za Nacionalni savet i rumunska nacionalna zajednica – 12 puta (45,16%), sledi Republička izborna komisija – 4 puta (12,9%), opštinski organi – 2 puta (6,45%) i predsednik Nacionalnog saveta Rumuna – 1 put (3,22%). Stranačka pripadnost subjekta se ne ističe.

U kategoriji objekat, na prvom mestu su izborne liste za Nacionalni savet – 28 puta (96,8%), zatim Nacionalni savet kao takav – 2 puta (2,12%) i rumunska nacionalna zajednica – 1 put (1,06%). Stranačka pripadnost objekta se takođe ne navodi, dok je odnos subjekta prema objektu uvek neutralan

Na izborima iz 2018. godine, 18 nacionalnih zajednica je biralo svoje predstavnike u nacionalnim savetima neposredno. Glasanje je održano na 926 biračkih mesta, na kojima je moglo da glasa 467.545 birača, upisanih u posebne biračke spiskove, dok je bilo proglašeno ukupno 58 izbornih lista. Predstavnici hrvatske, crnogorske, ruske i makedonske nacionalne manjine svoje predstavnike u nacionalnim savetima birali su putem elektorskih skupština (<http://www.rik.parlament.gov.rs/>).

Broj članova nacionalnih saveta bira se u zavisnosti od broja pripadnika nacionalne zajednice - najmanje 15, a najviše 35. Nacionalne zajednice koje broje do 10.000 pripadnika biraju 15 članova saveta, do 20.000 - 19, do 50.000 - 23, a ukoliko imaju između 50 i 100.000 pripadnika, biraju 29 članova saveta. Nacionalne zajednice sa više od 100.000 pripadnika, biraju 35 predstavnika. Rumunska nacionalna zajednica bira 23 člana (<http://www.rik.parlament.gov.rs/>).

Na izborima održanih 4. novembra 2018. godine, pripadnici rumunske nacionalne zajednice mogli su da glasaju za jednu od ukupno 4 izborne liste:

1. „Rumunska lista – Dr Jon Omoran” / „Lista românească – Dr. Ion Omoran”;
2. „Snaga Rumuna – Tihan Matasarević” / „Puterea românilor – Tihan Matasarević”;
3. „Čast i dostojanstvo za Rumune – Daniel Petrović” / „Cinste și demnitate pentru români – Daniel Petrović”;
4. „Rumunsko bratstvo” / „Frăția românească”.

Najviše mandata – 13 – osvojila je „Rumunska lista – Dr Jon Omoran”, 6 mandata osvojila je lista „Čast i dostojanstvo za Rumune – Daniel Petrović”, 3 mandata osvojila je lista „Rumunsko bratstvo”, dok je najmanji broj mandata - 1 - osvojila lista „Snaga Rumuna – Tihan Matasarević”.

Na osnovu rezultata, zaključujemo da izbori za Nacionalni savet nisu bili prioritet nedeljnika „Libertatea“, budući da je u 4 izdanja identifikovano svega 7 priloga koji se, direktno ili indirektno, bave predizbornom kampanjom.

Govoreći o kategorijama, kada je reč o temi, u analiziranim priložima najčešće se izveštava o izborima i o kandidatima na izborima i kulturi, autorstvo je uvek poznato, a tekstovi potpisani punim imenom i prezimenom novinara, pri čemu je najzastupljenija medijska forma članak. Tekstove prati fotografija sa događaja ili portret učesnika, najčešći povod izveštavanja je medijska inicijativa, dok se novinari, u skladu sa profilom medija, najviše bave događajima u vojvođanskim mestima sa rumunskim življem.

Kada je reč o subjektu, u ulozi aktera najčešće se nalaze kandidati na izborima za Nacionalni savet, pretežno sa liste „Čast i dostojanstvo za Rumune – Daniel Petrović“, dok su kategoriji objekat najzastupljeniji građani. Odnos subjekta prema objektu je skoro svaki put neutralan, kao i odnos novinara prema subjektu.

Iako je broj analiziranih priloga u kampanji iz 2014. godine srazmerno veći (31 naspram 7 u kampanji iz 2018. godine), konstatujemo da postoji veliki broj sličnosti u izveštavanju, u skoro svim kategorijama - temi, autorstvu, žanru, opremi priloga, lokaciji, subjektu i stranačkoj pripadnosti subjekta, stranačkoj pripadnosti objekta i odnosu subjekta prema objektu. Razlike uočavamo u kategoriji objekat i u povodu izveštavanja.

Valja još napomenuti da je na sajtu Nacionalnog saveta rumunske nacionalne zajednice (<http://www.cnr.rs/>) predstavljena struktura ovog tela, kao i saopštenja o aktivnosti, delatnosti i radu.

U skladu sa ingerencijama, prate se i prikazuju zbivanja u rumunskoj zajednici u oblasti kulture, obrazovanja, negovanja i promovisanja maternjeg jezika, izveštava se o susretima predstavnika Nacionalnog saveta sa domaćim i stranim zvaničnicima, saopštava se o sastancima i odlukama, raspisuju se konkursi za pripadnike rumunske nacionalne zajednice i objavljuju dokumenta kojima se reguliše rad Saveta (Statut, Poslovnik i Pravilnik o javnim nabavkama).

Bibliografija:

- Bašić, Goran. 2015. *Uticaj obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina na spoljašnje i unutrašnje migracije pripadnika nacionalnih manjina*. Beograd: Švajcarska agencija za razvoj i saradnju. Međunarodna organizacije za migracije. Program za razvoj Ujedinjenih nacija.
- Berlin, Isaiah. 2005. "The origins of cultural history 2." <http://berlin.wolf.ox.ac.uk/lists/nachlass/origins1.pdf>.
- Bogdan, George. 2011. *Din istoria culturală a Banatului*. Timișoara: David Press Print.
- Burke, Peter. 1997. *Varieties of Cultural History*. New York: Cornell University Press.
- Đuretić, Nenad. 2012. „Multikulturalizam i nacionalne manjine – vojvođanski kolorit.” *Viteška kultura* I (1): 97-109.
- Grozdić, Borislav. 2018. „Obrazovanje i očuvanje, zaštita i razvoj nacionalnog, kulturnog, verskog i jezičkog identiteta.” U *Zbornik radova „Mi i drugi“*, uredio Dušan Janjić, 93-110. Beograd: Forum za etničke odnose.

- Janjić, Ivana. 2016. „Brüche und Kontinuitäten: Lebenswelten und Kulturge, schichte der rumänischen Minderheit im Westbanat [Prekidi/prelomi i kontinuitet: način života i kulturna istorija rumunske nacionalne zajednice u Zapadnom Banatu].“ Predstavljeno na seminaru Die Vojvodina – Umbrüche und Neugestaltung einer europäischen Region [Vojvodina – izmene i ponovno stvaranje jedne evropske regije], Međunarodni institut za nacionalno pravo i nacionalizam u Minhenu, Institut za slavistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta „Fridrih Šiler“ u Jeni, Bad Kissingen, Nemačka, 21-26. februar 2016.
- Jovanović, Bojan. 2011. „Vrednost nacionalne tradicije.” U *S Tradicijom u svet*, uredio Slobodan Rogić, 7-17. Bajina Bašta: Fondacija Račanska baština.
- Maluckov, Mirjana. 1985. *Rumuni u Banatu*. Novi Sad: Vojvođanski muzej.
- Maran, Mirča, i Aleksandra Đurić-Milovanović. 2014. „Kulturna udruženja Rumuna u Vojvodini.” *Етнолошко-антрополошке свеске* 24 (н.с) 13: 69-84.
- Pilipović, Vesna, Ivana Marić, i Aleksandra Erić Bukarica. 2013. „Lingvistički transfer na primeru lažnih parova u nastavi engleskog jezika na univerzitetskom nivou.” U *Multikulturalnost i savremeno društvo*, uredio Milan Živković, 260-268. Novi Sad: Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić.
- Popi, Gligor. 1974. „Formiranje, razvoj i delovanje rumunske stranke.” *Istraživanja* III: 309–365.
- Radivoj Stepanov, i Valentina Sokolovska. 2005. „Stvarni ili prividni problemi multikulturalnosti i regionalne saradnje Vojvodine.” U *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, uredili Ljubiša Mitrović, Dragoljub Đorđević i Dragan Todorović, 127-137. Niš: Filozofski fakultet. Institut za sociologiju.
- Spariosu, Laura. 2014. Monitoring predizborne kampanje za nacionalne savete u medijima na rumunskom jeziku. U *Izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina 2014. Koga su mediji na jezicima manjina izabrali?*, uredila Dubravka Valić Nedeljković, 115-130. Novi Sad: Novosadska novinarska škola.
- Spariosu, Laura. 2018. Monitoring predizborne kampanje za nacionalni savet rumunske zajednice u nedeljniku „Libertatea”. U *Koga su mediji na jezicima manjina izabrali? Monitoring izveštavanja medija u vreme izbora za članove saveta nacionalnih manjina*, uredila Dubravka Valić Nedeljković, 53-66. Novi Sad: Novosadska novinarska škola.

- Spăriosu, Trăilă. 1993. *Identitate națională – studiu sociopsihologic*. Uzdin–Timișoara: Cenaclul literar „Tibiscus”. Asociația istoricilor bănățeni.
- Stanković Pejnović, Vesna. 2010. „Identitet i multikulturalizam nacionalnih država na Balkanu.” *Matica crnogorska* (Jesen): 127-156.
- Valić Nedeljković, Dubravka. 2014. „Uvodnik“. U *Izbori za nacionalne savete nacionalnih manjina 2014. Koga su mediji na jezicima manjina izabrali?*, uredila Dubravka Valić Nedeljković, 5-7. Novi Sad: Novosadska novinarska škola.
- Valić Nedeljković, Dubravka. 2018. „Uvodnik“. U *Koga su mediji na jezicima manjina izabrali? Monitoring izveštavanja medija u vreme izbora za članove saveta nacionalnih manjina*, uredila Dubravka Valić Nedeljković, 5-6. Novi Sad: Novosadska novinarska škola.

*

- Бјелац, Жељко. 2006. «Демографско кретање румунске популације у Војводини.»
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2006/0352-57320621375B.pdf>.
- Маран, Мирча. 2013. «Румуни у Банату. Особености идентитета.» *Зборник радова Етнографског института* 28: 229-238.

Sajtografija:

- <http://www.cnr.rs/>
<http://www.libertatea.rs>.
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nacionalnim_savetima_nacionalnih_manjina.html.
<http://www.rik.parlament.gov.rs/>
<http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2018/Odluka%20o%20raspisivanju%20sken.pdf>.
http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/1308-14Lat.pdf.
<https://www.rtv.rs>.
<https://rtvbor.rs/>

LIMBA ROMÂNĂ ÎN VOIVODINA: ASPECTE ȘI PROBLEME DE CULTIVARE¹

Ivana Ivanić

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
ivana.ivanic@ff.uns.ac.rs

Daniel Sorin Vintilă

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
danielsorin.vintila@ff.uns.ac.rs

Laura Spăriosu

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
laura.spariosu@ff.uns.ac.rs

In Autonomous Province of Vojvodina lives a large Romanian community with traditional minority status and significant institutions. Romanian literary language used in a several places – from the university to radio and television, from the most popular publications to the cultural and educational institutions or publishing houses – is spoken and written to the academic standards in force. However, there are a number of particularities that differ from the literary language used in Romania, due to the impact of the Serbian language, as the language of the majority, as well as the influence of Banat subdialect, spoken by the Romanian population on this territory. Speaking of which, expressions that differ from those used in the Romanian literary language are made. Bearing all that in mind, the aim of this paper is to discuss aspects and issues on cultivation of the Romanian language in Vojvodina, stressing the most frequent errors and loan translations.

Key words: the Romanian language, Vojvodina, aspects, language cultivation.

¹ Articol realizat în cadrul proiectului *Proučavanje rumunskog jezika u Vojvodini u sklopu širih evropskih filoloških istraživanja* [Studierea limbii române în Voivodina ca parte a cercetărilor filologice europene mai largi], cu sprijinul Secretariatului Provincial pentru Educație, Reglementări, Administrație și Minoritățile Naționale – Comunitățile Naționale.

1. Preliminarii

Românii care călătoresc în Serbia, ajungând în contact cu populația românească de acolo, pot constata „că limba română vorbită în Banatul sârbesc și în Voivodina sună atât de familiar, dar și, într-o oarecare măsură, altfel decât sunt ei obișnuiți” (Vintilă 2013, 479).

Comunitatea românească din Serbia „este încă semnificativă numeric, ceea ce face din ea o minoritate importantă din țara vecină (alături de altele, desigur, precum cea maghiară, slovacă sau ruteană)” (Vintilă 2013, 480). Românii care trăiesc în Serbia „și-au construit o viață socială tot atât complexă ca orice altă comunitate din Europa contemporană, beneficiind de învățământ, de cultură și presă, de viața politică în limba maternă” (Sârbu 2006, 24). Limba română utilizată în instituțiile de învățământ și în cele culturale, „în interacțiunea vorbitorilor nativi în diverse contexte în cadrul acestor instituții, este limba literară, așa cum e ea definită și acceptată de orice lucrare dedicată acestui palier lingvistic” (Vintilă 2013, 480), limba literară fiind

acea variantă a limbii naționale caracterizată printr-un sistem de norme, fixate în scris, care îi asigură o anumită unitate și stabilitate, precum și prin caracterul ei prelucrat, îngrijit. Ea are o sferă largă, întrucât cuprinde producțiile și manifestările culturale, în sensul larg al cuvântului: este limba scrierilor științifice, filozofice, beletristice, a presei, a vieții politice, precum și limba folosită în diferite instituții: administrație, școală, teatru etc. (Munteanu și Țara 1983, 16).

Pe de altă parte, definiția dată de *Gramatica limbii române* (2008, 869), subliniază într-o măsură mult mai mare caracterul convențional al limbii literare, pe care o diferențiază de româna standard („variantă nondialectală și nonpopulară”), văzută ca o aproximare a uzului general al variantei literare, reunind fapte lingvistice aparținând tuturor vorbitorilor, utilizate în condiții obișnuite, nemarcate de specializare profesională sau de coloratură dialectală.

Pentru a preciza lucrurile, subliniem că lucrarea de față se concentrează nu atât asupra limbii ca realitate ideală, cât asupra vorbirii concrete, deoarece

termenul literar din expresia *limbă literară* se referă nu numai la aspectul scris al limbii (...), ci și la forma îngrijită, controlată a comunicării unui vorbitor cult. (...). Aspectul cultivat al limbii literare se realizează prin selectarea mijloacelor celor mai adecvate, reclamate de scopul comunicării, prin folosirea exactă și nuanțată a

cuvintelor, prin îmbinarea lor în propoziții și fraze menite să asigure expunerii, orale sau scrise, claritate și coerență (Munteanu și Țăra 1983, 21-22).

De asemenea, este cunoscut faptul că prin unitatea limbii nu se îndeamnă la imobilism, la anchilozare lingvistică, că inovația este nu doar încurajată, ea reprezentând esența și „facerea” însăși a limbii, rămânând de stabilit condițiile în care libertatea lingvistică face ca limba să se reînnoiască (Coșeriu 1997, 100).

2. Limba română în Voivodina: aspect general

Comform rezultatelor recensământului din anul 2012, în PA Voivodina trăiesc aproximativ 29.000 de etnici români, limba română fiind, laolaltă cu limbile sârbă, maghiară, slovacă, ruteană și romani, limbă oficială. Ca atare, se studiază la Facultatea de Filozofie din Novi Sad, atât ca limbă maternă, cât și ca limbă străină.

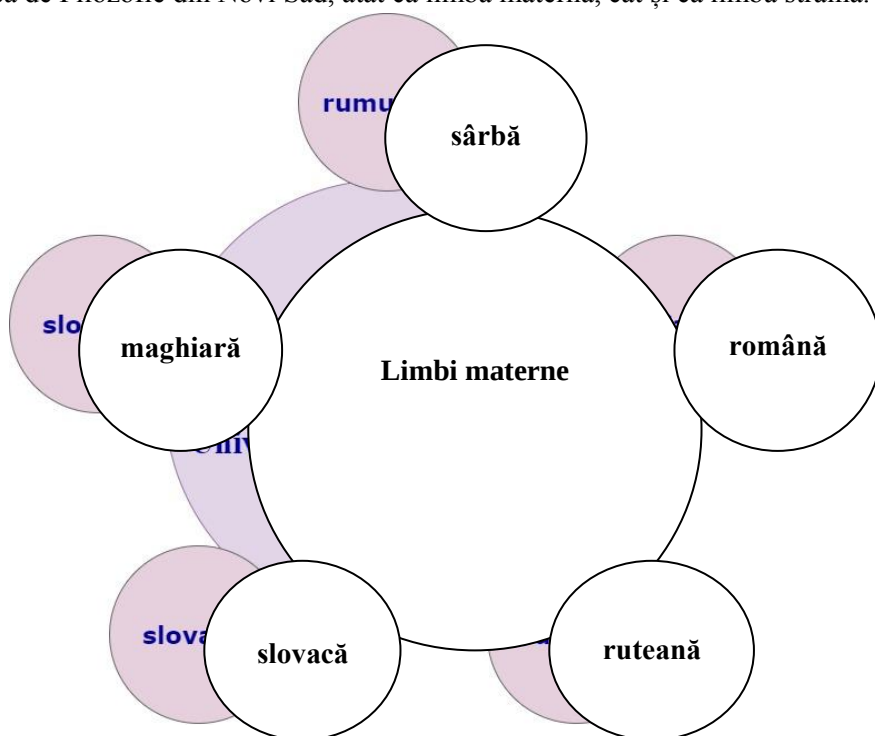

Figura 1. Limbile materne la Facultatea de Filozofie din Novi Sad

Referindu-ne la limba română vorbită în Voivodina, subliniem două influențe mari:

- 1 influența limbii poporului majoritar (influența limbii sârbe), cu care se găsește într-un contact nemijlocit;
- 2 influența graiului bănățean, vorbit de majoritatea populației românești de pe aceste meleaguri.

În consecință, apar abateri de la normă și calcuri lingvistice (Magdu 1980), unde, remarcând apariția și utilizarea expresiilor calchiate, se poate vorbi despre „aspecte ale limbii române literare, așa cum este ea utilizată în situații care o impun: publicații științifice, articole de presă, interviuri, discursuri oficiale sau informale, seminarii, discuții colegiale în medii precum cel universitar, cultural, școlar, jurnalistic, de afaceri ș.a.” (Vintilă 2013, 479).

3. Probleme de cultivare: abateri, greșeli, expresii, calcuri¹

Referindu-ne la subiectul în discuție, înregistrăm:

a) forme de grai:

- în următoarele *doauă* seturi... / în următoarele *două* seturi...
- o va depăși pe cea din două mii *șasă*... / o va depăși pe cea din două mii *șase*...
- cu prilejul zilei de *unu* decembrie... / cu prilejul zilei de *întâi* decembrie...
- cum a arătat prima *t'a* întâlnire... / cum a arătat prima *ta* întâlnire...
- s-au pus *lucruril'*e la punct... / s-au pus *lucrurile* la punct...
- minoritatea română *dân* Serbia... / minoritatea română *din* Serbia...

b) greșeli de flexiune casuală:

- desigur, *antibioticii* ajută ... / desigur, *antibioticele* ajută...
- meciul s-a amânat din cauza *zăpadei*... / meciul s-a amânat din cauza *zăpezii*...
- campionatul *lighii*... / campionatul *ligii*
- în cadrul *lighii* superioare... / în cadrul *ligii* superioare...

1 Exemplele preluate din: Magdu (1980), Spariosu (2008, 2010, 2012a, 2013), Spariosu și Ursulescu-Miličić (2012), Ursulescu-Miličić și Spăriosu (2011), Vintilă (2013), intenția autorilor fiind de a reaborda subiectul.

- trecem la primul subiect al *emisiei*... / trecem la primul subiect al *emisiunii*...
- e o atmosferă de *carneval*... / e o atmosferă de *carnaval*...
- au fost organizate *mase* rotunde... / au fost organizate *mese* rotunde...
- c) greșeli în utilizarea articolului:
 - credeți că pentru aceasta *vină* o poartă... credeți că pentru aceasta *vina* o poartă...
 - ai participat și la *competiții* regionale... / ai participat și la *competițiile* regionale...
 - oaspetele nostru este dl. XY, *secretar* general al Fundației... / oaspetele nostru este dl. XY, *secretarul* general al Fundației...
 - puteți antrena și *tenisul* de masă... / puteți antrena și *tenis* de masă...
 - vă delectați cu *muzica* populară românească... / vă delectați cu *muzică* populară românească...
 - a cucerit locul *al* 21... / a cucerit locul 21...
- d) greșeli în utilizarea prepozițiilor:
 - a îndrăgit limba română *din cauza* profesorului... / a îndrăgit limba română *datorită* profesorului...
 - *datorită* uzurii, mașina nu este sigură... / *din cauza* uzurii, mașina nu este sigură...
 - rochie *din* piele / rochie *de* piele
 - dulceață *din* căpșuni / dulceață *de* căpșuni
 - *în* categoria școlarilor... / *la* categoria școlarilor...
 - a fost trimis în exil *în* mănăstirea... / a fost trimis în exil *la* mănăstirea...
 - cât antrenezi *la* zi... / cât antrenezi *pe* zi, *zilnic*...
 - este unul *din* cei mai mari poeți... / este unul *dintre* cei mai mari poeți...
 - ultima înfrângere, suferită *din* etapa precedentă... / ultima înfrângere, suferită *în* etapa precedentă...
 - ediția *din* anul acesta... / ediția *de* anul acesta...
 - conflictul *între* generații... / conflictul *dintre* generații...
 - întregul sat a asistat la meciul care a avut loc *pentru* „Cupa Libertății”... / întregul sat a asistat la meciul care a avut loc *la* „Cupa Libertății”...
 - aflat *în* muncă în Europa... / aflat *la* muncă în Europa...
 - prezintă *în* secțiunea... / prezintă *la* secțiunea...

- au plecat *la* America, *în* New York / au plecat *în* America, *la* New York
 - cum se achită creditele puteţi vedea *din* reportajul care urmează... / cum se achită creditele puteţi vedea *în* reportajul care urmează...
 - să răspundeţi la o întrebare *la care* nu am adresat-o... / să răspundeţi la o întrebare *pe care* nu am adresat-o...
 - filmul *care* l-am văzut... / filmul *pe care* l-am văzut...
 - costă 9600 euro... / costă *de* 9600 euro...
 - sunt 123 participanţi... / sunt 123 *de* participanţi...
 - preşedintele s-a adresat *peste* intermediul televiziunii... / preşedintele s-a adresat *prin* intermediul televiziunii...
 - merge la Belgrad *peste* Panciova... / merge la Belgrad *prin* Panciova...
 - cancelarul austriac a călătorit în Rusia *peste* Cehia... / cancelarul austriac a călătorit în Rusia *peste* Cehia.
- e) greşeli în utilizarea conjuncţiilor:
- l-am întrebat *dar* a mai dat pe acasă? / l-am întrebat *dacă* a mai dat pe acasă?
 - spune-mi, te rog, *dar* mai ai de făcut ceva înainte de plecare? / spune-mi, te rog, *dacă* mai ai de făcut ceva înainte de plecare?
 - l-am întrebat *dar* vrea să vină la noi? / l-am întrebat *dacă* vrea să vină la noi?
 - dar v-aţi întrebat vreodată care a fost primul instrument de suflat? v-aţi întrebat vreodată care a fost primul instrument de suflat? (*dar* este de prisos).

Pe lângă cele enumerate, dăm în continuare o serie de enunţuri ce cunosc o frecvenţă mare, conţinând substantive, verbe, adverbe dintre cele mai uzuale, dar care, la vorbitorii români din Voivodina „au forme, înţelesuri, întrebuiţări oarecum diferite de cele cu care este obişnuit vorbitorul nativ din România. Tocmai în acest aspect constă „exotismul” rostirii româneşti – totuşi, literare! – din ţara vecină” (Vintilă 2013, 481).

- „Eu am fost la dentist, am reuşit *să-mi rup* măseaua.”
- „Dentista asta e o tipă super, cântă *până* lucrează” (pentru: „în timp ce”).
- „Să văd dacă trebuie *să beau* pastile”.
- „Scuze că te *maltratez* cu starea mea”. (des folosit, evident în locul lui „a chinui”, „a bate / a toca la cap”).

- „Eu *nu voi lăsa* postul meu de aici” (pentru: nu-mi voi părăsi / abandona / nu voi renunța la postul meu).
- „Cu el nu mai sunt *definitiv!*” „*Definitiv* e mai bine așa!” „E bun, *definitiv!*” (pentru: „categoric” / „în mod clar”, „evident”!).
- „Aseară am adormit cu calculatorul *inclus*”. (pentru: „deschis” / „pornit”).
- „*Tot norocul*, am primit un text destul de mare de tradus”.
- „Au venit și ei, *tot norocul*, nu am mers singură spre casă”.
- „Îmi pare rău că n-am putut merge azi. A trebuit să ajung acasă, să am de grijă de cei doi, unul bolnav, *dar* unul cu temele de casă nefacute”. (pentru: iar / în vreme ce).
- „Atunci am fost numai noi și Mariana. *Dar* Ioana...?” (pentru: „sau” / „oare” / „nu cumva”).
- „Pot spune că ne-am distrat. Cu un mic *remarc*: ...”.
- „Aștept *să te anunți* când vii și atunci vorbim”.
- „Le-am spus studenților *să se anunțe* la tine”.
- „*Nu te da!* (pentru: „Nu te lăsa!”).
- „Va merge la Belgrad sâmbătă, *în dependență* de starea vremii”.
- „Unii mai tot timpul nu fac decât să „mineze” tot ce *nu le coresponde...*” (pentru „ce nu le convine”).

Astfel de formulări sunt întâlnite foarte frecvent atât în comunicarea orală, cât și în cea scrisă. Reamintim că toate aceste exemple „sunt preluate din discursuri mai mult sau mai puțin oficiale, din discuții particulare, dar și din texte scrise, produse, toate, de persoane implicate deplin în viața culturală – universitari, editori, jurnaliști, cadre didactice în învățământul mediu, artiști plastici, preoți ș.a., vorbitori nativi ai limbii române” (Vintilă 2013, 481).

Citind presa românească de aici, se creează aceeași impresie ca și în cazul lecturii gazetelor din România: articole reușite, îngrijite, logice, față de altele cu greșeli și neajunsuri. Totuși, se impun unele formulări, sintagme, îmbinări, care se înscriu în ceea ce am putea numi „o cale de evitare a clișeeilor, a limbajului osificat întâlnit în presa din România. Chiar dacă nu de puține ori ele sună oarecum naiv sau par stângace, au măcar darul de a aduce un alt suflu, o prospețime cu care presa din România a uitat să-și mai răsfețe cititorii” (Vintilă 2013, 481-482). Exemplificăm:

- „Este posibil, ne informează vicepreședintele clubului, să mai angajăm o jucătoare calitativă din Belgrad și atunci va fi firesc să atacăm titlul

- în Divizia „B” și calificarea în primul eșalon pinpongist feminin din Serbia.”
- „Urmează apoi Šumadija și Serbia de Apus...”
 - „Secretarul provincial pentru finanțe a spus că anul 2012, în ceea ce privește Bugetul, a fost dinamic, turbulent și cu multe provocări...”
 - „...Se preconizează să fie scoase din funcțiune instalațiile și echipamentul pentru producerea armelor chimice, iar cele existente să fie nimicite...”
 - „Ați ratat seara de joi, cu cârnați la grătar pregătiți de voi și vin la discreție (fără bani) în acompaniamentul muzicii de tamburine (...) Ați ratat și ziua de vineri (...) Ați pierdut și multe altele fiindcă nu ați venit la timp în orașul podgoriilor și al celei mai vechi manifestări economico-turistice de acest gen din această parte a „lunii”, dar dacă veniți azi (sâmbătă) și mâine (duminică), multe trăiri sufletești le mai puteți recupera.”

Raportat la problema cultivării limbii române în Voivodina, remarcăm și prezența expresiilor și calcurilor făcute sub impact sârbesc.

Fenomen firesc, influența sârbă își găsește explicația în contactul permanent, direct și strâns între cele două culturi și limbi, interferențele lingvistice sârbo-române fiind numeroase (Magdu 1980; Spariosu 2009a, 2011, 2012b, 2016; Spariosu și Ursulescu-Miličić 2012). Spre a ilustra acesta, dăm o serie de expresii frazeologice, precum:

- a) expresii frazeologice identice: *a sta ca pe ace / sedeti kao na iglama; amar ca fierea / gorak kao žuč; șiret ca vulpea / lukav kao lisica; harnic ca o albină / vredan kao pčela; bun ca pâinea / dobar kao hleb; a cumpăra mîța-n sac / kupiti mačku u džaku; negru pe alb / crno na belo; a sparge gheața / probiti led; a i se rupe, a rupe (cuiva) inima / slomiti (nekome) srce; a avea (pe cineva) în (sau la) inimă / imati (nekoga) u srcu; a fi bun la inimă / biti dobra srca; a avea inimă deschisă / imati otvoreno srce; a fi fără inimă / biti bez srca; a deschide inima (sau sufletul) / otvoriti srce (ili dušu); din inimă, din toată inima / od srca, od sveg srca; a râde cu lacrimi / smejati se do suza; curat ca lacrima / čist kao suza; a avea limbă lungă / imati dugačak jezik; pentru nimic în lume / ni za šta na svetu/ni za sve blago sveta/ni za koje novce (totală și parțială); a ține cuiva lumânarea / držati nekome sveću; în lung și în lat / uzduž i popreko; a ridica*

mâinile / dići ruke; a-și scoate nasul la iveală / promoliti nos; a nu-și vedea lungul nasului / ne videti dalje od nosa; a avea mai mult noroc decât minte / imati više sreće nego pameti; a spune lucrurilor pe nume / nazvati stvari pravim imenom; a pune în aceeași oală / strpati u isti lonac; a nu-și crede ochilor / ne verovati očima; a-i deschide (cuiva) ochii / otvoriti (nekome) oči; a citi printre rânduri / čitati između redova; a se pune pe picioare / stati na noge; a da roade / uroditi plodom; a muri de rușine / umreti od stida; a-și vedea de treabă / gledati svoja posla; a face din țânțar armăsar / praviti od komarca magarca; a strânge cureaua / stegnuti kaiš; a-și dezlega punga / odrešiti kesu.

- b) expresii frazeologice parțiale: *a căuta acul în carul cu fân / tražiti iglu u plastu sena; a nu-i fi (cuiva) boii acasă / nisu mu sve koze na broju; frumos ca o icoană / lep kao slika; a rămâne cu buzele umflate / ostati kratkih rukava; pentru nimic în lume / ni za sve blago ovog sveta; bob cu bob se face snop/picătură cu picătură se face baltă/ban peste ban se face morman / zrno po zrno pogača; gol pușcă / în costumul lui Avram / kao od majke rođen; a avea minte de vrabie / biti kokošije pameti; vorbesc gurile rele / govore zli jezici; și-a găsit acul peticul / našla vreća zakrpu; a face pe cineva harcea-parcea / pretvoriti nekoga u prah i pepeo; a-i veni cuiva de hac / doći nekome glave; a-i sălta (cuiva) inima (de bucurie) / treperiti (nekome) srce od sreće ; cât îi cere (cuiva) inima / koliko mu srce želi; a arde, a frige, a seca (pe cineva) la inimă / parati (nekome) srce; a avea (ceva) pe inimă / ležati (nešto) na srcu; a pune (ceva) la inimă / primiti k srcu; a avea tragere de inimă (pentru), a-l trage (pe cineva) inima să... / imati volju (za što) ; a avea inimă haină / biti zla srca; a avea inimă de piatră / biti tvrda srca; a se muia la inimă, a (i) se înmuia (cuiva) inima / biti meka srca; a-i veni (cuiva) inima la loc / biti srce na mestu; a-i sări (cuiva) inima din loc / srce skoči u grlo; (a fi) cu inima împăcată / olakšati srce; a i se lua, a i se ridica (cuiva) o piatră de pe inimă / pasti kamen sa srca; a fi lovit cu leuca / biti udaren mokrom čarapom; a alerga după cineva cu limba scoasă / bežati kao bez duše; cât e lumea și pământul / dok je sveta i veka; a păzi pe cineva ca lumina ochilor / čuvati kao oči u glavi; a tăcea molcom, chitic / čutati kao zaliven; a trece ca pe lângă o moară pustie / prolaziti kao pored turskog groblja; a se-ntâlni nas în nas (cu cineva) / sresti se (s nekim) licem u lice; tot*

naşul îşi are naş / ima i nad popom pop; a căuta nod în papură / tražiti dlaku u jajetu; sac fără fund / bure bez dna; sărac lipit pământului / siromašan kao crkveni miš; a sta cu mâinile în şolduri / sedeti skrštenih ruku; tace şi coace / ćuti i smišlja; a se apuca de treabă / latiti se posla; plouă cu găleata / lije kao iz kabla; a se uita urât / gledati popreko; a fi scump la vorbă / biti škrt na rečima; a se pierde cu firea / izgubiti glavu; a avea gărgăuni în cap / imati bubice u glavi; a ridica pe cineva în slăvi / uzdizati u nebesa; a pune coada pe spinare / podviti rep.

- c) expresii frazeologice diferite: *a-şi lua inima în dinţi / stisnuti petlju; a tăia frunze la câini / hvatati zjale, krasti Bogu dane; unde dai şi unde crapă / pojuriti zeca, a isterati vuka; a zice unul hăis şi celălalt cea / ni u klin, ni u ploču; a face haz de necaz / udariti brigu na veselje; nici laie, nici bălaie / nit' smrdi, nit' miriše; a căra lemne la pădure / sipati pesak u more; a asuda sub limbă / pretrgnuti se od posla; a trage la măsea / pokvasiti grlo; la mama dracului / Bogu iza leđa; a bate măr pe cineva / istući na mrtvo ime, prebiti kao vola u kupusu; cu mic, cu mare / znani i neznani; a fi cu musca pe căciulă / imati putera na glavi; a da cuiua mură-n gură / dati (nekome) kao na tacni; a face nazuri / izvoditi besne gliste; a avea orbul gănilor / biti slep kod očiju; a da ortul popii / otići Bogu na istinu; a fi (a se afla, a trăi ca) în sânul lui Avram / živeti kao bubreg u loju; a-şi aprinde paie-n cap / navući bedu na vrat.*

Expresiile identice, ale căror elemente îşi păstrează autonomia semantică, au fost traduse literal, dat fiind că aceste îmbinări de cuvinte pot fi transpuse cu uşurinţă într-o altă limbă. În ce priveşte echivalenţele parţiale, ale căror elemente nu pot fi traduse *mot-à-mot*, acestea au fost înlocuite cu echivalenţe care au acelaşi sens, dar diferă prin unele componente. În ce priveşte expresiile diferite, ale căror elemente, fiind bine sudate, reprezintă o dificultate în transpunere, aici au fost găsite frazeologisme care coincid ca sens, dar diferă prin imaginea care stă la baza sensului lor (Spariosu şi Ursulescu-Miličić 2012).

Vorbind despre influenţa limbii sârbe, o particularitate specifică a limbii române vorbită în Voivodina este şi calcul lingvistic (Magdu 1980; Spariosu 2009b).

Generată de necesitatea stringentă de a traduce şi de a găsi echivalentul românesc pentru tot felul de noţiuni specifice, influenţa sârbă se realizează, în

primul rând, în stilul administrativ și publicistic, mai puțin în celelalte sectoare ale limbii, menționând aici și reciprocitatea pătrunderii elementelor din limbile popoarelor conviețuitoare în limba poporului majoritar (Magdu 1980). În acest context, mai trebuie subliniat că în stilul administrativ al limbii române întotdeauna a existat un număr mare de calcuri și împrumuturi din alte limbi cu care româna a ajuns în contact în diferite etape de dezvoltare, acesta fiind în strânsă legătură cu dispozițiile și reglementările instituțiilor de stat, cu structura organizatorică a întregii societăți (Bulgăr 1969; Magdu 1980; Munteanu și Țăra 1983).

Un exemplu tipic de calc lingvistic este utilizarea pronumelui personal de politețe. Astfel, în locul lui *dumneavoastră* se folosește *voi*, prin analogie cu sârbescul *vi*². Această formă, generalizată în graiul bănățean, a pătruns și în școli, unde elevii se adresează cadrelor didactice cu *voi*, în loc de *dumneavoastră* (Magdu 1980).

Dacă influența sârbă este infimă în morfologie și sintaxă, compartimentele cele mai stabile și cele mai refractare la inovații, ea este vizibilă în lexic, mai ales în stilul publicistic și în cel administrativ, unde necesitatea traducerilor duce adesea la calc lingvistic, la crearea unor termeni și construcții frazeologice (Magdu 1980). De exemplu, locuțiunea adverbială *cu succes*, sârbește *uspešno*, folosită abuziv, poate fi înlocuită cu alți termeni, precum *fructuos*, *avantajos*, *foarte bine*, în funcție de context, deși se observă preferința pentru locuțiunea *cu succes*, calchiată din sârbă.

O altă categorie de calcuri constă în traducerea sau adaptarea unor expresii specifice limbii sârbe, de regulă intraductibile, care nu corespund structurii gramaticale a limbii române. De exemplu, se spune despre o întreprindere că *stă pe picioare de sticlă*, după sârbescul *staklene noge*; expresia *izaći u susret* este tradusă prin *a ieși în întâmpinare (cuiva)*; după *pozvati na odgovornost* s-a creat *a chema la răspundere*; expresia *snadi se!*, se traduce prin *regăsește-te!*; despre cineva care a suferit o pierdere se spune că *a rămas cu mânecile scurte*, de la *ostati kratkih rukava*. Asemenea traduceri pot fi înlocuite cu echivalente românești, care sugerează sensul, fără a traduce expresia *mot à mot*. Astfel, sensul expresiei *a sta pe picioare de sticlă* poate fi redat prin *a ajuns în impas* sau *se găsește într-o situație critică*; *izaći u susret* înseamnă *a veni cuiva în ajutor*; *pozvati na odgovornost* se poate traduce prin *a trage la răspundere*; expresiei *snadi se!* îi

² Forma *vi* „*voi*” în limba sârbă este forma pronumelui personal la persoana a II-a plural, fiind utilizată, în același timp, și ca pronume de politețe având sensul de „*dumneavoastră*”.

corespunde imperativul *descurcă-te!*; *ostati kratkih rukava* s-ar putea înlocui cu *a rămas cu buzele umflate*, deși expresia românească mai implică și o nuanță de ironie, necunoscută celei sârbești. La fel de improprie este cunoscuta expresie interogativă *cum ești?* folosită în Voivodina în locul lui *ce mai faci?* unde nu este greu de depistat influența sârbescului *kako si?* Astfel de formulări conferă un caracter aparte limbii române în Voivodina, frecvente fiind mai ales în terminologia administrativ-juridică. Prezența calcurilor, mai ales a celor lexicale, reprezintă un fapt necesar, motivat deopotrivă de realitățile social-politice, dar și de tradiția istorică (Magdu 1980).

Când este vorba despre calcurile semantice, cităm: *a înscrie* (împrumut) sau *a înscrie o facultate*, după sârbescul *upisati zajam* respectiv *upisati fakultet*; *a se reține* cu sensul de „a se opri, a poposi”, după sârbescul *zadržavati se*; *a elibera*, pentru *a scuti* (*pe cineva de o obligație sau de plățirea unei taxe*), după sârbescul *osloboditi nekoga obaveze*; *trainic* în construcții precum *interdicție trainică a ziarului*, după sârbescul *trajna zabrana lista*. Deși destul de frecvente, calcurile respective sunt, totuși, concurate de formele lor paralele, general-românești: *a se înscrie la facultate*, *a poposi*, *suprimare*, *numeros* fiind și calcul de structură: *ajuritate*, sârbește *ažurnost* „promptitudine, punctualitate”; (*decontări*) *marfare* – *robni otpis*; *neangajare* „a se găsi în afara câmpului muncii”, sârbește *nezaposlen*.

Deși mai puțin frecvent, calcul morfologic nu este mai puțin semnificativ. Aici enumerăm utilizarea verbului *a felicita* urmat de un substantiv în dativ, în locul acuzativului: *XY le-a felicitat femelelor 8 Martie*, sau a verbului *a cunoaște* în construcția: *Maria m-a cunoscut cu sora sa*, după sârbescul *Marija me upoznala sa svojom sestrom*, cu mențiunea că în limba română există expresia *a face cunoștință cu...* sau *a prezenta pe cineva cuiva*. Atragem atenția că această formulare este, cu precădere, întâlnită în limba vorbită, mai puțin în scris.

Referindu-ne la frecvență, ponderea maximă o deține calcul frazeologic. Inițial majoritatea calcurilor frazeologice țineau de domeniul administrativ și denumeau forme de organizare caracteristice societății socialiste, precum: *convenție autoconducătoare*, din sârbescul *samoupravni sporazum*; *sistem delegațional*, sârbește *delegatski sistem*, sau *învățământ orientat*, din sârbescul *usmereno obrazovanje* (Magdu 1980). Unele expresii apar calchiate după sârbă, în pofida faptului că au echivalentele lor românești: *cheltuieli de viață* – *troškovi života*; *întreruperea cursului gravidității* – *prekid toka trudnoće*; *pregătire școlară înaltă* – *visoka školska sprema*; *țări înalt dezvoltate* – *visoko razvijene zemlje*. Greoaie și neadecvate, aceste construcții nu s-au impus, pierzând teren în favoarea formulelor românești: *costul vieții*, *întreruperea sarcinii*, *pregătire universitară*,

țări dezvoltate. În această categorie includem și exemplele: *centru de medicină – medicinski centar*; *îngrijire dentară – zubna nega*; *adeverință de stare medicală – lekarsko uverenje*; *ocrotire sanitară – zdravstvena zaštita*; *drept locativ – stanarsko pravo*; *mijloace rulente – obrtna sredstva* etc., și aceste calcuri având echivalente românești: *centru medical*, *îngrijirea dinților*, *certificat medical*, *ocrotirea sănătății*, *drept de locatar*, *mijloace circulante* (Magdu 1980).

Astfel de formulări iau naștere în transpunerea din sârbă în română a textelor administrative și juridice care reclamă o terminologie nouă. Ele completează un gol în vocabularul limbii române vorbite și scrise în Voivodina și, simțite fiind ca necesare, sunt, într-o măsură mai mică sau mai mare, acceptate de masa vorbitorilor, intrând treptat în circulație (Magdu 1980).

Ne punem întrebarea dacă utilizarea calcurilor este motivată în limba română vorbită și scrisă în Voivodina. Răspunsul este următorul: dacă toate limbile împrumută în permanență cuvinte străine, cu atât mai firesc este ca aceasta să se întâmple și cu limba română într-un mediu în care sârba este cea mai apropiată sursă la care apelează, în scris sau în grai, întreagă masa de vorbitori (Magdu 1980). Nu a existat și nu există pe lume populație care să nu fi împrumutat cuvinte de la alte populații și acesta est un factor pozitiv. Este altă chestiune, însă, dacă orice cuvânt împrumutat este bun (Hristea 1968a, 1968b, 1984a, 1984b).

Revenind la problema abordată, putem spune că, de vreme ce formele de organizare ale societății au suferit, de-a lungul timpurilor, modificări în decursul evoluției, este firesc ca și denumirile acelor realități să se schimbe. În asemenea împrejurări, noțiunile din sârbă trebuie transpuse în română în așa fel încât să redea cât mai fidel ideea exprimată de textul original. De asemenea, o realitate caracteristică mediului voivodinean este și bilingvismul, facilitând în plus crearea spontană a calcurilor. În acest context, limba română literară vorbită și scrisă în Voivodina se definește mai puțin prin caracterul ei divergent, datorat, în primul rând, confruntării permanente cu graiul bănățean și influenței sârbe. Reprezentativă rămâne dezvoltarea ei în consens larg românesc, subsumată limbii române literare vorbită în România. Cunoașterea și aplicarea normelor limbii române literare reprezintă astfel unul din factorii cei mai importanți de nivelare a deosebirilor produse în Voivodina, atât de caracterul izolat și închis al graiului local, cât și de relațiile sociale și politice diferite, cărora trebuie să le facă față îndeosebi stilul publicistic și cel administrativ, axate pe alte direcții decât cele obișnuite (Magdu 1980).

4. În loc de concluzii

Împrejurările specifice de dezvoltare conferă limbii române literare din Voivodina un caracter propriu, determinat atât de factori interni (confruntarea permanentă cu graiul bănăţean), cât şi de factori externi (influenţa limbii sârbe), care îi inspiră un aer specific. În pofida acestui fapt, nu putem vorbi despre o limbă literară aparte, ci despre o variantă a limbii române literare vorbită în România, unde cunoaşterea şi aplicarea normelor în vigoare reprezintă unul din factorii de bază în nivelarea deosebirilor remarcate aici.

În final, în ce priveşte studierea limbii române în Voivodina, cercetările efectuate (Ivanić, Spariosu şi Vintilă 2018, 2019; Janjić and Spariosu 2015, 2016), au demonstrat impactul pozitiv al aplicării şi utilizării tehnologiilor moderne, sporind interesul şi tendinţa de cunoaştere şi învăţare a limbii.

Referinţe:

- Bulgăr, Gheorghe. 1969. „Evoluţia stilului administrativ în prima jumătate a secolului al XIX-lea.” În *Studii de istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, coordonatori Alexandru Rosetti şi Boris Cazacu, 167-198. Bucureşti: Editura pentru Literatură.
- Coşeriu, Eugen. 1997. *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice*. Versiune în limba română de Nicolae Saramandu. Bucureşti: Editura Enciclopedică.
- ***. 2008. *Gramatica limbii române II. Enunţul*. Tiraj nou, revizuit. Bucureşti: Editura Academiei Române.
- Hristea, Theodor. 1968a. „Calcul lingvistic.” În *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, 143-202. Bucureşti: Editura Ştiinţifică.
- Hristea, Theodor. 1968b. „Împrumutul lexical.” În *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, 103-144. Bucureşti: Editura Ştiinţifică.
- Hristea, Theodor. 1984a. „Calcul lingvistic ca procedeu de îmbogăţire a vocabularului.” În *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, 100-121. Bucureşti: Editura Albatros.
- Hristea, Theodor. 1984b. „Împrumutul ca mijloc extern de îmbogăţire a vocabularului.” În *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, 39-65. Bucureşti: Editura Albatros.
- Ivanić, Ivana, Laura Spariosu, and Daniel Sorin Vintila. 2018. ”E-learning technologies and techniques in teaching the Romanian language as a

- foreign language: attitudes and assesment.” In *InterKult 2017, Selected Papers from the Third International Conference Interculturalism in Education*, Volume 1, edited by Laura Spariosu, Ivana Ivanić and Violeta Petković, 167-188. Novi Sad: Pedagogical Institute of Vojvodina. University of Novi Sad, Faculty of Philosophy.
- Ivanić, Ivana, Laura Spariosu, și Daniel Sorin Vintilă. 2019. „Primena novih tehnologija u nastavi rumunskog jezika u Vojvodini.” În *FiloRom 2019. Studii de filologie românească. 65 de ani de la înființarea Facultății de Filozofie a Universității din Novi Sad*, coordonatori Ivana Ivanić, Daniel Sorin Vintilă și Laura Spariosu, 43-64. Novi Sad: Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad.
- Janjić, Ivana, and Laura Spariosu. 2015. ”Free Online Education. Online Games for Learning Romanian Language.” In *Rethinking education by leveranging the eLearning pillar of the Digital Agenda for Europe. The 11th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education“*, Volume I, edited by Ion Roceanu, 180-185. Bucharest: ”Carol I“ National Defence University Publishing House.
- Janjić, Ivana, and Laura Spariosu. 2016. ”Moodle platform – assistant resource in learning Romanian as a foreign language in Serbia. In *eLearning Vision 2020! The 12th International Scientific Conference „eLearning and Software for Education“*, Volume III, edited by Ion Roceanu, 97-101. Bucharest: ”Carol I“ National Defence University Publishing House.
- Magdu, Lia. 1980. *Aspecte ale cultivării limbii române în Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.
- Munteanu, Ștefan, și Vasile D. Țăra. 1983. *Istoria limbii române literare*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Sârbu, Richard. 2006. „Tipuri de interferențe în sistemele idiomurilor vorbite în Banat.” În *Interferențe lingvistice în zona multiethnică a Banatului: lucrările elaborate în cadrul Proiectului de Cercetare Tip Grant A 2005–2006*, coordonatori Maria Király și Mihai Radan, 13-28. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Spariosu, Laura. 2008. „Analiza diskursa radio-programa Javnog servisa Vojvodine na rumunskom jeziku.” U *Mediji o svakodnevi. Monitoring Javnog servisa Vojvodine i regionalnih televizija*, uredila Dubravka Valić-Nedeljković, 259-275. Novi Sad: Novosadska novinarska škola.

- Spariosu, Laura. 2009a. "Examples of loan translations from Serbian into the Romanian language in Voivodina." *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie (SCOL)* II (1-2): 41-49.
- Spariosu, Laura. 2009b. „Limba română în Voivodina: aspect general.” *Buletin științific. Fascicula filologie* XVIII: 167-173.
- Spariosu, Laura. 2010. „Jezička analiza TV programa Javnog medijskog servisa Vojvodine na rumunskom jeziku.” U *Susret kultura (zbornik radova)*, uredile Ljiljana Subotić i Ivana Živančević-Sekeruš, 91-98. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Spariosu, Laura. 2011. "Examples of idiomatic Expressions with the Lexeme *Inimă* in the Romanian and Serbian Language." *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie (SCOL)* IV (1-2): 284-290.
- Spariosu, Laura. 2012a. „Jezičke greške u programu na rumunskom jeziku Javnog medijskog servisa Vojvodine.” U *Filološka istraživanja danas I. Jezik u društvu*, uredile Julijana Vučo i Jelena Filipović, 49-164. Beograd: Filološki fakultet.
- Spariosu, Laura. 2012b. "The lexeme *cap* in Romanian and Serbian phraseological expressions." *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie (SCOL)* V (1-2): 207-214.
- Spariosu, Laura. 2013. „Primeri najčešćih gramatičkih grešaka u radio i TV programu na rumunskom jeziku Javnog medijskog servisa Vojvodine.” U *Društveno-humanistički ogledi / Eseuri socio-umaniste. Zbornik u čast Lia Magdu*, uredila Laura Spariosu, 198-205. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Spariosu, Laura. 2016. „Expresii cu lexemul *mână* în limba română și limba sârbă.” U *Језици и културе у времену и простору V*, uredile Snežana Guduirić i Marija Stefanović, 67-74. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Spariosu, Laura, și Rodica Ursulescu-Miličić. 2012. „Interferențe româno-sârbe la nivelul frazeologiei.” U *Језици и културе у времену и простору I*, uredile Snežana Guduirić i Marija Stefanović, 231-237. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ursulescu-Miličić, Rodica, și Laura Spăriosu. 2011. „Exemple de abateri și greșeli în utilizarea prepozițiilor în limba română vorbită în Voivodina.” *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду XXXVI* (1): 111-117.

Vintilă, Sorin D. 2013. „Limba română literară în Serbia contemporană.” In *Quaestiones Romanicae. Papers of the International Colloquium „Communication and Culture in Romance Europe*, Volume II/1, 479-482. Timișoara-Szeged: Universitatea de Vest din Timișoara. Universitatea din Szeged.

UDK 821.135.1-22.09 Caragiale I. L.
821.135.1.03=133.1
81'255.4

**DIFFICULTES ET SUBTERFUGES DANS LA «TRADUCTION»
DES ANTHROPONYMES LITTERAIRES.
ANALYSE ET JUGEMENTS SUR LES TRADUCTIONS EN
FRANÇAIS DES COMEDIES DE I. L. CARAGIALE**

Constantin-Ioan Mladin

Université «Saints-Cyrille-et-Méthode» de Skopje, République de Macédoine du Nord
k.mladin@gmail.com

The aim of this paper is to examine the treatment to which anthroponyms were subjected during the French translation of one of the plays by the Romanian playwright I. L. Caragiale: *A Stormy Night*.

The discussion below thus brings back into discussion a seemingly insurmountable dilemma faced by the linguistic and translational environment: necessity / possibility vs. the uselessness / impossibility of translating literary proper names (real or fictitious). The author reviews the main difficulties that may arise in transferring literary anthroponyms from one language to another and the linguistic strategies available to translators to overcome these challenges.

The choice (skillful or less inspired) of any translation solution is decisive for understanding the cultural content (in a broad sense) evoked and, therefore, the message conveyed by the literary text. In the special case of Caragiale's work, this aspect is of great importance, knowing how much emphasis the writer gave to the symbolism of anthroponyms as a tool for typological classification of his characters (especially in comedies).

Key words: dramatic text (comedy), French language, literary anthroponym (real, fictional), Romanian language, translation.

1. Allégations préliminaires.

Choisir le nom d'un personnage littéraire n'est presque jamais une démarche aléatoire. Ce «baptême» est perçu toujours comme intentionnel et lourd de sens, illustrant le bien connu adage plautien *Nomen est omen* («Le nom est (un) présage»). Et, quand il arrive que ce nom colle inextricablement et mémorablement

au profil (caractérologique, tempéramental...) d'un personnage ou autre, un renversement de la logique référentielle peut se produire, dans le sens que cette dénomination (prénom, nom ou l'ensemble prénom-nom) se charge de signification(s) au point de devenir l'image même d'un caractère-archétype quelconque. Pour paraphraser une assertion de Françoise Armengaud (2008-2009, 210), on pourrait donc considérer que le nommé «entre dans l'ordre du symbolique, dont l'emprise paraît parfois telle que l'on est tenté de dire que ce n'est pas le personnage qui porte le nom, mais le nom qui porte le personnage».

Quant au transfert de ces noms d'une langue à une autre, il est bien connu que le milieu linguistique et traductologique se confronte depuis toujours à un dilemme apparemment insurmontable: est-il nécessaire / utile / possible de traduire les noms propres ou non? L'embarras de ce choix est devenu ainsi un éternel sujet de débats autour des pratiques traductologiques courantes, inhomogènes ou même contradictoires, sans qu'une issue claire et définitive puisse s'entrevoir pour le moment.

2. Comment traiter les noms propres en traduction?

Plusieurs causes peuvent être responsables des difficultés auxquels on se confronte lors de la traduction des noms propres, dont certaines sont pourtant communes avec celles qui conditionnent la traduction des noms communs (Vaxelaire 2006, 730; Vaxelaire 2011, 15-18, 20, 23, 27; Lecuit 2012, 142; Paliczka 2019, 5): 1) les différences entre les systèmes alphabétiques des langues; 2) les dissemblances au niveau phonétique (segmental et suprasegmental) et morpho-syntaxique (de nombreuses unités de traduction dont la valeur sémantique et connotative peut être transférée avec des résultats convenables dans la langue cible peuvent avoir un aspect cacophoniques ou peuvent poser des difficultés de prononciation dans la langue d'arrivée); 3) la signification des noms propres¹ qui trouve ses sources et reflets dans: a) l'étymologie du mot en question; b) son

¹ Si on considère que les noms propres ne disposent que d'un sens très restreint ou même qu'ils sont vides de sens et, *vice-versa*, qu'ils portent plus de sens que les noms communs, c'est parce qu'on leur attribue une faible signification ou du moins parce qu'on ne différencie pas suffisamment *sens* – *signification* – *étymologie* (Vaxelaire 2008, 2195; Vaxelaire 2011, 20-21). Seulement que ces mêmes noms propres peuvent s'actualiser un sens à eux sitôt qu'ils intègrent un texte, qu'ils sont remis dans un contexte quelconque.

emploi; c) sa structure qui peut être révélatrice pour le déchiffrement de ses significations implicites; d) la portée connotative que le nom propre éveille chez les membres de la langue-culture de départ (et dont la transposition pourrait se heurter à des difficultés parfois infranchissables dans une autre langue-culture); 4) l'espèce du nom propre²; 5) la typologie textuelle (texte : informatif, expressif, conatif) et le genre textuel (roman, poème, lettre, reportage, article, manuel d'utilisateur...) ³, en tandem avec la spécificité du destinataire à qui s'adresse le texte concerné; 6) la nature du texte (oral, écrit)⁴; 7) les traditions et pratiques culturelles qui peuvent osciller d'une époque à l'autre⁵ ou d'un pays à l'autre⁶; 8) la paire de langues considérée⁷ et l'écartement / la contiguïté culturel(le) entre les pays où ces langues sont parlées⁸.

Lors de leur passage d'une langue à une autre, les noms propres (culturèmes ou non) sont sujets à tout procédé de traduction existant (ces procédures pouvant se compléter et se combiner entre elles), selon la nature du texte à traduire et le choix stratégique adopté (Kleiber 1981, 502-503; Demanuelli et Demanuelli 1991, 91; Delisle 1993, 42, 124; Lungu-Badea 2004, 113; Lungu-Badea 2017, 255; Agafonov et al. 2006, 623-629; Grass 2006, 662-663; Sakhno

² Dy type : anthroponyme (patronyme, prénom, pseudonyme, gentilé, hypocoristique, ethnonyme, idionyme – mononyme, matronyme), cryptonyme, ergonyme – marconyme – productonyme – célébronyme, hagianyme, phénonyme, praxonyme, toponyme (oronyme, hydronyme, microtoponyme, odonyme...), topo-patronyme, zoonyme...

³ On traduit plus souvent et plus facilement les noms propres de la fiction que ceux du monde réel. La traduction des noms propres est devenue un lieu commun dans la littérature enfantine surtout par rapport aux articles scientifiques. Les surnoms sont traduits presque sans exception...

⁴ Les textes oraux l'emportent sur les textes écrits, car ces derniers ont la possibilité d'utiliser des notes et de préserver ainsi les formes originales.

⁵ Si la traduction / l'adaptation des anthroponymes / toponymes était une pratique quasi générale dans le passé, la tendance actuelle est de les conserver sous leur forme d'origine, autant que possible.

⁶ Globalement, il semble que les latins soient plus intéressés par la traduction des noms propres que les anglo-saxons.

⁷ Plus une langue est ressentie comme « exotique », plus elle est susceptible à se faire « traduire » les noms propres.

⁸ Dans la plupart des cas, la proximité est de nature à favoriser la préservation des formes d'origine.

2006, 706-707; Vaxelaire 2006, 720, 726; Vaxelaire 2011, 21; Lecuit, Maurel et Vitas 2011, 202 ; Lecuit 2012, 3; Carral 2015, 168, 183):

1) La *traduction littérale par calque*, concernant la majorité des noms propres *modifiés*, *descriptifs* (nom commun ± une expansion adjectivale / prépositionnelle) ou *mixtes* (nom propre + un descripteur), soit une *traduction totale*, soit une *traduction partielle*. C'est un processus qui peut atténuer / effacer l'aspect allogène d'une unité traductive, même si le résultat risque d'avoir l'air d'une structure sémantique bizarre.

2) Le *report* ou l'*emprunt*, c'est-à-dire la reproduction telle quelle du nom propre de la langue source. Contrairement au calque, ce procédé qui marque une «rupture d'isoglossie» (Folkart 1991, 137) est utilisé précisément parce qu'il préserve la connotation [+ étranger] d'une unité de traduction nom propre.

3) L'*adaptation graphique et phonétique* (à souhaiter sous une forme euphonique), lorsqu'il s'agit de langues dont les systèmes phonologiques et d'écriture ne sont pas coïncidents, à savoir : a) la *translittération* (une substitution réversible de chaque graphème / groupe de graphèmes d'un système à l'autre, en faisant abstraction de la prononciation) et b) la *transcription* (une adaptation irréversible de l'image phonétique du nom propre de la langue source aux normes phonétiques et graphiques de la langue cible).

4) La *neutralisation*, quand un nom propre spécifique sémantiquement et / ou culturellement est rendu par un nom propre désempi de ces spécificités, un nom plus générique, hyperonymique (éventuellement transculturel).

5) L'*évitement* de la transposition des noms propres dont la connotation (sémantique et / ou culturelle) n'est pas indispensable pour bien déchiffrer la trame textuelle (par l'intermédiaire de l'omission ou de la pronominalisation / l'anaphorisation).

6) La *transposition*, qui consiste à choisir une tournure sémantiquement identique, mais syntaxiquement différente de l'unité lexématique de traduction de la langue source.

7) La *traduction éclaircissante / élargissante / enrichie*, souhaitable uniquement dans le cas des noms propres à fort ancrage socioculturel (des *noms propres-culturèmes*), soit elle dans le texte même (l'*incrémentialisation*⁹) ou dans le paratexte (à l'aide d'une *note* de bas de page / de fin ou d'un glossaire). Si, dans

⁹ Un renforcement du sens ou de la valeur du référent culturel par l'intermédiaire d'un hyperonyme ou d'un bref commentaire.

le cas précis des pièces de théâtre, l'incrémentialisation peut s'avérer efficace parfois (pourvu qu'elle ne soit pas excessive¹⁰), les éclaircissements paratextuels ne sont plus possibles dans un texte destiné à être joué sur scène.

8) La *modulation*, qui consiste en un changement de perspective (procédé rarement utilisé).

3. Caragiale et les anthroponymes.

À l'instar de Balzac, il semble que ce «Molière roumain»¹¹ avait du mal à concevoir ses textes avant d'avoir une idée claire des noms de ses personnages (Ibrăileanu 1997, 178). Réputé onomaturge, Caragiale donna à un nombre considérable de personnages de ses comédies «des noms propres dérivés à dessein de noms communs aux significations particulières: comiques pour la plupart, avec des connotations métaphoriques» (Vulpescu 2002, 43).

Par ailleurs, la problématique des noms propres chez Caragiale est plus complexe et plus subtile que chez d'autres écrivains, d'abord parce qu'en général le nom des personnages sont plus importants dans la comédie que dans d'autres genres littéraires et puis parce qu'il pratique à grande échelle un cratylisme très élaboré : le nom propre définit chez lui non seulement le caractère immuable et monocorde des personnages en tant qu'étiquetage comportemental, intellectuel et social (âge, classe sociale : ancienne ou nouvelle, origine ethnique, rôle social en pleine période de transition où toutes sortes de valeurs antagonistes se heurtaient: l'ancien et le nouveau, l'indigène et l'étranger, etc.). Le dramaturge s'empare de différents procédés onomastiques plus ou moins astucieux non seulement pour mettre en évidence certains traits de caractère de ses personnages (à travers d'effets comiques), mais aussi pour suggérer leur position sociale (origine ethnique ou régionale, classe sociale). Ainsi, des prénoms tels que *Didina*, *Mița*, *Veta*, *Zița* indiquent plutôt et avant tout l'extraction populaire, la condition sociale modeste de leurs porteuses (Ibrăileanu 1997, 182-183). Caragiale fait preuve d'une maîtrise exceptionnelle dans la caractérisation des personnages par leurs noms, par leurs prénoms et surtout par la juxtaposition des deux. Les anthroponymes de ses textes comiques collent inextricablement aux personnages (Ibrăileanu 1997, 180;

¹⁰ Sinon, elle risquerait d'endommager le texte par alourdissement.

¹¹ «Un Molière plus paresseux, mais un Molière tout de même» – propos admiratifs de B. P. Hașdeu (apud Cioculescu 1943, 7).

Cioculescu 1964, 281-292; Vianu 1968, 246, apud Chivu 2006, 585) et c'est ainsi que ces noms propres deviennent des pseudo-noms propres dont la traduction »apparaît comme impérative, à travers un cratylisme secondaire (*mimologisme*)» (Lungu-Badea 2011, 170-171).

La créativité onomastique de Caragiale profite à la fois 1) de la motivation par dénotation (à travers les significations véhiculées par le radical et / ou les suffixes en question) et 2) de la motivation par connotation (à travers des allusions bibliques, historiques, sociales), parfois de la combinaison de ces deux procédures¹². Il est certain que les contemporains de Caragiale appréciaient beaucoup plus que le public (lecteurs, spectateurs) d'aujourd'hui l'humour de ces subtiles associations linguistiques (Răileanu 2012a, 110).

Cet intérêt particulier de l'auteur pour les anthroponymes est également illustré par les deux inventaires de noms propres destinés à son usage personnel : 1) un premier répertoire, non daté, publié par Paul Zarifopol dans son édition critique¹³ (presque 1200 noms de famille inscrits au hasard) et 2) un deuxième, accompagnant le manuscrit du drame *Năpasta* (fr. *La Disgrace*), datant probablement de 1889 et publié par Șerban Cioculescu en complément de cette édition critique¹⁴ (314 noms propres et dérivés alignés de manière aléatoire sur quatre pages). Malgré cette richesse onomastique, seuls trois anthroponymes du deuxième répertoire (*Pripici* et *Zapisescu* – *Une lettre perdue*; *Țircădău* – *Une nuit orageuse*) et deux seulement du second (*Ipingescu* et *Țărcădău* – *Une nuit orageuse*) ont été utilisés dans ses comédies (Rotaru 1996, 173-174; Vulpescu 2002, 53-54).

Les anthroponymes (personnages principaux ou secondaires, mais aussi d'autres noms propres de personne évoqués de manière indirecte) illustrent les types et sous-types suivants de noms propres purs et en emploi modifié¹⁵: 1) prénom seul (*Une nuit orageuse*: *Chiriac*, *Spiridon*, *Veta*, *Zița*; *M'sieu Leonida face à la réaction*: *Efimița*, *Leonida*, *Safta* ; *Une lettre perdue*: *Tăchiță*); 2) nom de

¹² Modalités identifiées par Cristinel Munteanu (2008, 75-76) pour caractériser la relation nom – personnage littéraire du point de vue sémantique.

¹³ Caragiale. I. L. 1939. *Opere II. Nuvele și schițe*. București: Editura Cultura Națională, (édition commencée en 1934, interrompue par la mort de l'éditeur en 1934 et continuée par Șerban Cioculescu), 371-383.

¹⁴ Vol. VI. 1939. *Teatru*. București; Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II.

¹⁵ Classification descriptive inspirée par celles qu'avait proposé Kerstin Jonasson (1994, apud Rangel Vicente 2005, 3) et Éric Bordas (2003, 24 sqq.).

famille seul (*Une nuit orageuse: Bursuc; Une lettre perdue: Ionescu, Petcuș, Pripici, Zapisescu*); 3) prénom + nom de famille (*Une nuit orageuse: Nae + Ipingscu, Rică + Venturiano, Ghiță + Țircădău; Une lettre perdue: Agamemnon + Dandanache, Ghiță + Pristanda, Ienache + Siripeanu, Iordache + Brânzovenescu, Nae + Cațavencu, Ștefan + Tipătescu, Tache + Farfuridi, Zaharia + Trahanache, Zoe + Trahanache; Ainsi va l'carnaval: Didina + Mazu, Mița + Baston*); 4) prénom ± nom de famille + un / plusieurs sobriquet(s) (*Ainsi va l'carnaval : Iancu + Pampon + concina cu cinci fanți, Iordache + **Bibicul**, Mache + Răzăchescu + Crăcănel + Mangafaua, Nae + Girimea + Năică + **Bibicul***); 5) marqueur de titre + prénom + nom de famille + sobriquet complexe (*Une nuit orageuse : Jupân + Dumitrache + Titircă + Inimă-Rea*); 6) marqueur de titre / identificateur professionnel + nom de famille + anthroponyme (*Une nuit orageuse: popa + Zăbavă + de la Sfântu' Lefterie*); 7) prénom + identificateur professionnel + anthroponyme (*Une nuit orageuse : Tache + pantofarul + de la Sf. Lefterie*); 8) marqueur de titre + nom + identificateur professionnel (*Une nuit orageuse: meșterul + Dincă + binagiul*).

4. Caragiale traduit en français.

Une partie assez importante de l'œuvre de Caragiale a été traduite en français et, en vieillissant, certaines de ces traductions ont même été reprises, ce qui rend possible à tout moment une analyse comparative des stratégies traductionnelles appliquées aux noms propres-anthroponymes littéraires desdits textes au fil du temps.

Les traductions examinées ci-dessous proviennent des volumes suivants¹⁶: 1) *Le père Leonida et la réaction* [traduction: Edmond Bernard¹⁷], [Paris]: Didier, 1943 (abrégé Bernard 1943); 2) *Une lettre perdue* [traduction : Edmond Bernard], [Paris]: Didier, 1943 (abrégé Bernard 1943); 3) *Œuvres choisies*, vol. I *Théâtre* [traduction, préface: Silvian Iosifescu¹⁸], Bucarest: Éditions Le Livre, 1953 (abrégé

¹⁶ Le champ de discussion aurait pu être élargi avec une autre traduction similaire, mais celle-ci ne nous a pas été accessible pour le moment: *Une lettre perdue* [traduction: Paula Romanescu], Târgu Jiu: Editura Spicon, 2002.

¹⁷ Edmond Bernard, secrétaire général de l'Institut Français de Bucarest (1935-1947).

¹⁸ Silvian Iosifescu (1917-2006), critique littéraire, pédagogue et traducteur, professeur de littérature roumaine à l'Université de Bucarest.

Iosifesco 1953); 4) *Une lettre perdue* [traduction: André Kédros¹⁹; illustrations: Mireille Glodek-Miailhe], Les Éditeurs Français Réunis, 1953 (abrégé Kédros 1953); 5) *Œuvres* [traduction: Simone Roland et Valentin Lipatti²⁰; préface: Silvian Iosifescu], Bucarest : Méridiens Éditions, 1962 (abrégé Roland et Lipatti 1962); 6) *Théâtre* (*Une nuit orageuse*, *M'sieu Leonida face à la réaction*, *Une lettre perdue*) [adaptation : Eugène Ionesco²¹, Monica Lovinescu²²], Paris: L'Arche, 1994 (abrégé Ionesco et Lovinescu 1994); 7) *Théâtre*, Collection UNESCO d'œuvres représentatives (*Une nuit orageuse*, *Sieur Léonida face à la réaction*, *La lettre perdue*, *Ainsi va l'carnaval*, *La disgrâce*, *Premier avril*) [traduction : Paola Bentz-Fauci²³; avant-propos : Alexandru Paleologu], [Bucarest]: Monitorul Oficial – Éditions de l'UNESCO, 2002 (abrégé Bentz-Fauci 2002).

Exposés par ordre alphabétique, les anthroponymes en discussion ont été extraits des comédies suivantes, enchaînées dans l'ordre chronologique de leur parution : 1) *O noapte furtunoasă*²⁴ (1879); 2) *Conu Leonida față cu reacțiunea*²⁵ (1880); 3) *O scrisoare pierdută*²⁶ (1885); 4) *D-ale carnavalului*²⁷ (1885).

5. Solutions traductionnelles (réalisées ou proposées).

Cet excursus dans le répertoire onomastique des comédies de Caragiale vise seulement les anthroponymes identifiant les personnages, qu'ils soient

¹⁹ André Kedros est le pseudonyme de Virgile Solomonidis (1917-1999), écrivain grec de langue française et traducteur (autre pseudonyme: André Massepain).

²⁰ Valentin Ion-Dorin Lipatti (1923-1999), ambassadeur, essayiste et traducteur.

²¹ Eugène Ionesco (1909-1994), écrivain roumano-français.

²² Monica Lovinescu (1923-2008), écrivaine, critique littéraire et journaliste roumaine.

²³ Paola Bentz-Fauci, actrice roumaine installée en France et prolifique traductrice de la littérature roumaine vers le français.

²⁴ *Une nuit orageuse* (Iosifesco 1953; Kédros 1953; Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994; Bentz-Fauci 2002).

²⁵ *Le père Leonida et la réaction* (Bernard 1943), *Monsieur Leonida aux prises avec la réaction* (Iosifesco 1953), *M'sieu Leonida face à la réaction* (Ionesco et Lovinescu 1994), *Sieu Leonida et la réaction* (Bentz-Fauci 2002).

²⁶ *Une lettre perdue* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994); *La lettre perdue* (Bentz-Fauci 2002).

²⁷ *Scènes de carnaval* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962); *Ainsi va l'carnaval* (Bentz-Fauci 2002).

présents sur scène ou simplement évoqués par ceux-ci. D'autres noms propres (hydronymes, odonymes, polémonymes, pragmonymes, toponymes, urbonymes) rencontrés dans ces textes feront donc l'objet d'une discussion à part entière réservée à une autre occasion.

La discussion ci-après tourne autour des questionnements autour du transfert interlinguistique et interculturel des noms propres (roumain → français) et vise à examiner de ce point de vue le traitement dont ont bénéficié les anthroponymes des comédies de I. L. Caragiale lors de leurs traductions successives en français.

5. 1. *O noapte furtunoasă – Une nuit orageuse.*

5. 1. 1. *Bursuc* [bursu'k]²⁸: *père Blaireau* (Iosifesco 1953 ; Roland et Lipatti 1962); *Boursouc* (Ionesco et Lovinescu 1994); *Blaireautesco* (Bentz-Fauci 2002).

Le nom du personnage n'a pas de signification particulière dans la sémantique symbolique du texte roumain. C'est ainsi que la variante *Blaireautesco* se présente comme un surcodage superflu. Une simple traduction *ad litteram* (*Blaireau*) aurait fait très bien l'affaire et l'adaptation grapho-phonétique *Boursouc* aurait pu être considéré comme tolérable et satisfaisante.

5. 1. 2. *Chiriac* [kiria'k]²⁹: *Chiriac* (Iosifesco 1953); *Kiriak* (Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994; Bentz-Fauci 2002).

Ce prénom, reflexe roumain du gr. *Kyriakos* «homme de Dieu» et, par extension, «homme dévoué», pourrait être orthographié aussi *Kiryak* en français.

5. 1. 3. *Ghiță* [gi'tsə] *Țircădău* [tsirkədə'u]³⁰ : *Ghiță Țircădău* (Iosifesco 1953) ; *Ghitza Tzircadau* (Roland et Lipatti 1962 ; Bentz-Fauci 2002); *Ghitza Tzircado* (Ionesco et Lovinescu 1994).

Pour suggérer son humble condition sociale et son caractère grossier, Caragiale associe un prénom populaire – *Ghiță*, abréviation hypocoristique de *Gheorghe* (fr. *Georges*), tout comme le fr. *Jojo*, à un nom de famille

²⁸ Personnage évoqué (*in absentia*), propriétaire d'une boutique à proximité de la maison de Dumitrache.

²⁹ Employé au comptoir, sergent dans la Garde civique et factotum de Dumitrache.

³⁰ Personnage secondaire (*in absentia*) et faubourien par excellence, Țircădău est l'ex-beau-frère de Dumitrache (le premier mari de Zița), commerçant minable et membre de la Garde civique, souvent évoqué pour ses excès bachiques et sa violence conjugale.

sémantiquement marqué par antonomase inverse – *Țircădău* (< roum. *țărcădău / înțărcătoare* « enclos, bergerie, parc à moutons ; enclos ou l'on tient les agneaux qu'on veut sevrer ») (Vulpescu 2002, 46). Aucun traducteur traducteurs n'a assumé le transfert de cette connotation.

5. 1. 4. *Ionescu* [i'one'sku] (*comediile alea de le joacă* ~ / fr. *ces farces que joue* ~), nom d'un personnage de la vie réelle³¹ évoqué dans le texte : *Ionesco* (Iosifesco 1953: blagues du comique ~ ; Roland et Lipatti 1962: blagues du comique ~ ; Ionesco et Lovinescu 1994: farces que joue ~ ; Bentz-Fauci 2002: comédies que joue ~).

L'histoire littéraire a prouvé que les personnages de Caragiale sont constamment inspirés par l'entourage immédiat de l'écrivain. Ainsi, Dumitrache a emprunté l'aspect extérieur et comportemental d'un ami proche de Caragiale, un marchand de bois bien connu de Bucarest. L'auteur a également conservé dans le texte son prénom (sur son vrai et complet nom *Dumitru Nicolau*), ainsi que les prénoms des personnages féminins (avec des changements mineurs): *Vita* (prénom de caresse, son vrai prénom étant *Paraschiva*) – sa femme et *Zița* (prénommée en réalité *Rița*) – sa belle-sœur. Le surnom que lui a donné l'écrivain (*Titircă inimă rea*) a appartenu en fait à un célèbre tapageur et querelleur électoral de l'époque (Andrei 2016). C'est juste cette transparence identitaire des personnages qui a causé à l'auteur des désagréments dramatiques, la soirée même de la première représentation de la pièce (janvier 1879).

5. 1. 5. *Jupân Dumitrache* [dumitra'ke] *Titircă* [titi'rca] *Inimă-Rea*³²: *Maître Dumitrache Titircă dit «la Rosse»* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962); *Dumitraké Titircă Cœur de Pierre* (Ionesco et Lovinescu 1994); *Maître Dumitrake Titircă dit Cœur-Teigneux* (Bentz-Fauci 2002); *Maître Dumitrake La Bisque, dit Cœur-teigneux* (Vulpescu 2002, 45).

Si le prénom *Dumitrache* est un dérivé de *Dumitru* (fr. *Démètre, Dimitri*) avec le suffixe affectueux d'origine grecque *-ache (-achi)*³³, le nom *Titircă* est une

³¹ I. D. Ionescu a été un chansonnier, acteur et directeur de troupe, devenu célèbre pour ses spectacles de variétés au répertoire européen à la mode (Ioniță 2010).

³² Grossiste en bois et capitaine dans la Garde civique, le mari cocu de *Zița*, un type méticuleux, présomptueux, soupçonneux et chicanier.

³³ D'origine crétoise (*ákis / -ákης*) et ayant la signification «petit / le peti», c'est à dire «fils de». Ce suffixe était largement répandu à l'époque, si répandu que Nicolae Iorga (1934, 16) exigea à un moment donné la «dé-kostakisation» des patronymes roumains. La présence massive de (pré)noms grecs (authentiques ou fictifs) et leur utilisation à des fins ironiques

création de Caragiale à partir du verbe (trans.) *a titiri* «arranger quelque chose avec soin», «figner», mais aussi «chiffonner un vêtement, un chapeau»; *a se titiri* (réfl.), «se parer», «s'attifer», «se mettre sur son trente et un», «bichonner», «pomponner» (une personne). Le qualificatif *La Bisque* (Vulpescu 2002, 44-45), terme populaire pour *colère*, n'est pas du tout justifié par rapport aux intentions de l'auteur.

Pour le sobriquet, on a proposé: (*dit*) «*la Rosse*» «personne méchante», *Cœur de Pierre* «quelqu'un d'insensible, dur, indifférent qui n'éprouve ni empathie, ni émotion envers les autres», (*dit*) *Cœur-Teigneux* / *-teigneux* «hargneux, méchant, tenace». L'attribut *Sans-Cœur*, qui reproduit parfaitement le contenu de l'expression roumaine, aurait été très approprié et aurait évité la sur-traduction ou le changement de registre.

5. 1. 6. *Meșterul Dincă* [di'nkə] *binagiul*³⁴: *Dinkă*, le peintre (Iosifescu 1953); *Dincă*, le peintre (Roland et Lipatti 1962); *M'sieur Dinka*, le peintre en bâtiment (Ionesco et Lovinescu 1994); *Maître Dîncea*, le maçon (Bentz-Fauci 2002).

Dincă (prénom ou patronyme) est le reflet roumain de l'hypocoristique bulgare *Dinka* (Динка) de *Kostadin* (Костадин; fr. *Constantin*) ou de *Gospodin* (Господин «Seigneur», «monsieur», «maître»). Si nécessaire, le correspondant français de cet hypocoristique pourrait être *Tino* (évidemment, avec la perte d'une possible allusion à l'origine de ce mot).

Le choix de l'apposition liée – le peintre (en bâtiment) en tant que composante du GN-anthroponyme complexe n'est pas conforme à l'original, puisque le terme roumain (*binagiu* «entrepreneur en bâtiment; maçon») est sans équivoque et qu'il est clairement explicité dans le texte: *Așa e; asta meșterul Dincă binagiul mi-a făcut-o ; a tencuit zidul de la poartă și mi-a bătut numărul 6 d-andoaselea ; / Juste! C'est maître Dîncea, le maçon, qui me l'a fait, ce joli coup.*

n'est pas une simple coïncidence dans les comédies de Caragiale. Partisan du Parti conservateur-démocrate (surtout dans sa jeunesse), l'écrivain, qui avait lui-même des racines grecques, se moquait constamment des libéraux (mais d'une manière beaucoup plus subtile et tempérée que son confrère, le poète Mihai Eminescu), qui à cette époque-là étaient en effet en grand nombre d'origine grecque (plus ou moins éloignée) (Ibrăileanu 1997, 183-185).

³⁴ Entrepreneur en bâtiment, *Dincă* est le personnage secondaire (*in absentia*) qui déclenche par étourderie l'embarras dans lequel vont se trouver toutes les autres personnages.

Après avoir fixé le portail, il m'a remis mon numéro, le 6, à l'envers (Bentz-Fauci 2002, 149).

Tout aussi inapproprié, par rapport au profil du personnage, est le choix de la forme colloquiale, familière (syncopée) du titre de civilité (*M'sieur*) à la place de *Maître*, titre que l'on donne, par traditions aux artisans et qui correspond parfaitement à l'appellatif roumain *meșter*.

5. 1. 7. *Nae* [na'e] *Ipingescu* [ipindʒe'sku]³⁵: *Nae Ipigensco* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962); *Naé Ipigensko* (Ionesco et Lovinescu 1994; Bentz-Fauci 2002); *Colas Houppelande* (Vulpescu 2002, 45).

Le nom de ce personnage, *Ipingescu*, est également une création de Caragiale. Dérivé du roum. *ipinge* / *epinge* (< tc. *yapincak*) « manteau paysan pour la pluie, sans manches et avec capuchon ; chape, mante, capote, caban, vareuse, houppelande » à l'aide du suffixe dérivatif patronymique *-escu* (voir *infra* 5. 3. 4.), ce nom est censé suggérer l'extraction sociale inférieure, le métier anodin et insipide, ainsi que la simplicité de son porteur, par association avec une pièce de couture ordinaire (Vulpescu 2002, 45; Arvinte 2011, 53).

Colas Houppelande (Vulpescu 2002, 45) pourrait être une option acceptable à condition que le décodage fasse référence au caractère obsolète et anachronique de ce vêtement de dessus («pèlerine, pelisse, manteau»). Cependant, il ne faut pas ignorer que ce manteau pouvait être confectionné aussi à partir d'étoffes précieuses et orné de décorations élégantes.

Le prénom (*Nae*) est une abréviation hypocoristique (très probablement tirée du langage enfantin) de *Nicolae* (fr. *Nicolas*), assez à la mode à l'époque, quelque chose comme *Colas*, *Col(l)in*.

5. 1. 8. *Popa Zăbavă* [zəba'və] de la *Sfântu' Lefterie*³⁶: *Père Traînard*, le *pope de Saint-Eleuthère* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962); *Père-Espère*, le *pope de la paroisse Saint-Rigobert* (Ionesco et Lovinescu 1994); *Pope Tardouille de la Sainte Dèche* (Bentz-Fauci 2002).

Son nom de famille, obtenu par une antonomase inverse (*zăbavă* « retard, tergiversation ») est rendu en français de façon seyante à travers le nom *Traînard* (« personne trop lente dans son travail »), ainsi qu'à travers le dérivé régressif

³⁵ Le roussin de l'endroit et l'écho de l'orgueil de son ami politique, Dumitrache.

³⁶ Partisan du Parti conservateur, parrain et confesseur de Tache, un personnage secondaire (*in absentia*) et neutre, mentionné directement (par *Ipingescu* et *Chiriac*) et indirectement (par son filleul).

Tardouille (< *tardouiller* – fam., pop. «tarder»). Au contraire, (*Père*-)*Espère* ne reflète pas la sémantique symbolique avancée par l’auteur.

La composante toponymique (*Sfântul (E)lefterie*) de cet anthroponyme complexe est également porteuse d’informations sémantiques subtiles, compte tenu du fait que son étymon initial néo-grec ((*e*)*léfteros* «libre») est commun avec celui de l’adjectif qualificatif roumain *lefter* «sans argent, démuné» (Vulpescu 2002, 47). (*Sainte*) *Dèche* (« misère, manque d’argent, dans le besoin ») reproduit fidèlement cette allusion à la précarité matérielle du personnage. Par contre, l’autre proposition qui a été faite – *Saint-Rigobert* – a l’air d’une localisation plutôt injustifiée, car elle fait référence à un moine catholique (champenois) devenu archevêque de Reims et vénéré comme un saint (vers la fin du VIIe siècle).

5. 1. 9. *Rică* [ri'kə] *Venturiano* [venturiano']³⁷: *Rică Venturiano* (Iosifescu 1953); *Rica Venturiano* (Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994); *Ricco Venturiano* (Bentz-Fauci 2002).

Puisque l’auteur ne renvoie nulle part au prénom réel du personnage, on peut supposer que son prénom (*Rică*) pourrait être l’abréviation hypocoristique et d’une familiarité un peu triviale d’un prénom du type : *Aurică* < *Aurel* (fr. *Aurèle*), *Lăzărică* < *Lazăr* (fr. *Lazare*), *Tudorică* < *Tudor* (fr. *Théodore*), *Valerică* < *Valeriu* (fr. *Valère*) (Chivu 2006, 589). Plus appropriés pourraient être les parophones : *Ricco*, qui renvoie à l’adjectif italien *ricco* «riche», ou mieux encore *Ricó*, qui suggère le chant du coq (*cocorico* / *coquerico*), «avec toutes les connotations *macho* du mot» (Vulpescu 2002, 45-46).

Son curieux et exotique nom de famille (*Venturiano*), un nom de plume en réalité, pourrait être une création étymologisante / italianisée / francisée (avec une désinence à la française très prisée par les nouveaux mondains) de *Vântureanu* (< *vânt* «vent» ou < *vântura* – sens fig. «colporter des idées»; «bourlinguer»; «aller comme pois en pot»). Le nom dont il s’agit suggère que son porteur est un personnage aventurier, folâtre, frivole, vif, déluré, écervelé, toqué, à caractère caméléonien. C’est avec ce nom que Caragiale se sert la première fois de l’orthographe pour caractériser un personnage, dans le contexte du différend de son temps qui opposait traditionalistes (adeptes de l’écriture étymologisante) et modernistes (partisans de l’écriture phonologique) (Chivu 2006, 585).

³⁷ Archiviste dans un tribunal de circonscription, étudiant en droit, piètre publiciste et écrivain au comportement affecté, simplet et indocte, promoteur démagogique et strident d’une démocratie qu’il ne comprend pas lui-même.

Il est à noter aussi que le pseudonyme littéraire dont il s'en sert n'est pas sans signification non plus: *R. Vent* [revent] renvoie au roum. *revent* « rhubarbe », plante connue, entre autres, pour ses vertus purgatives (Vulpescu 2002, 46; Chivu 2006, 589).

5. 1. 10. *Spiridon* [spirido'n]³⁸: *Spiridon* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994; Bentz-Fauci 2002). Autre orthographe possible : *Spyridon* (< gr. an. *Spyrídon*).

5. 1. 11. *Tache* [take] *pantofarul de la Sf. Lefteri*³⁹ : *Take-le-Cordonnier du pont Saint-Eleuthère* (Iosifesco 1953 ; Roland et Lipatti 1962); *Take le savetier du pont Saint-Rigobert* (Ionesco et Lovinescu 1994) ; *Take, le cordonnier de la Sainte Dèche* (Bentz-Fauci 2002)⁴⁰.

Son prénom (*Take*) est une abréviation hypocoristique de *Constantin*, d'après le modèle grec (< *Takis* / *Τάκης* < *Konstantinos* / *Κωνσταντίνος*), tout comme le fr. *Tino*. Mais, en Munténie, la province d'origine de l'auteur et où se déroule d'ailleurs l'action de la pièce, cet hypocoristique peut aussi renvoyer à *Dumitrache*, prénom (puis aussi nom de famille), dérivé de *Dumitru* (fr. *Démétrios*, *Démètre*...) à l'aide du suffixe *-ache*, d'après le modèle bulgare (*Taki* / *Taku* < *Dimitar* / *Димитър*), lui-même pris du grec (*Tákis* / *Τάκης* < *Dimítrios* / *Δημήτριος*).

5. 1. 12. *Veta* [ve'ta]⁴¹: *Veta* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962; *Véta* (Bentz-Fauci 2002),

La forme hypocoristique (familiale et populaire) de son prénom (< *Elisabeta* / *Elisaveta*) aurait pour équivalent en français *Lise*, *Babette* ou *Lisette* (< fr. *Élisabeth*).

5. 1. 13. *Zița* [zi'tsa]⁴²: *Zița* (Iosifesco 1953); *Zitza* (Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994; Bentz-Fauci 2002).

³⁸ Apprenti chez Titircă.

³⁹ Personnage secondaire (*in absentia*), partisan du Parti conservateur, membre de la Garde civique, un éternel insoumis, à l'insatisfaction de Chiriac.

⁴⁰ Pour la composante toponymique de ce nom (*Saint-Eleuthère*, *Saint-Rigobert*, *Sainte Dèche*), voir, *supra*, *Popa Zăbavă de la Sfântu' Lefterie*.

⁴¹ La conjointe de Dumitrache, la sœur aînée de Zița et la maîtresse de Spiridon, une faubourienne falote et bornée, rongée par une jalousie incontrôlable et injustifiée.

⁴² La sœur cadette de Veta, une personne ridicule car, prétendument éduquée, délicate et docile, elle est irrévocablement trahie par son langage fortement argotisé, ses œillades vulgaires et son caractère acariâtre.

Ce prénom est une abréviation familière et populaire d'un diminutif (*Zoița*) de *Zoe* (fr. *Zoé*) (Iliescu 2008, 129).

5. 2. *Conu Leonida față cu reacțiunea – M'sieu Leonida face à la réaction.*

5. 2. 1. *Efimița*⁴³ [efimi'tsa]: *Efimița* (Iosifesco 1953); *Efimitza* (Bernard 1943; Ionesco et Lovinescu 1994; Bentz-Fauci 2002).

Efimița est le diminutif d'*Eufemia* (< gr. *Effimia* / *Ευφημία* «qui parle avec justesse»; fr. *Euphémie*). Le diminutif *Effie* semble être approprié pour la transposition de ce prénom en français.

5. 2. 2. *Leonida*⁴⁴ [leoni'da]: *Leonida* (Bernard 1943: Le père ~ ; Iosifesco 1953: Monsieur ~); *Léonida* (Ionesco et Lovinescu 1994: M'sieu ~ ; Bentz-Fauci 2002 : Sieu ~).

Le prénom est emprunté à un personnage réel, un ami proche de Caragiale, Leonida Condeescu⁴⁵. *Leonida* est le reflet roumain du grec *Léonidas* (qui évoque le roi Léonidas Ier de Sparte, le héros de Thermopyles). La version *Léonide* (dérivée de *Léon*) serait plus appropriée dans ce contexte.

5. 2. 3. *Safta* [sa'fta]⁴⁶ : *Safta* (chez tous les traducteurs).

Ce prénom est une autre forme hypocoristique (familière et populaire) d'*Elisabeta* / *Elisaveta* (fr. *Élisabeth*) dont l'équivalent en français pourrait être choisi parmi les formes *Lise*, *Babette* ou *Lisette* (voir *supra* Veta, 5. 1. 12.). Le correspondant le plus heureux aurait peut-être été *Babette* s'il n'avait pas été contaminé par une image moderne de la femme de ménage (telle qu'elle apparaît dans la comédie cinématographique *Babette s'en va-t-en guerre*, par exemple).

⁴³ Épouse en deuxième nocces de Leonida et plus jeune que lui, le personnage qui déclenche et entretient (à travers une naïveté bien jouée et une curiosité habilement simulée) toute la progression discursive de son interlocuteur.

⁴⁴ Fonctionnaire bucarestois à la retraite, républicain convaincu (par les bénéfices matériels qu'implique ce système), faux érudit pédant et naïf, disposant d'une impressionnante rhétorique narrative, même s'il manque complètement de logique et de discernement.

⁴⁵ Celui-ci était membre du Parti conservateur et maire très méritant, excentrique et pittoresque de la ville de Mizil. Les deux, Caragiale et Leonida Condeescu ont même fondé un théâtre à Mizil (Borcea 2018).

⁴⁶ Personnage secondaire, une femme de condition modeste, la femme de ménage des protagonistes.

5. 3. *O scrisoare pierdută* – Une lettre perdue.

5. 3. 1. *Agamemnon* [agame'mnon] *Dandanache* [dandana'ke]⁴⁷: *Agamemnon Dandanache* (Bernard 1943; Kédros 1953; Iosifesco 1953) ; *Agamemnon Dandanaké* (Ionesco et Lovinescu 1994); *Agamemnon Dandanake* (Roland et Lipatti 1962); *Agamemnon Calamitake* (Bentz-Fauci 2002).

Ce nom (*Dandanache*) est un dérivé grécisé du roum. *dandana* (< tc. *tantana* «faste, pompe, parade») «tumulte, alarme, vacarme, tapage», mais aussi «mauvaise affaire, gros ennui», une combinaison parfaite de significations vouée à suggérer le rôle détenu par le personnage dans le détournement imprévu de l'action de la pièce.

L'astuce trouvée par Paola Bentz-Fauci (*Calamitake*), qui combine une base transparente (*calamité* «ésastre public, grand malheur») et en parfait accord avec le profil du personnage et un suffixe exotique, mérite d'être retenue.

L'association de son nom à sonorité cocasse avec le prénom solennel *Agamemnon* (d'origine grecque) évoquant le héros de l'*Iliade*⁴⁸ est une astuce onomastique qui accomplit la caractérisation du protagoniste. Mais ce jeu de mots ne s'arrête pas là, car le vieux politicien véreux est souvent évoqué par les diminutifs *Agamiță* et *Gagamiță* (< *gaga*) dont le deuxième est un renvoi direct et très transparent dans les deux langues au ramollissement comique du personnage (cf. roum., fr. *gaga* «ramollo, gâteux»).

5. 3. 2. *Ghiță* [jiṭsə] *Pristanda* [pristanda']⁴⁹: *Ghiță Pristanda* (Iosifesco 1953); *Ghitza Pristanda* (Bernard 1943; Kédros 1953; Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994 ; Bentz-Fauci 2002).

Son nom (*Pristanda*) représente l'antonomase lexicalisée du nom roumain *pristanda*, l'appellation d'une danse autochtone traditionnelle.

Le prénom (*Ghiță*) est un hypocoristique (secondaire) populaire et familier pour *Gheorghe* (fr. *Georges*; *Ghiță* < *Gheorghîță* < *Gheorghe*).

⁴⁷ Un politicard opportuniste et sans limites, dissimulé sous la masque d'un nigaud, apparemment benêt et niais, lourdaud, andouille (Vulpescu 2002, 48).

⁴⁸ Une éventuelle référence, plus érudite, au lat. *agamus* / au gr. *ágamos* (ἄγαμος) « homme célibataire » que l'auteur aurait eu à l'esprit (Arvinte 2011, 59-60) reste difficile à prouver.

⁴⁹ Le gendarme de la ville et avant tout le laquais servile de Tipătescu.

5. 3. 3. *Ienache* [iɛna'ke] *Siripeanu* [siripɛa'nu]⁵⁰: *Ienache Siripeanu* (Iosifesco 1953); *Ienake Siripeanu* (Roland et Lipatti 1962); *Enaké Siripeanu* (Bentz-Fauci 2002); *Enaké Siripeanu* (Ionesco et Lovinescu 1994).

Le nom semble dériver d'un obscur mot roumain *sirip* (< vsl. *sveriepu* «sauvage», «impétueux», «féroce», «barbare») à l'aide du suffixe anthroponyme d'origine slave *-eanu* (Arvinte 2011, 58). Étant donné que, du moins jusqu'à présent, aucune subtilité dénomminative spécifique n'a été identifiée derrière ce nom et que sa prononciation en français est problématique, les traducteurs auraient aisément pu le remplacer par n'importe quel autre nom, sans que le texte en souffre.

Le prénom est un dérivé de *Ian(e)* / *Ene* (< gr. *Yiánnis* / *Γιάννης*) avec le suffixe caressant roum. *-ache* (voir *supra* § 5. 1. 5.). Il s'agit donc d'un hypocoristique, tels *Jeannot*, *Jeanot*, *Janot*, *Jeaneton*..., mais avec une allure grecque.

5. 3. 4. *Ionescu* [iɔne'sku] et *Popescu* [popɛ'sku]⁵¹: *Ionesco* et *Popesco* (chez tous les traducteurs).

Une lettre perdue a été écrite en 1884 et publiée en 1885, soit dix ans avant l'entrée en vigueur du premier acte normatif régissant la formation des noms des personnes (Loi n° 18 de mars 1895). C'est à partir de ce moment que les noms de famille formés avec le suffixe spécialisé *-escu*⁵² (et *-eanu*), perçu comme étant très productif et modernisateur à ce stade d'évolution de la langue roumaine, se sont répandus à grande échelle (Răileanu 2012b, 76).

Devenus très courants à l'époque, ces patronymes ont également acquis la valeur de marques évocatrices de l'extraction populaire de leurs porteurs. Leur utilisation à une si grande échelle les a presque transformés en noms communs, d'où la suggestion d'un manque d'individualité, c'est-à-dire de la nature grégaire et amorphe de ceux qui les portent. C'est ici que l'écrivain a utilisé pour la première

⁵⁰ Un membre quelconque du parti d'opposition, mentionné une seule fois dans le texte.

⁵¹ Instituteurs tous deux et collaborateurs du journal de Cațavencu et membres de la société dirigée par ce dernier.

⁵² Bien sûr, le suffixe *-escu(l)* était beaucoup plus ancien, étant attesté depuis le XIVe siècle en Moldavie et depuis le XVe siècle en Valachie (Fircă 2007, 222). En tout cas, il s'est largement répandu lors du passage des surnoms héréditaires (fréquents mais facultatifs) aux noms héréditaires (obligatoires) (Ionescu 1980, 420).

fois ces noms qui seront maintes fois exploités à ce dessein dans ses écrits ultérieurs (Ibrăileanu 1997, 185, 187).

5. 3. 5. *Iordache* [ĩorda'ke] *Brânzovenescu* [brĩnzovene'sku]⁵³: *Iordache Branzovenesco* (Bernard 1943; Kédros 1953); *Iordake Branzovenesco* (Roland et Lipatti 1962); *Iordache Brânzovenesco* (Iosifesco 1953); *Iordaké Branzovenesco* (Ionesco et Lovinescu 1994); *Iordake Lafermescu* (Bentz-Fauci 2002).

Le nom (*Brânzovenescu*) est dérivé du roum. *brânză* «fromage» (+suff. -ov + -escu). Tout comme dans le cas du nom de son partenaire – *Farfuridi* (voir *infra* 5. 3. 10.), cette référence culinaire⁵⁴ joue un rôle qualificatif d'une expressivité saisissante, suggérant la bassesse morale, la vulgarité, le manque de caractère de cet individu éternellement affamé. La version française de ce nom serait à chercher, peut-être, parmi les termes vieillis d'argot de la famille lexicale de *fromage*: *fromegi* (*fromgi*, *fromgis*, *fromgy*); *frometon* (*fromton*, *frometgme*) (Vulpescu 2002, 49-50).

La solution de traduction choisie par Paola Bentz-Fauci (*Lafermescu*) semble complètement inacceptable. D'une part, on ne peut pas deviner quelle serait la référence de cette création onomastique (*Laferme* < *La ferme* «exploitation agricole»? ou *La ferme* (je te dis!) «Ferme ta gueule !»?). D'autre part, outre le fait qu'aucune de ces possibilités n'a quoi que ce soit à voir avec le profil du personnage, ce vocable est également rébarbatif, pour les mêmes raisons que celles invoquées pour *Aboyescu* (voir *infra* 5. 3. 6.). En supposant cependant que cette dernière structure se trouve vraiment à l'origine de ce nom, c'est à Farfuridi que celui-ci pourrait au mieux s'appliquer, vu que ledit personnage est invité de toute urgence et à plusieurs reprises à raccourcir son abracadabrante péroration électorale (Acte III).

Le prénom (*Iordache*) est le reflexe grécisé (gr. *Yeorgakis*, *Yiorgos*) de *Gheorghe* (fr. *Georges*).

⁵³ Avocat et membre des commissions et comités présidés par Trahanache, en tandem burlesque avec Iordache Farfuridi dont il est l'écho, un individu placide, mollasson, craintif, indécis, hésitant et lâche.

⁵⁴ Caragiale a montré un vif intérêt pour les créations anthroponymes d'origine culinaire / gastronomique, comme en témoigne leur grand nombre enregistré dans l'inventaire publié par Paul Zarifopol dans l'édition de ses œuvres (voir *supra* 3.).

5. 3. 6. *Nae* [na'e] *Cațavencu* [katsave'nku]⁵⁵: *Nae Catzavenco* (Bernard 1943; Kédros 1953; Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962); *Naé Catzavenco* (Ionesco et Lovinescu 1994); *Naé Aboyescu* (Bentz-Fauci 2002).

Ce nom semble être un dérivé de deux mots de base dont les significations se sont contaminées l'une l'autre : a) *cață* (1 «pintade», 2 «chipie, pimbêche, mauvaise langue, teigne», 3 «long bâton de berger, termine par un crochet», houlette) et b) *cațaveică* (1 «manteau court, doublé de fourrure, porte par des paysannes roumaines»; 2 «femme roublarde, rusée, finaude, rouée (en Moldavie)»). Les significations incriminées seraient: «mauvaise langue» (*cață* 2) et «roublardise, habileté féminine» (*cațaveică* 2) (Vulpescu 2002, 50).

La variante suggérée par Paola Bentz-Fauci (*Aboyescu*), équivalente au niveau de la racine, devient opaque (au niveau du sens) et inconfortable pour un francophone (au niveau de la prononciation) en raison de sa terminaison postiche (le suff. roum. -escu). *Laboyeur* aurait probablement pu éviter ces désagréments.

Pour le prénom *Naé*, voir *supra* 5. 1. 7. et pour l'hypocoristique *Năică* (utilisé par le pape Pripici), voir *infra* 5. 4. 6.

5. 3. 7. *Petcuș* [petku'ʃ]⁵⁶: *Petcuș* (Iosifesco 1953); *Petcouch* (Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994); *Pètecouche* (Bentz-Fauci 2002).

Ce nom est une version ancienne et dialectale de l'anthroponyme *Parascève* (roum. *Parascheva*), portée par plusieurs saintes orthodoxes (< sl. *Петка*).

Les formes francisées (*Petcouch*, *Pètecouche*) seraient susceptibles d'engendrer des effets humoristiques, probablement involontaires et sûrement sans aucun lien avec l'étymologie du nom roumain ou avec une quelconque intention de l'auteur, par homophonie avec la jonction de deux lexies françaises: *péter* («faire un pet») + *couche* («linge ou garniture jetable dont on enveloppe les bébés»).

5. 3. 8. *Pripici* [pripi'ʃi]⁵⁷: *Pripici* (Iosifesco 1953); *Pripitch* (Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994); *Hâtouille* (Bentz-Fauci 2002).

Le nom de ce personnage, mentionné une seule fois dans le texte, est l'antonomase de *pripici* (*prăptici*, *prepici*, *preptici*, *prichici*, *priptici*, *pritici*... ; ucr.

⁵⁵ Avocat, propriétaire et directeur du journal *Răcnetul Carpaților* (*Le rugissement des Carpates*), résident-fondateur de la Société coopérative encyclopédique *Aurora economică română* (*L'Aurore économique roumaine*), un parfait étalon de la démagogie politique.

⁵⁶ Un membre quelconque du parti d'opposition, mentionné deux fois dans le texte.

⁵⁷ Un membre quelconque du parti d'opposition, mentionné une seule fois dans le texte.

npupучок) «bordure étroite, construite à partir d'un poêle ou d'une fenêtre» et rien n'indique que l'auteur ait poursuivi une intention quelconque dans ce choix dénomiatif.

La proposition de Paola Bentz-Fauci (*Hâtouille*) laisse l'impression d'une création *ad hoc*, d'un possible dérivé du nom *hâte* «empressement, précipitation» à l'aide du suffixe *-ouille*, qui apporte une note plaisante, populaire, argotique, diminutive voire affectueuse à cette nouvelle unité lexicale. La même création pourrait aussi bien être un déverbal sans suffixe d'un potentiel verbe **hâtouiller* (< *hâter* «presser, accélérer» + le suffixe *-ouiller*, spécialisé pour former des verbes exprimant une succession rapide de mouvements ou de sons). Quel que soit le mécanisme de dérivation utilisé, il semble que la traductrice ait reconnu dans le radical de ce nom propre le verbe roumain *pripi* (< sl. *npucnemu*) «hâter». Or, cette démarche traductionnelle n'est justifiée ni par une présumée intention dénomiatif de l'écrivain, ni par l'étymologie du nom roumain.

5. 3. 9. *Ștefan* [ʃtefa'n] *Tipătescu* [tipə'tesku]⁵⁸: *Ștefan Tipătescu* + ***Fanica*** (Kédros 1953; Ionesco et Lovinescu 1994; Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962; Bernard 1943); *Stéfan Tipătescu* (Bentz-Fauci 2002).

Ce nom de famille semble être dérivé soit de l'interjection roum. *tipa-tipa* (< adv. *tiptil* «furtivement, en catimini, en tapinois»), soit de l'appellatif générique type («individu quelconque de sexe masculin»), possible allusion à son rôle de soupirant⁵⁹. La transposition du nom en français n'a exploité aucune de ces suggestions.

Quant au prénom (*Ștefan*), le français dispose de deux correspondants: *Etienne* et *Stéphane* (forme savante d'après l'allemand).

Fănică [fəni'kə] est l'hypocoristique autochtone de ce prénom: *Fănică* (Iosifesco 1953); *Fanica* (Bernard 1943; Kédros 1953; Roland et Lipatti 1962; Ionesco et Lovinescu 1994; Bentz-Fauci 2002). Un éventuel *Steffy* est à réfuter car cet hypocoristique est de tendance féminine.

5. 3. 10. *Tache* [ta'ke] *Farfuridi* [farfuri'di]⁶⁰: *Tache Farfuridi* (Iosifesco 1953); *Tache Farfouridi* (Bernard 1943; Kédros 1953); *Take Farfuridi* (Roland et

⁵⁸ Le préfet du comté et l'amant de Zoe.

⁵⁹ Une supposée évocation de du gr. *Antipatris* (Αντιαπα) «à la place du père», avec aphérèse (*Tipa*) est peu soutenable (Arvinte 2011, 53).

⁶⁰ Avocat et membre des commissions et comités présidés par Trahanache, membre d'un tandem burlesque (avec Iordache Brânzovenescu), très pénétré de son rôle de pilier du parti

Lipatti 1962); *Také Farfuridi* (Ionesco et Lovinescu 1994); *Take Radotescu* (Bentz-Fauci 2002).

Le nom du personnage (*Farfuridi*) est une grécisation comique du nom commun *farfurie* (< tc. *farfuri*, ngr. *farfuri*) «assiette, plat». C'est donc par une allusion culinaire que ce personnage (un minable magouilleur, un pique-assiette) est tourné en dérision. Paola Bentz-Fauci (2002) propose une solution originale et suggestive (*Radotescu*), combinant une racine française, le verbe *radoter* (1. «répéter obsessivement des paroles déjà dites», 2. «parler trop d'une chose que l'on admire», 3. «tenir des propos dénués de sens, qui dénotent un manque d'intelligence») avec le suffixe roumain patronymique *-escu* (voir *supra* 5. 3. 4.).

Son prénom (*Take*) est une abréviation hypocoristique de *Constantin*, d'après le modèle grec (< *Takis* / *Τάκης* < *Konstantinos* / *Κωνσταντίνος*), tout comme le fr. *Tino*. Mais, en Munténie, la province d'origine de l'auteur et où se déroule d'ailleurs l'action de la pièce, cet hypocoristique peut aussi renvoyer à *Dumitrache*, prénom (puis aussi nom de famille), dérivé de *Dumitru* (fr. *Démétrios*, *Démètre*...) à l'aide du suffixe *-ache*, d'après le modèle bulgare (*Taki* / *Taku* < *Dimitar* / *Димитър*), lui-même pris du grec (*Tákis* / *Τάκης* < *Dimítrios* / *Δημήτριος*).

5. 3. 11. *Tăchiță* [təki'tsə]⁶¹: *Tăchiță* (Iosifesco 1953); *Takitza* (Roland et Lipatti 1962 ; Bentz-Fauci 2002) ; Ø (Ionesco et Lovinescu 1994).

Ce prénom est un dérivé hypocoristique secondaire de *Tache* (voir *supra* 5. 1. 11), formé en roumain à l'aide du suff. *-iță*.

5. 3. 12. *Zaharia* [zahari'a] *Trahanache* [trahana'ke]⁶²: *Zacharie Trahanache* (Bernard 1943; Kédros 1953); *Zaharia Trahanake* (Roland et Lipatti 1962; Bentz-Fauci 2002); *Zaharia Trahanaké* (Iosifesco 1953; Ionesco et Lovinescu 1994).

Le nom du personnage (*Trahanache*) est obtenu du roum. *trahana* «pâte, faite de lait, de farine et d'œufs, qu'on râpe et dont on se sert en guise de pâtes alimentaires dans le potage» (Vulpescu 2002, 48-49 ; Răileanu 2012a, 110) à l'aide

au pouvoir mais grossièrement manipulé par Trahanache, en fait un personnage obscur, colérique, arrogant, fanfaron et infatué.

⁶¹ Un membre quelconque du parti d'opposition, mentionné une seule fois dans le texte.

⁶² Vétéran de la politique et président de toutes sortes de commissions et comités, un pauvre vieillard lent dans ses pensées mais habile et opportuniste, cocufié en catimini par son épouse (Zoe), plus jeune que lui, et son amant, le préfet Tipătescu.

du suffixe dérivatif anthroponymique *-ache*⁶³. Au moment où le roumain s'est infusé de mots grecs, dans le contexte plus large de l'hellénisation de la civilisation des Pays Roumains (aux XVIIe et XVIIIe siècles), ce suffixe était très productif et porteur d'une forte connotation affective (héritée d'ailleurs de la langue source). Mais dès que la société roumaine s'est modernisée sous l'influence du modèle social ouest-européen, les Phanariotes ont définitivement perdu leur ancien prestige et, devenu obsolète, ce suffixe a été perçu comme ironique⁶⁴ (Răileanu 2012a, 109-110). Sinon, l'auteur n'applique ce suffixe qu'aux noms attribués aux personnes âgées. Cependant, il serait exagéré d'accréditer l'idée proposée par Viorica Răileanu (2012a, 110) que l'auteur aurait pu établir dans ce cas des liens avec des mots grecs tels que *trajélafos* (τραγέλαφος) fr. *tragelaphos* / *tragelaphus* «bouc-cerf»⁶⁵ et, par extension, un «personnage grotesque et ridicule». Peut-être que, dans ce cas, le choix du reflet français du suffixe *-aki(s)* (voir *supra* 5. 1. 5.)⁶⁶ aurait pu conclure d'une manière plus convenable l'affaire.

Le lien entre la signification portée par la racine de ce nom fictif et le tempérament / le caractère du personnage est aussi éloquent que possible. Et cette même signification se retrouve aussi dans le prénom porté par ledit personnage (*Zaharia*). D'origine grecque et latine (à partir de l'hébreu) et assez ancien en roumain (XVIe siècle), ce prénom partage la même racine avec le nom commun *zahār* «sucre». L'adjectif correspondant (*zaharisit*) «cristallisé» (en parlant du miel et des confitures), «sucré, glacé» (en parlant des fruits confits), «individu ramolli,

⁶³ Une autre étymologie de la racine, le gr. *trachala* (τραχαλα) «qui a le cou fort» (Arvinte 2011, 55) semble moins plausible.

⁶⁴ Il avait déjà été catalogué comme tel (le plus laid de tous les suffixes diminutifs, désuet et moqueur, présent uniquement à l'oral) par B. P. Hasdeu dans son *Etymologicum Magnum Romaniae*. Lui-même d'origine grecque, l'écrivain maîtrisait le grec, ce qui lui a permis de manier très habilement les mots roumains d'origine balkanique, afin d'obtenir de ravissants effets comiques. Par ailleurs, l'onomastique d'origine grecque est très riche chez Caragiale (cf. *Chiriac, Spiridon...*).

⁶⁵ Une espèce de bête mystérieuse décrite notamment par Aristote.

⁶⁶ Sur le modelé : *Vassilis Alexakis* (écrivain franco-grec), *Georges Moustaki* (auteur-compositeur-interprète d'origine italo-grecque), *Gabriella Papadakis* (patineuse française en danse sur glace dont le père est d'origine grecque), *Nikos Papatakis* (réalisateur, scénariste, producteur et directeur artistique français né d'une mère éthiopienne et d'un père grec), *Iannis Xenakis* (compositeur, architecte et ingénieur français d'origine grecque), *Ilios Yannakakis* (historien, politologue et intellectuel français d'origine grecque)...

ramollo, gâteaux» (dans le langage familier) colle parfaitement au profil du personnage.

5. 3. 13. *Zapisescu* [zapise'sku]⁶⁷: *Zapisesco* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962) ; *Chicanesco* (Bentz-Fauci 2002); *Chicaneau* (Vulpescu 2002, 50).

Bien qu'il ait l'air factice, ce nom est attesté par l'onomastique roumaine (avec une occurrence très faible cependant). En fait, il s'agit d'un dérivé de l'ancien roum. *zapis* (< v. sl. *zapisŭ*) «document, preuve écrite» avec le suff. *-escu*. Le sens implicite du patronyme manque de rôle spécifique (caractérologique, humoristique ...) dans la logique textuelle. Aucune signification particulière (avec des intentions caractérologiques, humoristiques ...) n'a pu être identifiée dans le choix du patronyme en question.

La dernière forme (*Chicaneau*) semble être plus compréhensible par le destinataire francophone que la précédente (*Chicanesco*), car elle suit les règles de dérivation anthroponymique de la langue cible.

5. 3. 14. *Zoe* [zo'e] *Trahanache* [trahana'ke]⁶⁸: *Zoé Trahanache* (Bernard 1943; Kédros 1953; Bentz-Fauci 2002); *Zoe Trahanaké* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962).

Le prénom, d'origine grecque (< gr. *zôê* / *ζωή*) a la même forme dans les deux langues (sauf pour l'accent: roum. *Zoe* – fr. *Zoé*).

Il est notoire que la présence d'anthroponymes diminutifs / hypocoristiques dans un texte littéraire est particulièrement importante d'un point de vue sémantique, stylistique et pragmatique, car ceux-ci sont toujours connotés et marquent plus ou moins subtilement les relations directes et indirectes entre les personnages. Mais, comme ils peuvent être très nombreux (correspondant éventuellement à des subtilités sémantiques différentes) dans la langue source et sont susceptibles de vêtir des formes méconnaissables par rapport à l'anthroponyme de base, leur transfert dans une autre langue devient presque souvent une opération extrêmement délicate (à savoir risquée ou même impossible). Ainsi, le destinataire du texte traduit soit sera embarrassé à identifier le personnage nommé, soit aura du mal à lui attacher les connotations que l'auteur lui avait assigné. Malheureusement la réussite n'est pas toujours non plus au

⁶⁷ Un membre quelconque du parti d'opposition, mentionné une seule fois dans le texte.

⁶⁸ La femme adultère de Trahanache, la maîtresse de Tipătescu, une femme intelligente, autoritaire et ambitieuse, le seul personnage féminin de Caragiale représentant de la nouvelle bourgeoisie.

rendez-vous lors de la simple traduction (francisation dans ce cas-ci) des diminutifs / hypocoristiques, car, en plus d'une localisation non souhaitée, il peut y avoir un risque de se tromper sur le registre de langue requis par le texte d'origine.

La « traduction » des formes diminutives / hypocoristiques des prénoms dans une autre langue représente un problème considérablement sensible. Comme les règles de dérivation de la langue source sont rarement accessibles au destinataire du texte traduit, celui-ci est souvent incapable d'établir tout seul les liens entre deux ou plusieurs appellatifs coréférentiels. Dans le cas de *Zoe*, les traducteurs ont fait recours à trois façons de transposer la forme hypocoristique de ce prénom – m *Zoițica* [zoitsi'ka] (*Zoițica*, *nevastă-mea*): 1) le report doublé de transcription phonétique (*mon épouse*, *Zoïtzica* – Bentz-Fauci 2002); 2) l'effacement / la suppression complet(te) de l'hypocoristique et le maintien du prénom proprement-dit (*Zoe*, *ma femme* – Iosifesco 1953, 219; Roland et Lipatti 1962); 3) l'apostrophe affectueuse (expression de caresse) ayant la structure *ma petite* + prénom (*ma petite Zoé* – Ionesco et Lovinescu 1994). A la limite, l'une des formes suivantes pourrait être utilisée pour rendre en français cet hypocoristique: *Zoëlle* (< *Zoé*), *Zoéline* (< *Zoëlle*).

5. 4. *D-ale carnavalului* – *Ainsi va l'carnaval*.

5. 4. 1. *Didina* [didi'na] *Mazu* [ma'zu]⁶⁹: *Didine Mazu* (Roland et Lipatti 1962); *Didine Mazou* (Iosifesco 1953); *Didine Misetu* (Bentz-Fauci 2002).

Didina est l'abréviation hypocoristique (familiale et populaire) d'*Alexandrina* (fr. *Alexandrine*), souvent ressenti comme diminutif d'*Alexandra*.

Le patronyme (*Mazu*) est issu, par antonomase, du terme technique *máz* / *mazú*⁷⁰ «mise, somme d'argent que l'on investit dans un jeu; le montant par lequel un joueur augmente l'enjeu». Le choix de ce nom répond très bien aux «besoins de l'intrigue» (Ibrăileanu 1997, 191). Complètement obsolète dans la langue roumaine actuelle, le mot *mazu* est devenu opaque pour le locuteur commun. Mais si on veut à tout prix préserver l'intention onomastique de l'auteur, il est certain que c'est

⁶⁹ Marchande de modes, la chouchoute de Iancu Pampon et la rivale de Mița Baston dans la relation avec Nae Girimea, une maîtresse expérimentée et raisonnée.

⁷⁰ Mot emprunté directement du russe *мз(у)* « augmentation de la mise », une contamination qui s'est produite entre les fr. *masse* et *mise* dans cette même langue (Академик) et ni en roumain, comme l'indique Romulus Vulpescu (2002, 52), ni en allemand, comme l'affirme Adelina Iliescu (2008, 127).

parmi les lexèmes spécialisés de la terminologie des jeux de cartes que le nom du personnage devrait être recherché. Et ce n'est pas que ça. Ce terme devrait être aussi monosémantique et associé de manière univoque à ce domaine / champ sémantique (i. e.: *banco, brelan, cagnotte, enchère, maldonne, martingale, quinola...*). Des quatre termes (*cave, masse, mise, poule*) qu'il a identifiés comme équivalents à cette notion («cagnotte, enjeu»), Romulus Vulpescu (2002, 52) a opté pour le dernier, en raison d'une autre signification que ce mot acquiert dans le registre familier et qui s'applique très bien au personnage: «épouse, maîtresse / demi-mondaine».

Une solution de traduction très inspirée serait la lexicalisation *hic et nunc* d'une structure syntaxique spécifique à ce domaine: *Misetu* (Bentz-Fauci 2002), une création originale qui rend possible la confusion entre les deux syntagmes homophones: roum. *mazu* / fr. *mises-tu* – roum. *Mazu* / *Misetu* (*Candidat: Allez, un quadrille comme deux consommations et un bécot, mises-tu, joli masque? / Didine: Misetu? Mais il sait mon nom, cet abruti...*; Bentz-Fauci 2002, 423).

5. 4. 2. *Iancu* [ja'nku] *Pampon* [pampo'n]⁷¹: *Iancou Pompon* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962); *Ianco Pampon* (Bentz-Fauci 2002).

Le patronyme porté par ce personnage (*Pampon*) est en fait un sobriquet, un nom emprunté sous une forme légèrement distorsionnée au français (*pompon*) mais avec la même signification («petite houppe, boule de laine en haut d'un bonnet»), un nom commun érigé par antonomase en nom de famille. La variante avec *a* a été expliquée par l'influence de la langue russe (*пампон*) (Arvinte 2011, 65). Selon Romulus Vulpescu (2002, 51), le choix de ce sobriquet patronymique semblerait être justifié par l'intention de l'écrivain de suggérer également une possible appétence du personnage pour la piquette (voir l'expression *avoir son pompon* «s'enivrer, se soûler»).

Iancu est une variante du prénom *Io(a)n*, apparue peut-être sous l'influence des langues slaves du sud (serbe et bulgare: *Јанко, Янко*) (Capidan, 1920-1921, 203-205). Le dérivé *Jeannot* pourrait être envisagé pour la transposition de ce prénom en français.

Le surnom (*concina cu cinci fanți*) lui fut attribué grâce à son habilité à la donne, en tant que tricheur aux cartes⁷². Par conséquent, les solutions proposées (*le*

⁷¹ Ancien officier de la garde civique, qui, rongé par une jalousie malade, a sacrifié sa carrière pour son grand amour, Didina Mazu. Malin joueur de cartes, le personnage aborde avant d'être mis à la retraite anticipée un képi d'uniforme orné d'un pompon rouge.

*quadrille à cinq valets biseautés*⁷³; le *quadrille à cinq valets, dont un mistigri*⁷⁴ de plus; Vulpescu 2002, 51) reproduisent très bien le message transmis par l'ample syntagme onomastique du texte d'origine.

5. 4. 3. *Iordache* [jorda'ke]⁷⁵ : *Iordache* (Iosifesco 1953); *Iordake* (Roland et Lipatti 1962; Bentz-Fauci 2002).

Iordache représente le reflet roumain de l'hypocoristique *Georgákis* (Γιωργάκης) du prénom grec Γιώργος (fr. *George*; + suff. dim. -ákis, voir *supra* 5. 1. 5.), quelque chose comme le diminutif fr. *Georget* (utilisé de nos jours comme nom de famille).

5. 4. 4. *Mache* [ma'ke] *Răzăchescu* [rəzəke'sku]⁷⁶: *Mache Razachesco* (Iosifesco 1953); *Make Razakesco* (Roland et Lipatti 1962; Bentz-Fauci 2002); *Télémaque Muscadet* (Vulpescu 2002, 52).

Le prénom (*Mache*) est l'abréviation hypocoristique de *Telemah* / *Telemac* (fr. *Télémaque*), nom qui évoque le personnage bien connu de la mythologie grecque, le fils d'Ulysse et de Pénélope.

Le patronyme (*Răzăchescu*) est un dérivé à l'aide du suffixe -ache (voir *supra* 5. 1. 5.) à partir du nom commun *razachie* (< tc. *razakı*, ngr. *razakı*) qui désigne une variété autochtone de raisin, apparentée au muscat. *Télémaque Muscadet* (Vulpescu 2002, 52) semble très bien reproduire l'intention dénomminative de l'auteur.

Le personnage reçoit également deux surnoms.

Un sobriquet presque officialisé – *Crăcănel* [krəkəne'l]⁷⁷, obtenu par dérivation antonomasique (< *crăcănel* «bancal, bancroche, cagneux»): ~ surnommé *Le Fourchu* (Iosifesco 1953); ~ surnommé *Le Bancal* (Roland et Lipatti 1962); ~ dit « *Bancanel* » (Bentz-Fauci 2002). Les deux premières propositions de transposition en français (*Le Fourchu*, *Le Bancal*) satisfont largement aux

⁷² *Concina* désigne un jeu de société semblable au jeu français connu sous le nom de *bataille*.

⁷³ *Biseauter* «marquer les cartes à jouer sur la tranche afin de les reconnaître et tricher».

⁷⁴ *Mistigri* «le valet de trèfle; Lancelot».

⁷⁵ Apprenti dans le salon de coiffure de Nae Girimea, confident et complice dans l'imbroglio général, parfois placide, parfois intelligent et inventif, comme un Figaro à la roumaine.

⁷⁶ L'amant officiel (et cocu) de Mița Baston.

⁷⁷ Cette difformité n'est pas pertinente en elle-même, elle est évocatrice plutôt d'un homme à la virilité déficiente et facile à être manipulé par les femmes (Ibrăileanu 1997, 182).

intentions de l'écrivain («cagneux, boiteux»). Évoquant par antiphrase un personnage médiéval de la *commedia dell'arte*, le ridicule *Brancalone*, la variante proposée par Romulus Vulpescu (2002, 52) – *Bancalone* – semble encore plus suggestive.

Et un autre sobriquet, de circonstance, cette fois-ci : *Mangafaua*⁷⁸ [mangafa'wa], qui n'est que l'antonimase d'un turcisme rare et à sonorité comique (*mangafa* < tc. *mankafa* « homme dédaignable; «bordé, stupide»). Un argument décisif pour considérer que cet appellatif outrageux doit être traité comme un surnom dans le texte source est le fait qu'il est écrit en majuscules dans le texte source (*Amanta ta, Mița, îți scrișese de miercuri că te așteaptă, că Mangafaua pleacă la Ploiești.; Nu cumva Mangafaua sare garduri?*). D'une série pléthorique riche et expressive – *Balourd* (nom), *Bébête* (nom), *Bêta* (nom), *Bêtassot*, *Corniaud*, *Cruche*, *Lourdaud* (nom), *Niquedouille*..., les premiers traducteurs (Iosifesco 1953 – avec minuscule; Roland et Lipatti 1962 – avec majuscule) se sont arrêtés à *l'andouille*, tandis que Paola Bentz-Fauci (2002) a rendu ce surnom en français par une structure lexicale opaque et difficile à décoder: (*le*) *Gugu. Gugus* (éventuellement *Gugusse*) aurait été souhaitable dans ce dernier cas.

5. 4. 5. *Mița* [mi'tsa] *Baston* [basto'n]⁷⁹: *Mița Baston* (Iosifesco 1953); *Mitza Baston* (Roland Letipatti 1962; Bentz-Fauci 2002).

Le patronyme du personnage (*Baston* «bâton») est une allusion directe à son tempérament belliqueux (...*tu as oublié, Naé, que je suis fille du peuple et que je suis violente! Que je suis républicaine et dans mes veines coule le sang des martyrs de la république de Ploésti [...], je m'en vais te servir une révolution, mais alors une de ces révolutions, [...], que tu t'en souviendras!* – Bentz-Fauci 2002, 411).

Le prénom (*Mița*) est une abréviation hypocoristique (familière et populaire) de *Marița*⁸⁰, avec la syncope du groupe *-ar-* (Iliescu 2008, 127) qui est à son tour une abréviation hypocoristique *Maria* (fr. *Marie*). Mimi serait l'équivalent français de cet hypocoristique.

⁷⁸ *Mangafaua* était le surnom d'un avocat (Dumitru / Mitică Iancovici) de l'entourage de Caragiale, un personnage picaresque du Bucarest d'antan (Suchianu 2013b, 221; Suchianu 2013a, 227).

⁷⁹ Républicaine ardente, sincèrement et passionnément amoureuse de Nae Girimea, rustre, hystérique et toujours avide de scandale public.

⁸⁰ Une influence du bulgare *Mapuŭa* [mari'tsa] pourrait être prise en compte.

C'est notamment l'association de ce patronyme au symbolisme contondant avec un frivole prénom de caresse qui engendre l'effet comique de ce syntagme onomastique.

5. 4. 6. *Nae* [na'e] *Girimea* [dʒirimea']⁸¹: *Nae Girimea* (Iosifesco 1953; Roland et Lipatti 1962); *Naé Girimea* (Bentz-Fauci 2002).

En parfait accord avec le caractère du personnage, le patronyme (*Girimea*) est obtenu, par antonomase, du nom commun d'origine turque *giurumea* / *geremea* (< tc. *çürümé*), mot chargé d'une signification péjorative 1. «personne qui échoue dans tout ce qu'il fait», 2. «individu pénible», 3. «amateur exposé au ridicule».

Prénommé *Nae* (voir *supra* 5. 1. 7.), le personnage est parfois identifié par une abréviation hypocoristique dérivée de ce même diminutif: *Năică* [nəi'kə] (< *Nae* + suff. *-ică*).

Nae Girimea dispose également d'un surnom d'amour qui lui fut attribué par Mița⁸²: *Bibicul*⁸³, un terme familier de tendresse emprunté au français (*bibi*: *mon bibi* «mon chéri»).

Parce que le lecteur / le spectateur francophone n'a aucun moyen de connaître ou du moins de deviner le mécanisme dérivatif roumain qui relie les hypocoristiques coréférentiels *Nae* – *Năică*, les traducteurs se sont sauvés en adoptant les stratégies suivantes: 1) l'effacement complet (la suppression) du deuxième prénom hypocoristique⁸⁴ ± son remplacement par le surnom amoureux (*Bibic* [bibi'k] – fr. *Bibi*): *Nu cerneală, Năică... vitrion englezesc! / Ce n'est pas de l'encre, Bibi... c'est du vitriol anglais!; Ba da; pârlește, Năică; arde, Bibicule, momentan tot [...]* – *Mais si... ça brule, Bibi!* (Iosifesco 1953, 219; Roland et Lipatti 1962, 239); 2) l'ajout au premier hypocoristique d'une expression de caresse – *mon (p'tit)*⁸⁵: *Pas de l'encre, mon p'tit Naé [...]*; *Ça ronge, mon p'tit Naé. [...] Ça brule tout, mon Bibi [...]*! (Bentz-Fauci 2002, 407-408).

⁸¹ Barbier et barbier chirurgien, un pitoyable don Juan de carrière.

⁸² Que lui-même n'assume pas mais qui est repris en tant que tel par les autres protagonistes.

⁸³ Ledit mot de caresse porte une majuscule partout dans le texte roumain.

⁸⁴ Le même procédé, pour le même hypocoristique aussi dans le texte d'*Une lettre perdue*: *Să mă-ngropi, sufletul meu, Năică, nu citi [...]* – *Attends, mon âme, qu'il faut, attends.* (Ionesco et Lovinescu 1994).

⁸⁵ Le même procédé, pour le même hypocoristique aussi dans le texte d'*Une lettre perdue*: *Să mă-ngropi, sufletul meu, Năică, nu citi [...]* – *Je t'en conjure, Naé, mon petit, ne lis pas encore [...]* (Iosifesco 1953, 219; Roland et Lipatti 1962). Paola Bentz-Fauci (2002, 216)

6. Un épilogue attendu.

Comme on a pu le voir, le recours au report reste une pratique de traduction assez appréciée dans le cas de noms et prénoms simples (*Une nuit orageuse*: Chiriac, Dincă, Dumitrache, Ghiță, Nae, Rică, Spiridon, Titircă, Venturiano, Veta; *M'sieu Leonida face à la réaction*: Leonida, Safta; *Une lettre perdue*: Agamemnon, Dandanache, Farfuridi, Ghiță, Ienache, Iordache, Nae, Petcuș, Pripici, Pristanda, Siripeanu, Tache, Tăchiță, Trahanache, Zaharia, Zoe; *Ainsi va l'carnaval*: Baston, Girimea, Iordache, Mache, Mazu, Mița, Nae). Malgré un certain intérêt pour la préservation des noms propres-anthroponymes pendant la traduction, dû à leur fonction de marqueur ethnolinguistique, de révélateur de la couleur locale, cette option reste parfois la moins inspirée. D'une part, parce que le report neutralise complètement quelques finesses de caractérisation (comique) des personnages à travers la motivation onomastique, telles qu'elles ont été envisagées par l'auteur. D'autre part, parce que, en raison des différences phonémiques et graphémiques entre les deux langues, le lecteur / le locuteur francophone rencontrera des difficultés importantes (même insurmontables) pour restituer correctement et naturellement le corps phonétique des respectifs appellatifs. Ce qui peut devenir fastidieux à la lecture et surtout nuisible au rythme et à la tonalité de la phrase, aspect d'une importance capitale pour un texte destiné principalement à être reproduit sur scène. Ici et là (dans une note de bas de page), lorsque le nom propre est reporté, les traducteurs (Iosifesco 1953) offrent explicitement des suggestions plus ou moins approximatives sur la façon de les prononcer (*Prononcez*: Doumitraké, Ghitza Tzircadeau, Kiriak, Naé Ipindjesco, Rique Venntouriano, Spiridone, Také, Véta, Zitza – *Une nuit orageuse*; Efimitza – *M'sieu Leonida face à la réaction*; Dandanaké, Ghitza, Iordaké Brynzovenesco, Jénaké, Naé Catzavenco, Petkouch, Pripitch, Také Farfouridi, Takitza Trakhanaké – *Une lettre perdue*; Didine Mazou, Jordaké, Maké Razakesco, Mitza Bastone, Naé Djiriméa – *Ainsi va l'carnaval*).

Sinon, ces anthroponymes sont soumis à une série d'adaptations grapho-phonétiques intuitives avec un degré de fonctionnalité variable du point de vue de la dernière objection énoncée plus haut (*Une nuit orageuse*: Bursuc – Boursouc, Chiriac – Kiriak, Dincă – Dinka / Dinkă / Dîncea, Dumitrache – Dumitrake /

va encore plus loin et renonce complètement à reproduire ce prénom (*Que tu m'enterres, ami Naé, ne lis pas [...]*).

Dumitraké, Ghiță – Ghitza, Ionescu – Ionesco, Nae – Naé, Rică – Rica / Ricco, Tache – Take, Țircădău – Tzircadau / Tzircado, Titircă – Titirca, Veta – Véta, Zița – Zitza; M'sieu Leonida face à la réaction: Efimița – Efimitza, Leonida – Léonida; Une lettre perdue: Brânzovenescu – Brânzovenesco, Branzovenesco, Cațavencu – Catzavenco, Dandanache – Dandanake, Dandanaké, Fănică – Fanica, Farfuridi – Farfouridi, Ghiță – Ghitza, Ienache – Ienake, Enaké, Ionescu – Ionescu, Iordache – Iordake, Iordaké, Nae – Naé, Petcuș – Petcouch, Pêtecouche, Popescu – Popesco, Siripeanu – Siripeano, Tache – Take, Také, Tăchiță – Takitza, Tipătescu – Tipatesco, Trahanache – Trahanake, Trahanaké, Zaharia – Zacharie, Zapisescu – Zapisesco, Zoe – Zoé; Une lettre perdue: Didina – Didine, Iancu – Ianco, Iancou, Iordache – Iordake, Mache – Make, Mazu – Mazou, Mița – Mitza, Nae – Naé, Răzăchescu – Razachesco / Razakesco).

Mis à part quelques exagérations occasionnelles, lorsque les traducteurs ont surenchéri sur la transposition de ces anthroponymes (surtraduction), il convient de noter que la plupart du temps ils ont réussi à trouver des solutions vraiment ingénieuses et parfois surprenantes, en raison de leurs habiletés linguistiques et culturelles spécifiques, ainsi que de leur propre sensibilité artistique⁸⁶ (*Une nuit orageuse: Bursuc – Blaireau, Inimă-Rea – dit «la Rosse» / Cœur de Pierre / dit Cœur-Teigneux, Popa Zăbavă de la Sfântu' Lefterie – Père Traînard, le pope de Saint-Eleuthère / Père-Espère, le pope de la paroisse Saint-Rigobert / Pope Tardouille de la Sainte Dèche, Tache pantofarul de la Sf. Lefteri – Take-le-Cordonnier du pont Saint-Eleuthère / Take le savetier du pont Saint-Rigobert / Take, le cordonnier de la Sainte Dèche, Titircă – La Bisque; Une lettre perdue: Brânzovenescu – Lafermescu, Cațavencu – Aboyescu, Dandanache – Calamitake, Farfuridi – Radotescu, Pripici – Hâtouille, Zapisescu – Chicanesco; Ainsi va l'carnaval: Bibic – Bibi, Crăcănel – Bancaleone / Bancanel / Le Bancal / Le Fourchu, Mache – Télémaque, Mangafaua – (l')Andouille / (le) Gugu / (le) Gugus / (le) Gugusse, Mazu – Misetu, Răzăchescu – Muscadet).*

Cependant, revenant cette fois-ci à la première des objections formulées ci-dessus, il faut dire qu'il est difficile à estimer à quel point l'exigence de la motivation sémantique et formelle des anthroponymes en traduction devrait être strictement respectée. Parce que, dans le cas précis qui fait l'objet de cette discussion, tous ces noms propres ne sont pas transparents même pour le lecteur /

⁸⁶ Le choix des techniques de traduction se pratiquent sans règles définies, «sur le mode de la sensibilité du traducteur» (Raskin 2003-2004, 375).

le spectateur roumain contemporain. Certains d'entre eux disposent en effet d'un contenu sémantique plus ou moins évident, alors que d'autres l'ont perdu pour une raison ou pour une autre⁸⁷. Pour y parvenir, les traducteurs ont dû refaire le parcours «onomaturgique» initial desdits noms propres, en dégagant les traits qui sont pertinents du point de vue du fonctionnement discursif (démarche sémasiologique) pour les réinvestir ensuite d'un signifiant propre à la langue d'arrivée (démarche onomasiologique) (Folkart 1986, 235). Par conséquent, le résultat final de ce processus serait plutôt un nouveau nom propre et non pas sa traduction effective (Kleiber 1981, 502-503).

De toute évidence, une solution avantageuse aurait pu être, au moins dans le cas des prénoms, la sélection d'équivalents présents dans la culture d'accueil (dont certains ont déjà été suggérés au cours de cet exposé). Éric Kahane⁸⁸ (apud Ballard 2011, 39-40) estimait naguère qu'il est préférable parfois d'« aménager » en traduction certains toponymes (anglais dans ce cas-là) : parce qu'ils peuvent se révéler difficiles à être prononcés par un acteur français et parce qu'ils n'évoquent rien pour le spectateur français moyen. Ce point de vue n'est pas totalement sans intérêt au sujet des traductions des comédies de Caragiale, en raison de la difficulté qu'auront les acteurs français à articuler les noms de ses personnages sans pouvoir rendre pour autant le contenu sémantique dont leur créateur les avait chargés. Néanmoins, cette possibilité n'a pas été beaucoup envisagée par ses traducteurs, probablement parce qu'elle aurait conduit inévitablement à une indésirable assimilation et, par suite, à une fâcheuse naturalisation du texte. Et, semble-t-il, les auteurs des traductions ont voulu éviter le risque de produire des textes disparates où des personnages étrangers portent des (pré)noms français.

En fin de compte, les traducteurs ont oscillé constamment et graduellement entre deux types d'attitudes traduisantes : 1) une attitude «sourcière», qui vise à conforter les normes et les valeurs dominantes dans la culture source, s'attachant donc au signifiant propre à la langue du texte source (ce qui équivaut à un certain protectionnisme et naturalisation envers le texte de départ) et 2) une attitude «ciblisme», qui tente à soumettre le texte source aux contraintes de la culture cible, s'adonnant plutôt à préserver le signifié d'origine (ce qui équivaut à un traitement

⁸⁷ Pour l'opposition *contenu sémantique* « vivant » vs. *contenu sémantique* « à l'état fossile », voir Alexakis 2000, 2.

⁸⁸ Éric Kahane (1926-1999), traducteur, scénariste, adaptateur de pièces de théâtre et metteur en scène français.

assimilationniste et exotisé appliqué au texte cible) (Ladmiral 1986, 18). Une troisième attitude, dite «sourciste», un compromis entre les deux premières («un savant mélange de source et de cible»), pourrait également être prise en considération (Hewson 2004, 127).

La solution idéale, pour revenir à l'objet de cet article, serait de trouver des noms aux sonorités aussi peu stridentes que possible par rapport au système onomastique français et aussi peu encombrantes que possible par rapport au système phonologique de la langue française.

Cela dit, on peut constater qu'après avoir examiné les solutions concrètes auxquelles ont abouti les traductions qui viennent d'être investiguées sous l'angle des considérations théoriques exposées ci-dessus, il serait imprudent de tirer des conclusions définitives et péremptoires (en termes de traduction correcte, juste, fidèle... vs. traduction fausse, infidèle...) relativement au sujet de la transposition de tous ces anthroponymes roumains en français.

Références bibliographiques:

- Agafonov, Claire, Thierry Grass, Denis Maurel, Nathalie Rossi-Gensane, et Agata Savary. 2006. «La traduction multilingue des noms propres dans PROLEX.». *Meta* 51 (4): 622-636.
- Alexakis, Aris. 2000. «Au nom du père. Un problème juridique relatif à la traduction des noms propre.»
<http://www.tradulex.com/>.
- Andrei, Monica. 2016. „Ultima ‘noapte furtunoasă’ a lui Caragiale, în povestea unei străzi: Calea Șerban Vodă.”
<https://www.ziarulmetropolis.ro/>.
- Armengaud, Françoise. 2008-2009. «Nom». In *Encyclopædia Universalis*, Corpus 17, 209-213. Paris.
- Arvinte, Vasile. 2011. „Numele proprii în opera lui I. L. Caragiale.” În *Filologie și bibliologie. Studii in honorem Vasile D. Țâra*, coordonatori Gheorghe Chivu, Alexandru Gafton și Adina Chirilă, 49-78. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Ballard, Michel. 2011. «Epistémologie du nom propre en traduction.» *Translationes* 3 (1): 33-47.
- Borcea, Ștefan. 2018. „Cine a fost cu adevărat Conu Leonida din operele lui Caragiale.”
<https://adevarul.ro/>.

- Bordas, Éric. 2003. «'Le singe ne mangera pas l'ours': Poétique balzacienne de la dénomination (*Illusions perdues*).» *L'information grammaticale* 99: 21-32.
- Capidan, Theodor. 1920-1921. „Originea vocativului în -le.” *Dacoromania. Buletinul „Muzeului Limbei Române”*, 185-209.
- Carral, Frédéric. 2015. «Traduire ou translittérer les noms propres et les termes d'adresse.» In *Actes du séminaire national thaïlandais sur la traduction française*, édité par Thoranin Mepian, Frédéric Carral et Pathum Thani, 167-186. Bangkok.
- Chivu, Gheorghe. 2006. „O modalitate puțin cunoscută de caracterizare a personajelor în opera comică a lui I. L. Caragiale.” În *Limba română – Aspecte sincrone și diacronice*, 585-591. București: Editura Universității din București,
- Cioculescu, Șerban. 1943. «Avant-propos.» In Ion Luca Caragiale, *Une lettre perdue, Le père Léonida et la réaction*. Traduction de Edmond Bernard. Paris: Didier.
- Cioculescu, Șerban. 1964. „Din tipologia lui Caragiale. Rică Venturiano.” *Limba și literatură* 8: 281-292.
- Delisle, Jean. 1993. *La Traduction raisonnée. Manuel d'initiation à la traduction professionnelle de l'anglais vers le français*. Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa.
- Demanuelli, Claude, et Jean Demanuelli. 1991. *Lire et traduire. Anglais-français*. Paris: Masson.
- Firică, Camelia. 2007. „Onomastică românească. Probleme teoretice privind categoriile antroponimice: poreclă și supranume.” *Studia Romanica et Anglicana Zagradiensia* 52: 215-257.
- Folkart, Barbara. 1986. «Traduction et remotivation onomastique.» *Meta* 31 (3): 233-252.
- Folkart, Barbara. 1991. *Le Conflit des énonciations. Traduction et discours rapporté*. Québec: Éditions Balzac.
- Grass, Thierry. 2006. «La traduction comme appropriation: le cas des toponymes étrangers.» *Meta* 51 (4): 660-670.
- Hewson, Lance. 2004. «Sourcistes et cibliers.» In *Correct / Incorrect*, édité par Michel Ballard et Lance Hewson, 123-134. Arras: Artois Presses Université.
- Ibrăileanu, Garabet. 1975. „I. L. Caragiale, Pe marginea 'Noptii furtunoase'.” În *Scriitori români și străini*, vol. I, 160-172. București: Editura Didactică și Pedagogică.

- Iliescu, Adelina. 2008. «L'onomastique féminine (le type de la coquette et de l'adultérine) dans les comédies de I. L. Caragiale.» *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie* 1-2: 126-133.
- Ionescu, Christian. 1980. „-escu în antroponimia românească.” *Studii și cercetări lingvistice*, vol. 31 (4): 411-416.
- Ioniță, Ionel. 2010. „Triada nemuritoare: Nenea Iancu, Jupân Dumitrache și Grădina Iunion.” *Materiale de Istorie și Muzeografie* 24: 154-155.
- Iorga, Nicolae. 1934. *Numele de botez la români – conferință ținută la Institutul Sud-Est European la 18 mai 1934*. București.
- Jonasson, Kerstin. 1994. *Le nom propre: constructions et interprétations*. Louvain-La-Neuve: Duculot.
- Kleiber, Georges. 1981. *Problèmes de référence. Descriptions définies et noms propres*. Paris: Klincksieck.
- Ladmiral, Jean-René. 1986. «Sourciers et ciblistes.» *Revue d'esthétique* 12: 33-42.
- Lecuit, Emeline. 2012. *Les tribulations d'un nom propre en traduction. Étude contrastive du nom propre et de sa traduction à partir d'un corpus aligné de dix langues européennes*. Thèse de doctorat, Université «François Rabelais» de Tours.
- Lecuit, Emeline, Denis Maurel, et Duško Vitas. 2011. «La traduction des noms propres: une étude en corpus.» *Corpus* 10: 201-218.
- Lungu-Badea, Georgiana. 2004. *Teoria culturemelor, teoria traducerii*. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Lungu-Badea, Georgiana. 2011. «Un panorama de la traduction roumaine des noms propres (roumain – français).» In *De la linguistique à la traductologie. Interpréter / traduire*, édité par Tatiana Milliaressi, 161-777. Villeneuve-d'Ascq: Presses Universitaires du Septentrion.
- Lungu-Badea, Georgiana. 2017. „Note cu privire la traducerea numelor proprii literare”. În *Studii de traductologie românească. Discurs traductiv, discurs metatraductiv*. In *Honorem professoris Ileana Oancea*, coordonatori Georgiana Lungu-Badea și Nadia Obrocea, 252-266. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Munteanu, Cristinel. 2008. „Despre caracterul motivat al numelor proprii din opera literară.” *Limba Română* 18 (7-8): 65-80.
- Paliczka, Anna. 2019. *Noms propres et ses dérivés en français* [mémoire de maîtrise]. Université de Silésie. Institut des langues romanes et de traduction.
- <http://corydoras.nazwa.pl/>.

- Rangel Vicente, Montserrat. 2005. «La glose comme outil de désambiguïsation référentielle des noms propres purs.» *Corela* HS-2: 1-19.
- Răileanu, Viorica. 2012a. „Formarea antroponimelor: sufixul grecesc -ache (-achi).” *Philologia* 54 (3-4): 106-113.
- Răileanu, Viorica. 2012b. „Formula numelui în limba română.” *Buletin de lingvistică* 13: 75-79.
- Raskin, Lydia. 2003-2004. «De la traduction des noms propres: application au cas de la bande dessinée.» *Anales de Filología Francesa* 12: 371-383.
- Sakhno, Sergueï. 2006. «Nom propre en russe: problèmes de traduction.» *Meta* 51 (4): 706-718.
- Suchianu, Ion. 2013a. „Colaboratorii lui Caragiale.” În *Amintiri despre Caragiale*, coordonator Ștefan Cazimir, 223-227. București: Humanitas.
- Suchianu, Ion. 2013b. „Un prânz la Poiana Țapului.” În *Amintiri despre Caragiale*, coordonator Ștefan Cazimir, 220-223. București: Humanitas.
- Vaxelaire, Jean-Louis. 2006. «Pistes pour une nouvelle approche de la traduction automatique des noms propres.» *Meta* 51 (4): 719-738.
- Vaxelaire, Jean-Louis. 2008. «Étymologie, signification et sens.» In *Actes du Congrès Mondial de Linguistique Française*, édité par Jacques Durand, Benoît Habert et Bernard Laks, 2187-2199. Paris: Institut de Linguistique Française.
- Vaxelaire, Jean-Louis. 2011. «De Mons à Bergen: de l'intraduisibilité des noms propres.» *Translationes* 3: 13-28.
- Vianu, Tudor. 1968. „Aspecte ale limbii și stilului lui I. L. Caragiale.” În *Studii de stilistică*, 244-262. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Vulpescu, Romulus. 2002. «Aperçu philologique.» In Ion Luca Caragiale, *Théâtre*. Traduction de Paola Bentz-Fauci. Bucarest: Monitorul Oficial. Éditions de l'UNESCO.

*

Академик. Consulté le 15 Juillet 2020.
https://card_argo.academic.ru/.

UDK 305-055.2(=135.1)(497.113)
930.1(=135.1)(497.113)

ROMÂNCELE DIN VOIVODINA – ISTORIE ORALĂ ȘI STUDII DE GEN*

Laura Spăriosu

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
laura.spariosu@ff.uns.ac.rs

Ivana Ivanić

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
ivana.ivanic@ff.uns.ac.rs

Daniel Sorin Vintilă

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
danielsorin.vintila@ff.uns.ac.rs

After almost two decades of intensive collection of life stories (oral histories) of women in Vojvodina from different national communities, we can talk about a rich material which offers a possibility for a comparative analysis in many aspects, including the domain of language and culture. Speaking of which, the Project *Life Stories of Women in Vojvodina* collected and published in separate books 200 different life stories, including also those of the Romanian women (Spăriosu and Savić 2011). The basic goal was to show, on the basis of personal experience of women, how the multicultural community of Vojvodina gradually formed and what the contribution of women to that process was. Bearing all that in mind, it is the intention of the authors to preset the Romanian women's attitude towards education, marriage, national identity, profession and creation, World War II, post-war era, nationalization, colonization and gender. Given the fact that the papers on this subject are few, we would like to present the experience of these women and the data that can be used for further research in this field.

Key words: oral history, gender studies, Vojvodina, Romanian women.

* Articol realizat în cadrul proiectului nr. 178002 *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* [Limbi și culturi în timp și spațiu], cu sprijinul Ministerului Educației și Științei al Republicii Serbia.

1. Preliminarii

Istoria orală (*oral history*) este:

- o metodă practică și aplicată în cercetările interdisciplinare;
- utilizând interviul și ancheta în convorbirea cu interlocutorii, precum și materiale înregistrate (audio sau video) ale acestora, descoperim evenimente și fapte pe care nu le găsim în arhive sau în bazele de date oficiale;
- în pofida faptului că, uneori, intervine factorul subiectiv (interlocutorii pot uita datele, le prezintă și interpretează din perspectivă proprie sau, pur și simplu, nu le comunică), istoria orală este o metodă certă, oferind răspunsuri la întrebările de care istoriografia tradițională nu se ocupă (Thompson 2012).

În contextul celor menționate, remarcăm o strânsă legătură dintre istoria orală și povestea vieții. Povestea vieții (*life history*) este:

- comunicarea, expunerea, mărturisirea făcută de cineva care, prezentând momente din viață, le re trăiește (Titon 1980, 280);
- o experiență personală narativă și estetizată, reală, deși nu de fiecare dată obiectivă, implicând o interpretare alternativă a evenimentelor care fac parte din istoria oficială, uneori completând-o, alteori punând-o sub semnul întrebării, interlocutorul prezentând o versiune subiectivă și personală a evenimentelor (Antonijević 2009, 15).

2. Studiile de gen în Voivodina: scurtă privire

În anul 2003, în cadrul Universității din Novi Sad, odată cu înființarea Centrului de Studii de Gen, a fost înscrisă și prima generație de studenți. Principalul motiv al introducerii studiilor de gen a fost achiziționarea de cunoștințe teoretice și practice în domeniu, deprinderea și abilitarea studenților în a aborda interdisciplinar problemele, precum și sesizarea la implicațiile care țin de gen în cadrul științelor sociale și umaniste. Studiile de gen au contribuit, atât pe plan mondial, cât și la noi, în a pune sub semnul suspiciunii atât modalitățile de gândire stabilite, cât și modelele culturale și de comportament, susținute de principiile patriarhale (Savić 2001).

Din bogata activitate, desprindem realizarea proiectului *Životne priče žena u Vojvodini* [Povestea vieții a femeilor din Voivodina].

Pe parcursul desfășurării, care a durat aproape două decenii, utilizându-se metoda istoria orală, a fost colectat un bogat material, care numără peste 200 de povești înregistrate și publicate despre femeile de etnie maghiară (Savić és Mitro 2006), slovacă (Ferkova et al. 2003), ruteană (Tot et al. 2003), croată (Savić et al. 2007), română (Spariosu i Savić 2011), romă (Mitro 2004; Savić et al. 2002;).

Astăzi, metoda istoriei orale este, cu siguranță, predominantă în disciplinele umaniste și studiile interdisciplinare, dovedindu-se un instrument util și fructuos în investigarea și dezvelirea diverselor aspecte legate de viața de zi cu zi a oamenilor într-un mediu social și cultural. Spre finele veacului 20, metoda în discuție a început să se afirme și impună și în mediul științific și cultural în Serbia, inițial în cadrul programului de studii dedicat femeilor și studiilor de gen, realizat de către ONG-ul „Ženske studije i istraživanja” [Studii de Gen și Cercetare] din Novi Sad, cu scopul de a investiga participarea femeilor la procesele istorice care au avut loc pe teritoriul Voivodinei în secolul trecut (Savić, Mitro i Čanak 2008, 5). Totodată, a început și realizarea proiectului, intenția fiind de a scoate la iveală care a fost contribuția femeilor la crearea și afirmarea comunității voivodinene multiculturale, multinaționale și multiconfesionale (Savić 2001, 2002, 2006).

Colectarea și abordarea materialului s-a făcut urmându-se același șablon, care presupune:

1. realizarea înregistrării;
2. transpunerea - notarea, transferarea în formă scrisă a înregistrării;
3. biograma - alcătuirea unui scurt CV al interlocutoarei;
4. protocolul - geneza modului la care am cunoscut-o pe interlocutoare;
5. rezumatul - prezentarea, reproducerea pe scurt a poveștii vieții;
6. rectificarea.

Realizarea interviului se face aplicându-se următoarele reguli:

1. a avea deplină încredere în interlocutoare și în expunerea ei;
2. a asigura confidența, interlocutoarea fiind conștientă că faptele prezentate nu vor fi expuse fără aprobarea ei;
3. a respecta integritatea interlocutoarei întrucât insistă asupra trecerii inițialelor sau a unui pseudonim în locul prenumelui, ascunzându-se despre cine este vorba;
4. aparținerea dreptului de autor îi revine interlocutoarei, ea având deplina libertate în a insista asupra rectificării, retragerii sau nepublicării materialului.

Schema interviului presupune abordarea următoarelor subiecte:

1. familia de proveniență a femeii;
2. educația;
3. mariajul;
4. identitatea națională;
5. atitudinea față de profesie și creație;
6. războaiele;
7. perioada postbelică;
8. naționalizarea;
9. colonizarea;
10. atitudinea față de gen;
11. diverse, în dependență de povestea vieții, evenimentele și faptele pe care le prezintă.

3. Românele din Voivodina prin prisma istoriei orale și a studiilor de gen

În baza recensământului din anul 2012, în Republica Serbia trăiesc 29.323 de etnici români, cifra constituind 0.41% din numărul total al populației. Marea majoritate se găsește în PA Voivodina.

Făcând o comparație cu rezultatele recensământelor anterioare, remarcăm o diminuare continuă a numărului cetățenilor de etnie română. Astfel, în anul 2002 au fost 34.576 de români, în anul 1991 - 38.809, 47.289 în 1981, 57.259 în 1961, 52.987 în anul 1971.

Motivele acestei micșorări sunt numeroase, subliniindu-se, printre altele, scăderea natalității, migrațiile socioeconomice și căsătoriile mixte. La fel, deși există mijloace de informare în limba română, nu putem a nu remarca absența celor specializate în problemele femeilor. Pe de altă parte, deși se poate vorbi despre o activitate editorială dezvoltată, ediții dedicate activității femeilor de etnie română nu există. În plus, în pofida unei bogate bibliografii despre românii din Voivodina, realizările consacrate activității culturale și didactice ale românelor din Voivodina sunt deloc numeroase (Spăriosu i Savić 2011, 5).

În vederea celor spuse, menționăm *Životne priče žena u Vojvodini. Rumunke (1921–1974)* [Povestea vieții a femeilor din Voivodina. Românele (1921-1974)].

Studiul se axează pe interviurile realizate cu 14 femei de etnie română, clasate în cinci grupuri, după etate:

I: 1920 – 1929 (o convorbire)

II: 1930 – 1939 (patru convorbiri)

II: 1940 – 1949 (trei convorbiri)

III: 1950 – 1959 (cinci convorbiri)

IV: după 1970 (o convorbire).

Spunându-și povestea vieții, interlocutoarele sunt de diverse profile, statut social și educație: profesori universitari, învățătoare, pictorițe naive, jurnaliste, alpiniste, femei casnice. Deși s-au născut și trăiesc pe același teritoriu – PA Voivodina – în biografiile lor identificăm atât asemănări, cât și deosebiri. Spre a ilustra aceasta, dăm, în continuare, fragmente exprimând atitudinea acestor femei despre educație, mariaj, identitatea națională, profesie și creație, Al Doilea Război Mondial, perioada postbelică, naționalizare, colonizare și gen.¹

3.1. Educația

Mărioara (1938), Uzdin²:

- Școala am făcut-o în satul natal și am rămas aicea la dorința părinților mei. Atunci s-a stins o parte din lumina pe care am avut-o în suflet. Am simțit că am pierdut jumătate din ființa mea. Dar mi-am făcut datoria și de fiică, și de soție, și de noră, și de mamă, și nu i-am urât pe părinți din cauză că m-au oprit de la școală. Totuși, a rămas un gol în suflet.

Ileana (1942), Vârșeț:

- Datorită faptului că au făcut școala în România, părinții mei vorbeau literar. Așa am reușit de mică să învăț să vorbesc corect. Culmea a fost că, atunci când mergeam la bunici, la țară, vorbeam cum se vorbește acolo, în grai. Îmi aduc aminte că, într-o zi, a venit amica mea din vecini, cu care trebuia să merg undeva. A fost, probabil, frig, și eu i-am zis: „Stăi numa` să-mi iau *bocu*”. Auzindu-mă, mămica mi-a tras câteva la fund, spunând: - Ce fel de boc? I-am răspuns prompt: - Ea n-ar fi înțeleș dacă i-aș fi zis *palton*.

¹ Datele și fragmentele preluate din Spariosu i Savić (2011); intenția autorilor este de a reaborda subiectul, realizând o retrospectivă.

² Prenumele femeii, anul și locul nașterii.

Ana (1944), Uzdin:

- Pe vremea aceea băieții, mai ales fetele, nu mergeau la școală. Dar, urmărind exemplul vecinelor mele și, ascultându-le vorbind că la școală e frumos, le-am spus părinților că nu vreau să rămân la țară, cu toate că mi-au găsit și un viitor soț. La insistența mea, au hotărât să-mi permită să încerc, crezând că voi renunța. Dar nu s-a întâmplat așa. Am fost foarte sânguincioasă, am învățat, deși părinții au hotărât, când am terminat anul I, să mă întorc acasă. Atunci i-am rugat să mă lase încă un an și așa în fiecare an. În final, am absolvit anul al III-lea și și-au dat seama că e treaba gata.

Fiorela (1957), Vârșeț:

- Am plecat la liceu, dar dorința mea a fost Școala de Muzică, însă părinții mi-au zis: - Ce vrei, să cânti la cafenea? Când am simțit că nu mai rezist, fără să mă gândesc la consecințe, le-am zis că vreau să abandonez liceul, la care mama și tata s-au dus la Școala de Muzică și au luat actele. Astfel am terminat liceul.

Lia (1955), Zrenianin:

- Școala generală am terminat-o în satul natal, Torac, în limba română. După absolvirea școlii generale, m-am înscris la liceul din Zrenianin unde, după patru ani, am susținut examenul de bacalaureat. La început mi-a fost foarte greu, deoarece nu am știut prea bine limba sârbă. Pe de o parte, am întâmpinat dificultăți când trebuia să mă exprim, pe de altă parte, colegii știau să fie foarte duri, așa că, oarecum, m-am retras în sine. Norocul a fost că m-am descurcat foarte bine la matematică și și-au dat seama că nu sunt proastă. Atunci am hotărât să citesc cât mai mult spre a progresa și, în final, am reușit.

Teodora (1953), Coștei:

- M-am înscris la Facultatea de Drept la insistența tatălui meu. Dorința mea a fost să fac medicină și să devin pediatru. Totuși având în vedere problemele mele de sănătate, precum și faptul că aș fi părăsit locul natal, părinții, îngrijorați, m-au convins să mă înscriu la liceu, la Vârșeț, unde ne-am mutat. Am fost elevă excelentă, totul din dorința de a deveni medic. În momentul absolvirii liceului, tata mi-a propus să mă înscriu la drept sau la științele politice, fiind convins că aici mă voi descurca cel mai bine, ce s-a și întâmplat.

3.2. Mariajul

Sofia (1950), Uzdin:

- În satul natal, când am fost tânără, în fiecare duminică era jocul în fața primăriei, astfel că mergeam acolo. Viitorul soț - la fel. Așa a fost acum 40 de ani. Se întâmpla să vină o rudă, un vecin și să zică: - Uite, acolo e un copil bun, de neam bun, din casă bună și te măriți acolo. Așa a fost și cu noi, decizia au adus-o părinții, nu ne-au întrebat nimica.

Ioneaua (1953), Coștei:

- Pot spune, foarte onest, că soțul m-a susținut foarte mult. Militar de profesie, acum pensionar, avem un fiu pe care îl preluam, unul de la celălalt, în fața blocului, schimbându-ne în dependență de obligațiile sau de timpul liber de care dispuneam. Micuțul era fie cu tatăl, la Casa Armatei, fie cu mine, la facultate, unde eram angajată. Ne-am organizat foarte bine și ne-am susținut reciproc.

Floarea (1921), Uzdin:

- M-am logodit la 14 ani. Pe viitorul soț l-au ales părinții. Țin minte că au venit unchiul meu și fratele bunicului meu și au stat de vorbă unde să mă dea. Dorința tuturor a fost să mă căsătoresc la Spăriosu. Mama mea nu prea a fost de acord, din motiv că am fost mărunță și slăbuță. Atuncea, unchiul i-a reproșat: - Dar cum crezi că o să fie la anul? Așa m-am măritat la 16 ani.

Mărioara (1938), Uzdin:

- După ce am absolvit școala generală, părinții au hotărât să nu mai continui, dar mi-au permis să-mi aleg viitorul soț, ce nu era obiceiul. A fost chipeș, frumos, înalt, eu - mai mărunță, dar ne-am completat. Ne-am logodit și am stat așa trei ani. Pe urmă ne-am căsători, alii mai și râdeau că, uite, suntem ca slovacii, care se căsătoreau mai târziu. În sat a fost obiceiul să se căsătorească la 16-17 ani. Noi am avut aproape 19.

Daniela (1971), Zrenianin:

- Nu sunt feministă din convingere, dar îmi place să fac lucrurile precum doresc, fără presiune. Când am rămas însărcinată, nu m-am gândit să mă căsătoresc. Totuși, am făcut-o la insistența socrilor, care sunt foarte tradiționali.

Lia (1930), Nicolinți:

- În anul 1949 a început corespondența mea cu acela care mai târziu o să-mi fie soț. La București, împreună cu sora mea și soțul ei, se găsea și Moise Magdu, student al Facultății de Medicină. În izolarea în care trăiam la sat, am acceptat această corespondență și am răspuns la scrisori. În cursul lunilor care au urmat, Moise Magdu, apropiindu-se de sfârșitul studiilor, a început să vorbească în scrisori de revenirea în țară, ceea ce ar fi însemnat să ne vedem și să ne cunoaștem. În aprilie 1951, am primit o telegramă despre sosirea lui în țară. Îmi amintesc că la Moise mi-a impus, din primele momente, sinceritatea, seriozitatea, consecvența și, firește, atenția pe care mi-o acorda. Logodna a avut loc la începutul lui iulie, iar nunta, în pofida condițiilor economice grele, în 2 septembrie 1951.

3.3. Identitatea națională

Sofia (1950), Uzdin:

- Mi-a plăcut de mică portul. Pentru mine, portul e o podoabă mare și valoroasă. Mi-ar părea foarte rău să-l abandonez. Nu zic, este, poate, mai ușor, să îmbraci fustă. Dar portul este, pentru mine, mai frumos. Pe unde am tot mers, toată lumea ne întreba de unde venim, ne admira, cu atât mai mult că noi eram cele care îl făceam și-l purtam.

Fiorela (1957), Vârșeț:

- De la bunici am învățat să respect tradițiile și obiceiurile, mai ales de Paște și de Crăciun. La 19 ani am plecat la Belgrad, la studii și nu am avut timp să ajung acasă, să merg cu bunica la biserică, astfel că o vreme îndelungată aveam senzația că trebuie să fac ceva, dar nu reușesc.

Floarea (1921), Uzdin:

- Fiica mea a tot insistat să mă las de port, spunând că e mult mai simplu fără poale. Odată am mers la gară, așa, îmbrăcată în port. Doi copii m-au întrebat: - Bunico, la ce-ți trebuie coada aia? Uite, așa l-am abandonat.

Livia (1933), Sărcia:

- Când este vorba despre copii, i-am educat să fie patrioți, să-și iubească țara și să nu uite niciodată că sunt români. Niciodată n-am fost naționalistă și am tot insistat că sunt româncă, dar de aici, nu din România.

Daniela (1971), Zrenianin:

- Eu mă adresez fiicei mele și în limba română, și în limba sârbă. În plus, și soțul meu insistă să vorbească ambele limbi. Pentru un copil dintr-o căsătorie mixtă e foarte important să fie bilingv. Ținând cont de propria experiență, e un avantaj că vorbesc și limba sârbă, și limba română.

Lia (1955), Zrenianin:

- Nu m-am plâns niciodată de poziția mea. De fapt, nici nu a fost cazul fiindcă nu m-am simțit niciodată stingherită. Niciodată nu am ascuns că sunt româncă, nici nu mi s-a zis – tu ești româncă! Dimpotrivă, întotdeauna am fost apreciată.

Teodora (1953), Coștei:

- Ca și majoritatea celor găsiți pe un teritoriu rupt de țara-mamă, aparent am probleme cu identitatea. Mă simt româncă și prin faptul că respect tradiția și cultura, identitatea neputând fi pusă în legătură doar cu însușirea limbii materne. La rândul meu, îmi dau strădania să-i fac conștienți și pe copiii mei de faptul că aparțin a două tradiții – românească și sârbească, să respecte și să profite de ceea ce sunt. Copiii trebuie să știe de ce Crăciunul nu îl sărbătorim în aceeași zi, iar Paștele, de exemplu, da... Încerc tot timpul să le dau răspuns la întrebările pe care, la rândul meu, le-am adrest părinților mei.

3.4. Atitudinea față de profesie și creație

Mărioara (1938), Uzdin:

- Am scris ani în șir pentru ziarul „Libertatea”, și pentru alte publicații, anonim. Era rușine ca o țarancă să apară pe paginile unui ziar!

Sofia (1950), Uzdin:

- Din câte am auzit, majoritatea pictorițelor pictau în secret, fără să știe ai casei. Țin minte povestea Anuicăi Măran. Ea lucra noaptea și ascundea culorile în stogul de fân. Într-o dimineață, oile au apărut toate negre pe bot! Soțul ei a început să strige la ea, dar Anuicăi nu-i păsa de oi, se necăjea din cauza culorilor... Atunci a recunoscut că pictează.

Felicia (1945), Vladmirovaț:

- Am luat mai multe premii, dar premiile nu sunt o măsură a lucrurilor. Însă, ele sunt bune pentru că atrag atenția oamenilor și atunci se publică mai ușor o carte, iar oamenii au o oarecare curiozitate.

Lia (1930), Nicolinți:

- Încercând să vorbesc despre munca pe care am depus-o la cultivarea acestei noțiuni care ne definește și care se numește limba română, îmi revine nespus de greu să conchid dacă aceea ce am făcut este mult, puțin, sau poate suficient. Ceea ce rămâne sunt cărțile pe care le-am publicat și celelalte studii, precum și colaborarea cu multe instituții de cultură, învățământ și de alte profiluri, prestând, mai întotdeauna, o muncă slabă sau deloc retribuită. Drept compensare am avut satisfacții profesionale și, înainte de toate, am avut contact cu oamenii. Voi spune, deci, că în împrejurările date care nu au fost mereu favorabile, am făcut și eu ceea ce am putut.

Ioneaua (1953), Coștei:

- Aș vrea să-mi fac meseria așa cum trebuie și din cauza urmașilor. Nu aș dori ca munca mea în următorii ani să fie considerată drept șarlatanie! Vreau ca cei care vin să profite de rezultatele cercetărilor noastre și să le perceapă ca pe o istorie bună...

3.5. Al Doilea Război Mondial

Floarea (1921), Uzdin:

- În timpul războiului s-a trăit rău în toate chipurile. Țin minte că tinerii – printre care și soțul meu - au fost chemați să meargă în război. Dar s-a ascuns, împreună cu fratele meu, la ai mei. Sub pragul casei au săpat o gaură, iar de partea cealaltă au avut cuptor, să se încălzească. Dar poliția îi urmărea tot timpul. Cu o ocazie i-au căutat, iar o piatră din pragul sub care stăteau ascunși a căzut în oala cu apă. Și s-a auzit... Astfel i-au descoperit, i-au arestat și i-au dus, dar nu în război, ci la muncă.

Silvia (1933), Satu-Nou:

- S-a trăit foarte greu din cauză că, în primul rând, nu a fost mâncare. Erau restricțiile acelea, așa că o familie rămânea cu un minim de grâu sau porumb, iar oamenii trebuia să dea totul, până și ouă și lână. Natural că unii se mai descurcau, dar era greu, greu într-adevăr. Știu că bătrâna casei mi-a spus că mâncarea de bază a fost - pâine cu prune.

3.6. Perioada postbelică

Ana (1944), Uzdin:

- Țin minte când au închis-o pe mama deoarece nu aveam grâu de dat. Am avut atunci cinci-șase ani și bunica mă trimitea zi de zi să-i duc mâncare. Îmi amintesc și de paznicii de acolo, care erau din sat. Bunica credea că, fiind copil, o să-mi permită să o văd pe mama și, într-adevăr, așa a fost. Venea mama, mă îmbrățișa și îi dădeam mâncarea. Într-o zi, am mers din nou la mama și acolo a fost comisarul. Ajungând acolo, mi-a luat mâncarea din mână. Am zis că vreau s-o văd pe mama, la care el a răspuns că nu se poate. Auzind asta din încăperea unde sta închisă, mama a alergat la mine și m-a îmbrățișat. Comisarul, văzând asta, a împins-o așa de tare, încât am căzut amândouă și am început să plângem. Această scenă a rămas adânc întipărită în mintea mea. Povestind asta, vreau să-i susțin și pe alți consăteni, care împărtășeau aceeași soartă.

Floarea (1921), Uzdin:

- În vremurile acelea vitrege, o găină o scos 18 pui. O drăcuia soacră-mea că, iată, a scos atâția pui, că n-avem cu ce-i hrăni! Atuncea socru-meu a zis să le dea mălai și au crescut micuții. Pâine n-a fost să cumperi. Făina am ascuns-o, dar până la urmă s-a terminat. Atunci am vândut 17 chilimuri să cumpărăm făină.

Lia (1930), Nicolinți:

- În ce privește frecventarea bisericii de către cadrele didactice, acest fapt era considerat o încălcare gravă a disciplinei. Drept rezultat al acestei ideologii, bisericile erau aproape pustii, aici nu se vedeau nici copii, nici intelectuali, nici măcar în zilele de sărbătoare. Singurele zile când copiii mergeau la biserică era în Vinerea Patimilor și la slujba Învierii, în zorii zilei de Paște. De altfel, nimeni din partea școlii nu le făcea observație din această cauză. Menționez aici că nu toți membrii corpului didactic erau membri ai Partidului Comunist. În ceea ce mă privește, nu am avut niciodată carnet și același lucru îl pot spune și despre întreaga mea familie, fără a considera aceasta un merit. Pur și simplu, nu am avut astfel de convingeri.

Mărioara (1933), Uzdin:

- Cu o ocazie, am mers în Pințărăi cu amicele mele, pe vremea când aceasta a fost interzis. Uneia dintre ele i-a trecut prin minte să mergem la

profesorul nostru, domnul Aurel Oprea. Trebuie să spun că vecinii d-lui profesor au fost alți doi profesori, ambii mari comuniști. Bietul om, când ne-a văzut, nu știa ce să facă... Auzindu-ne, au ieșit ceilalți doi profesori și – fuga după noi! Văzând asta, am luat-o spre casa d-nei Elena Vrăneanț, care locuia aproape. Când i-am spus ce s-a întâmplat, a zis să plecăm imediat, altfel o să fie dată afară de la servici.

Livia (1933), Sărcia:

- Într-o zi de toamnă, în timp ce țineam cursuri, l-am văzut prin geam pe un comunist amenințându-l pe un țăran cu pistolul, în timp ce îl purta prin sat cu grebla în spate și plugul după el. A fost ceva strașnic! Nefiind de acord cu aceasta, am fost și eu acuzată că țin parte „chiaburilor” satului, am fost chiar și trasă la răspundere și chemată să spun dacă sunt omul autorităților sau îi susțin pe chiaburi. Le-am spus: - Sunt cu voi, dar nu vreau să am de-a face cu oameni precum comuniștii de aici!

3.7. Naționalizarea

Mărioara (1933), Uzdin:

- Tatăl meu o fost cardiac. Bunicul a vândut pământ și a cumpărat 300 de kilograme de porumb și 200 de kilograme de grâu, să plătească datoriile, să nu-l aresteze pe tata. Am dus-o greu, dar a trecut. Ne adunam lângă masă și mămăliga pe care am mâncat-o, am mâncat-o în tică. Bunicul nu putea să se supere: se întâmpla la toată lumea, ni se întâmpla și nouă.

3.8. Colonizarea

Livia (1933), Sărcia:

- Am fost mică atunci, aveam 11 ani, dar îmi amintesc că îi auzeam strigând: -Oooooo! Am mers împreună cu alți copii să vedem ce se întâmplă. Când colo, ce să vezi: coloniștii cântă și dansează! Dar nu au avut lăutari, fanfară sau așa ceva, cântau cu vocea. Și cântau de răsună, căci așa se cânta și dansa în Herțegovina. Bosniecii, care erau mai puțini la număr, erau mai timizi, mai generoși, mai toleranți, spre deosebire de cei din Herțegovina, care erau mai energici și mai repezi din fire. Atuncea, pentru a se depăși diferențele de caracter și de obiceiuri, în sat s-a organizat o acțiune foarte bine concepută. Anume, s-a făcut o listă prin care s-a stabilit care familie

de români va întreține relații de prietenie cu o familie de coloniști. Aș mai vrea să adaug că acești oameni au fost foarte inteligenți și descurcăreți și s-au adaptat și emancipat foarte repede.

3.9. Atitudinea față de gen

Floarea (1921), Uzdin:

- S-a schimbat foarte mult poziția femeii... Pe vremuri a fost un gazdă la casă, care avea grijă de bani. Dacă îți dădea – bine, dacă nu – nimica... Eu sunt bătrână, dar am pățit multe. Astăzi e altfel, și femeile conduc și se întreabă de multe.

Silvia (1933), Satu-Nou:

- Poziția femeii s-a schimbat mult! Mie îmi pare rău că femeia din Uzdin și-a schimbat portul. Astăzi, la nunți, de exemplu, nu se mai fac torturi de casă, se comandă. Femeile nu se mai chinuie ca înainte. Schimbându-și portul, trăiesc mult mai ușor.

Mărioara (1938), Uzdin:

- Acum și femeile bat cu pumnul în masă și cu piciorul în podea când vor ceva, ce n-a fost cazul în trecut. Pe vremuri, bătrâna casei era în rang cu bărbații. Ea hotăra ce se gătește, ce se face și cum se face. Nurorile erau cele care trebuia să asculte. Dacă portmoneul e gol, nu bați cu pumnul în masă că vrei minunile lumii, ci aștepti momentul potrivit. La țărani banii se adună de două ori pe an, vara și toamna. Din banii aceștia s-a cumpărat pământ, sau au fost folosiți pentru altceva. Nu a curs totdeauna lapte și miere, dar a fost înțelegere, măcar în lumea în care am crescut. Diferența dintre generații e mare, fiecare având felul ei de a trăi și de a rezolva problemele.

Ileana (1942), Vârșeț:

- În tinerețe am fost foarte belicoasă și tot ce-mi puneam în gând trebuia să realizez. Tata a fost redactor la ziarul „Nădejdea” și toată lumea spunea, când m-am înscris la liceu, că voi avea probleme, deoarece e omul fostului regim. După ce au venit partizanii, a fost arestat, dar l-au eliberat repede. Niciodată n-a povestit cum a fost anchetat, dar am judecat logic că, probabil, s-au convins că n-a fost amestecat în politică. Tata spunea mereu:
 - Nu am crescut fata să o îndotrinez, ea trebuie să trăiască cu timpul ei. Și într-adevăr, n-am avut probleme.

Teodora (1945), Coștei:

- Atâta timp cât ești de decor și la număr, nu deranjezi pe nimeni. Dacă gândești cu capul tău, ți se închid toate ușile. Am părăsit demonstrativ sedința de partid în momentul în care o batjocoreau pe colega mea, zicînd:
- Ce tot vrea ea, până ieri făcea cafele! Am considerat aceasta disprețuire, cu atât mai mult că fiecare dintre noi participa umăr la umăr cu ceilalți colegi (bărbați) la toate activitățile, pe lângă faptul că făceam cafele și curățenie, deoarece nu erau bani să plătim o femeie de servici. O astfel de atitudine față de femei în politică se simte peste tot, chiar și în Parlament. Deputații, mai ales cei din partidele de opoziție, ne ziceau: - Nevasta mea e de treabă, stă acasă, gătește și are grijă de copii! cu scopul de a ne umili și batjocori. Iar sintagma *cap de femeie*, a fost inevitabilă în comunicare!

Felicia (1945), Vladimirovaț:

- Cred că nicăieri femeia nu e atât de fetișizată... Și, dacă vă dați seama unde se întâmplă obiceiurile de nuntă, pretutindeni femeia e atât de fetișizată - haina, îmbrăcămintea - parcă e un lucru ființa aceea înăuntru, ornamentele sunt importante, trandafirii! Am văzut cum arată o fată care se ducea, duminica, la joc. Ea trebuia să stea toată după-amiaza în picioare și să se îmbrace, pentru că toate hainele acelea - țesute, călcate, brodate la mijloc și jos - să fie măsurate cu centimetrul, să nu fie un falt mai mare sau mai lat decât celălalt, așa că fetele, când intrau în joc, erau ca niște păpuși! De fapt, ele nu puteau să se demonstreze ca personalități de sub mormanul acela de haine, de fuste și, pe urmă, catrințele care trebuie să arate care sunt fete de măritat, care sunt fete logodite, care sunt în fața nunții și care sunt neveste. Vreau să zic - aproape ca și când pui o ștampilă pe o vită!

Fiorela (1957), Vârșeț:

- Le-aș zice tuturor femeilor: luptați pentru cunoștințele voastre, luptați să obțineți o poziție cât mai bună contribuind, în acest fel, ca lucrurile să meargă înainte și să vă faceți viața cât mai comodă, cât mai lejeră. Atunci, cu sentimente pozitive, să le ajutăm și pe celelalte femei să se aprecieze pe ele însele. Să dați cât mai mult de la voi, dar făcând efort cât mai mic. Dacă e greu, te obosești și-ți trece pofta.

4. Concluzii

În articolul de față am încercat să prezentăm atitudini ale femeilor de naționalitate română din Voivodina despre educație, mariaj, identitatea națională, profesie și creație, război, perioada postbelică, naționalizare, colonizare și gen. Deși au în comun același spațiu geografic unde au trăit sau trăiesc – Voivodina – relatările lor întrunesc atât similarități, marcând însă și semnificante deosebiri. În pofida acestui fapt, putem trage concluzia că povestirile lor sunt martori ai vremii și comunității căreia îi aparțin, în orice context – istoric, cultural și social. Având în vedere faptul că realizările pe acest subiect sunt foarte puține, ne exprimăm convingerea că faptele prezentate pun temelia și pot continua cu alte noi cercetări în domeniu. De asemenea, subliniem că materialul de cercetare deschide multiple posibilități de studiu în domeniul istoriei contemporane, antropologiei și sociologiei.

Referințe:

- Antonijević, Dragana. 2009. „Okviri proučavanja ličnih i porodičnih priča o materijalnom gubitku i porazu.” *Etnoantropološki problemi* 4 (1): 13–35.
- Ferkova, Antonija, Jarmila Hodoličova, Ana Jaškova, a Veronika Mitro. 2003. *Sloveniek vo Vojvodine*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Mitro, Veronika. 2004. *Nevidljive: ljudska prava Romkinja u Vojvodini*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Savić, Svenka. 2001. *Vojvođanke: 1917-1930: životne priče žena*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Savić, Svenka. 2002. *Žene iz manjinskih grupa u Vojvodini*. Novi Sad: Bilten CMK.
- Savić, Svenka. 2006. *Woman's Identities in Vojvodina: 1920-1930*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Savić, Svenka, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, and Jelena Jovanović. 2002. *Romani Women: Oral Histories of Romani Women in Vojvodina*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Savić, Svenka, Milica Bracić, Bojana Gušić, Suzana Lukovnjak, Slavica Mamuzić, Bojana Vujanić-Medić, Danica Novaković, Alenka Oreščanin, Sara Jevđenić-Savić, Nina Veriš-Stanimirov, Tamara Stojković, Ivana Varga-

- Strugar, Marija Vojvodić, i Ljiljana Tarka-Živković. 2007. *Hrvatice, Bunjevke, Šokice*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Savić, Svenka, és Veronika Mitro. 2006. *Vajdasági magyar nők*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Savić, Svenka, Veronika Mitro, i Marijana Čanak, 2008. *A šta ću ti ja jedna pričat...* Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Spăriosu, Laura, i Svenka Savić. 2010. *Životne priče žena u Vojvodini. Rumunke (1921-1974)*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.
- Thompson, Paul. 2012. *The Voice of the Past. Oral history*. Oxford: Oxford University Press.
- Titon, Jeff Todd. 1980. "The Life Story." *The Journal of American Folklore* 369 (93): 276–292.
- Tot, Marija, Veronika Mitro, Irina Kovačević-Gardi, Slavica Senderak, i Karolina Džudžar. 2003. *Рускині, жиботни приповедки*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i istraživanja. Futura publikacije.

UDK 811.135.1'373.23(497.113 Banat)
811.411.16'373.23:323.1(=135.1)(497.113 Banat)

ANTROPONIME EBRAICE LA ROMÂNII DIN BANATUL SÂRBESC CENTRAL ȘI DE SUD*

Daniel Sorin Vintilă

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
danielsorin.vintila@ff.uns.ac.rs

Laura Spăriosu

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
laura.spariosu@ff.uns.ac.rs

Ivana Ivanić

Facultatea de Filozofie, Universitatea din Novi Sad, Serbia
ivana.ivanic@ff.uns.ac.rs

On the basis of the researches carried out, we have been recorded more than 1100 personal names in the Romanian villages in the central and south Serbian Banat region (Ecica, Iancaid, Sârcia, Torac, Uzdin) in the 20th century, of different origin: Latin, Classical Greek, Slavic, Hebrew, German, Hungarian origin, the names specific for the Romanian onomastics, modern names from Western Europe and local forms (anthroponyms, diminutives and hypocoristics, recorded in a particular village). Bearing all that in mind, the aim of this paper is to make an retrospective of the most frequent male and female Hebrew anthroponyms regarding their definitions and corresponding forms in other languages.

Key words: the Romanians, central Serbian Banat region, south Serbian Banat region, Hebrew anthroponyms.

1. Preliminarii

Cercetările consacrate onomasticii românilor de pe teritoriul PA Voivodina nu sunt numeroase. În pofida acestui fapt, enumerăm: R. Flora (1976a). *Nume de*

* Articol realizat în cadrul proiectului *Proučavanje rumunskog jezika u Vojvodini u sklopu širih evropskih filoloških istraživanja* [Studierea limbii române în Voivodina ca parte a cercetărilor filologice europene mai largi], cu sprijinul Secretariatului Provincial pentru Educație, Reglementări, Administrație și Minoritățile Naționale – Comunitățile Naționale.

familie românești din Banat; R. Flora (1976b): *Porecle românești din Banatul Iugoslav*; I. Vasile (1977). *Contribuții la studiul onomasticii din Voivodina*; L. Spăriosu (2014). *Onomastica românilor din Banatul Sârbesc Central: studii de antroponimie*; L. Spăriosu (2017). *Etimologia numelor de persoană la românii din Banatul Sârbesc Central și de Sud*. Precum indică titlul în sine, Spăriosu (2014), prezintă considerații generale despre antroponimele înregistrate la populația românească în sec. 20 de pe acest teritoriu, corpul de cercetare fiind organizat sub forma listelor de antroponime selectate din registrele matricole în perioada anilor 1900 – 2000, grupate în cinci secțiuni, ținându-se cont de localitățile investigate: Ecica, Iancaid, Sărcia, Torac și Uzdin. O continuare a acestui studiu este menționată monografie a autoarei din 2017 unde, pe baza aceluiași material de cercetare, este prezentat, sub forma unui dicționar, un inventar al prenumelor înregistrate în ordine alfabetică, cu explicații despre originea și semnificația lor, răspândirea în Europa, căile de pătrundere, formele derivate și hipocoristice, corespondentele în alte limbi.

2. Exemple de antroponime ebraice la românii din Banatul Sârbesc Central și de Sud

În baza cercetărilor dedicate antroponimiei populației românești de pe acest teritoriu, constatăm, în veacul trecut, prezența a peste 1100 de nume de persoană de diversă origine: latină, greacă, slavă, ebraică, germană, maghiară, prenume specifice onomasticii românești, prenume moderne, de proveniență occidentală și forme locale - antroponime, diminutive sau hipocoristice, înregistrate într-o anumită localitate. Având în vedere cele menționate, dăm în continuare o listă de antroponime ebraice, cu explicații referitoare la definiția acestora și formele în alte limbi.¹

- 1. Abel** - prenume de proveniență ebraică, cu semnificația de „respirație” sau „sunet”. În V. T., *Abel* a fost al doilea fiu al lui Adam și Eva, ucis de fratele său mai mare, Cain. Utilizat destul de rar, se întâlnește mai ales în apusul Europei.

¹ Datele și corpul antroponimelor preluate din Spăriosu (2014, 2017); scopul este de a face o retrospectivă a acestora, explicațiile etimologice făcându-se după Ionescu (1975, 2001) și Petrache (1998).

2. **Adam** - prenume nu prea frecvent în onomastica românească contemporană, *Adam* reproduce vechiul nume biblic ebraic 'Adam. Nume potrivit mitului biblic, al primului om, creat de Dumnezeu din lut, „după chipul și asemănarea sa”, ebr. 'Adam a dus la serioase dispute etimologice, soluțiile propuse pentru a-i explica originea fiind multe și diferite. Una din cele mai vechi explicații, sugerată chiar în *Geneză*, apropie numele pers. de ebr. 'adhamah „sol, pământ”, această etimologie fiind respinsă de o mare parte dintre specialiști. O altă etimologie propusă pornește de la cvt. ebr. 'adham, care desemna specia recurg la explicarea lui 'Adam prin etiopiană „a fi frumos”, arabă „a se uni, a fi sociabil”, sau asiriană „a face, a produce”. Răspândit în Europa, *Adam* este mult mai frecvent la catolici decât la ortodocși. Intrat în onomastica românească prin filieră slavă, enumerăm și derivatele: *Adaman*, *Adămiță*, *Adămul*, *Adămuș*, *Adămuț*, *Adamachi*. Foarte puțin deosebite de forma general europeană *Adam* sunt formele it. *Adamo* și sp. *Adán*.
3. **Adina** - nume pers. fem., provine din *Ada* și prezintă două ipoteze etimologice: fie prenume biblic (V.T.) corespunzător cvt. ebr. 'Adah (format de la radicalul 'dh „a împodobi, a înfrumuseța”), nume independent sau hipoc. al unui teoforic cu semnificația „Elohim a împodobit, a înfrumusețat”, fie că este vorba de un hipoc. format pe teren românesc sau împrumutat din Apus, corespunzător numelor pers. germ. *Adela*, *Adelaida* (de la elementul germ. *adal* „nobil”) sau prenumelui de origine lat. *Adriana*.
4. **Ana** - este unul dintre cele mai răspândite și frecvente prenume fem., care reproduce un vechi nume de persoană ebraic *Hannah*. Specialiștii apropie numele ebraic de vb. *hanan* „a avea milă, a binevoi”, divergențe de păreri existând numai în ceea ce privește forma originală a numelui. În mod curent, se consideră că *Hannah* provine dintr-un subst. cu sensul de „milă, bunăvoință”, dar, dat fiind specificul vechii onomastici biblice, este preferabilă o altă interpretare, care include numele în discuție în familia teoforicelor frazeologice: *Hannah* ar fi, deci, o abreviere, prin eliminarea numelui divinității, dintr-o frază verbală, care ar însemna „Iahve a avut milă, Iahve s-a îndurat” (i s-a dăruit, potrivit textului biblic, Anei un fiu). Redat în greacă și în latină prin *Anna*, numele se răspândește în toată Europa, datorită mai ales cultului dedicat mamei fecioarei Maria. Formele și derivatele prenumelui *Ana*, create pe teren românesc sau împrumutate, sunt frecvente și astăzi ca hipocoristice sau nume independente: *Anca*,

Anica, Nica, Anișoara, Anița, Anuica, Anușca, Anuța, Ancuța, Anicuța, Cuța, Nuța, Nușca etc. Forme aspusene: *Aneta, Neta, Net(t)i, Netuța* (deriv. românesc), *Anita, Anina, Nana, Ani*. Forme în alte limbi: engl. *Anne*; fr. *Annie*; it. *Anna*; germ. *Hanna*; sp. *Anna*; srb. *Ana, Anka, Ankica*.

5. **Aron** - prenume masculin. Provine, se pare, din ebraică, însemnând „muntean” sau dintr-un nume egiptean de mai mică însemnătate. În V.T. *Aaron* a fost fratele lui *Moise* și primul mare Preot al Israelului.
6. **Avram** - răspândit în toată Europa, dar neatingând niciodată indici de frecvență prea ridicată, *Avram* este numele unui important personaj biblic, interpretat de Sfânta Scriptură astfel: „Iată legământul Meu, pe care-l fac cu tine: vei fi tatăl multor neamuri. Nu te vei mai numi *Abram*, ci numele tău va fi *Abraham*, căci te fac tatăl multor neamuri”. Specialiștii consideră că explicația biblică este o etimologie populară și corelează ebr. *Abram* cu alt nume biblic, *Abiram*, sau cu numele pers. asiro-babilonian *Abiramu*. În acest context, *Abram* este un compus din elementele *ab-* „tată” și *-ram* „măreț, înălțat”, cu semnificația „tatăl este măreț”, sau este raportat la un nume mesopotamian, *Abaamrama* sau *Abaamram*, construcție frazeologică cu sensul „e mare cât tatăl său”, nume ce desemnează originea nobilă a purtătorului. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme în alte limbi: engl., germ. *Abraham*; fr. *Abraham, Abram*; it. *Abramo*; sp. *Abrahán*; magh. *Abrahám*.
7. **Beniamin** - reproduce vechiul nume biblic (V.T.) ebraic *Benyamîn*, pentru interpretarea căruia s-au propus mai multe soluții. Potrivit ipotezei biblice, *Benyamîn* este un compus format din *ben-* „fiu” și *-yamîn* „dreapta, mâna dreaptă, putere”. Cum „dreapta” simboliza norocul, fericirea, unii comentatori ai textelor ebraice explică vechea interpretare prin „fiul norocului, al fericirii”. În legătură cu numele seminției, *Benyamîn* a fost interpretat ca „fiul sudului” (partea dreaptă indicând sudul). Filieră greco-slavă: *Veniamin, Veniamina*. Forme în alte limbi: engl. *Benjamin*; fr. *Benjamin*; it. *Beniamino*; magh. *Benjámin*.
8. **Daniel, Daniela** - prenume actual *Daniel* (fem. *Daniela*), reproduce numele profetului biblic *Daniel*. Conform legendei din V.T., descendent al unei nobile familii iudaice, Daniel ar fi fost deportat în Babilon în anul 605 î.Cr. și educat la curtea lui Nabucodonosor, devenind un bun cunoscător al scrierii și limbii babiloniene. Specialiștii istoriei vechi au presupus că acest Daniel, numit de babilonieni *Beltsassar* (*Baltazar*), s-ar identifica cu miticul rege Danel, a cărui legendă apare în textele ugaritice (în zona

vechii cetăți *Ugarit*, azi *Ras-šamra* în Siria, au fost descoperite vechi scrieri sumeriene, egiptene, hitite, de mare importanță lingvistică și istorică). Încadrat în bogata serie a numelor teoforice ebraice compuse cu elementul secundar *-el* (scurtare din *Elohim*, termen cu care era desemnat *Iahve* „Dumnezeu unic”), *Daniel* este un compus asemănător altor nume precum *Gabriel*, *Rafael*, *Samuel*. Numele în *-el* au ca prim element un verb, de obicei la persoana a III-a singular, perfect legat de elementul final printr-o vocală lungă *-i-* (ca *Anan-i-el*, *Akkab-i-el*). Interpretat în acest mod, *Daniel* ar însemna „Dumnezeu a judecat”. Forme ale prenumelui: *Daniil*, *Dănilă*, *Nilă*, *Dănilă*. Influența apuseană: *Daniel*, *Dan*. Forme în alte limbi: engl. *Daniel* (hipoc. *Dany*); fr., germ., sp. *Daniel*; it. *Daniele*; magh. *Dániel*; srb. *Danilo*.

9. **David** - reproduce numele biblic ebraic (V.T.) *Dáwidh*. Apropiat fie de subst. *dodh* „unchi”, fie de vb. *jadad* „a iubi” și tradus prin „iubit”, *David* poate fi considerat la origine ori un nume laic, ori un hipoc. de la un teoforic cu semnificația „iubit de Dumnezeu”. S-a lansat și ipoteza potrivit căreia numele are la bază ebr. *dawidum* „conducător”, un supranume oficial al regelui biblic israelit. Nume calendaristic creștin. Filiera slavă: *Daŭu*, *Dacu*, *David*, *Davida*.
10. **Elisabeta** - este un vechi nume teoforic ebr. *Elisheba*, interpretat în mod curent prin „Dumnezeu este jurământul”. Considerând că această primă analiză a numelui nu este decât o etimologie populară, specialiștii de astăzi apropie partea secundară a lui *Elisabeta* de numeralul *sheba* „șapte”. Pentru ca traducerea „Dumnezeu este șapte” să nu pară ciudată, va trebui să apelăm la simbolismul numerelor. Ca peste tot în Orient, și în Israel numerele determinate 4, 7, 10, 12, 24, 40, 48, 70, 72 etc. aveau valoare simbolică. Dintre acestea, *șapte* însemna „perfectiunea”, semnificația numelui fiind „Dumnezeu este perfectiunea”. Intermediar greco-slav. Forme frecvente astăzi, împrumuturi sau creații românești: *Elisaveta*, *Lisaveta*, *Veta*, *Vetuța*, *Ilisaveta*, *Saveta*, *Elisafta*, *Ilisafta*, *Eliza*, *Liza*, *Lizaveta*, *Lizi*, *Lizica* etc. Forme în alte limbi: engl. *Elisabeth*, *Isabella*; fr. *Elisabeth*, *Isabella*; it. *Elisabetta*; sp. *Isabel*; magh. *Erzsébet* (hipoc. *Erzsa*); srb. *Jelisaveta*; bg. *Elisaveta*.
11. **Emanuel, Emanuela** - corespund numelui biblic ebraic *Immánuel*, teoforic cu semnificația „cu noi este Dumnezeu”. Nume calendaristice creștine. Intermediar greco-slav. Forme atestate la români: *Manea*, *Manoil(ă)*, *Manuil(ă)*, *Manole*, *Manola*, *Nole*, *Man*, *Manu*, *Manca* etc. Influența cultă

modernă: *Emanuel, Emanuela, Manuel, Manuela*. Forme în alte limbi: fr. *Emmanuel*; germ. *Immanuel, Manuel*; it. *Manuele, Manolo*; sp. *Manuel*; gr. *Manolis*; magh. *Emánuel, Manó*.

12. **Eremia** - formă a lui *Ieremia*, vechi nume biblic ebraic, raportat în mod tradițional la ebr. *Jirmejahu*, cu siguranță nume teoforic, interpretat în mod curent prin „Iahve să înalțe”. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme ale numelui: *Eremia, Erimie, Irimia* (forma cea mai frecventă), *Eremeiu, Ieremica*. Forme în alte limbi: engl. *Jeremy*; it. *Geremia*; srb. *Jeremija*.
13. **Ester** - nume pers. fem. de origine ebraică, provine de la cuvântul care are semnificația de „stea”. Personaj din V.T., evreica *Estera* a fost o femeie de o frumusețe deosebită, calitate datorită căreia a devenit soția regelui persan Xerxe I. A rămas cunoscută și în urma eforturilor de a împiedica masacrarea compatrioților săi.
14. **Eva** - conform legendei biblice, *Eva* este numele primei femei, interpretat în mod tradițional prin „mamă a celor vii”. Apropierea numelui biblic ebr. *Hawwah* de vb. *hayah* „a trăi” este o etimologie populară. Dintre numeroasele ipoteze propuse, cea care pare să se apropie de adevăr leagă numele de cvt. arameean *hawwa* sau arab *hayya* „șarpe, viperă”. Forme în alte limbi: fr. *Eveline*; engl. *Eva, Evelyn*; germ. *Eva*; magh. *Éva*. Forme locale: *Evița* (înregistrată la Ecica).
15. **Gabriel, Gabriela** - prenume frecvent în onomastica românească, *Gabriel* (fem. *Gabriela*), reproduce vechiul nume biblic ebr. *Gabriel*. Încadrat în seria numelor teoforice frazeologice, *Gabriel* a fost apropiat, într-o interpretare mai veche, de ebr. *gheber* „bărbat”. În realitate, prima parte a numelui reprezintă radicalul vb. *gabar* „a fi puternic” și *El*, abreviere pentru numele divinității *Elohim*, semnificația numelui fiind „Dumnezeu a fost puternic”. Nume calendaristic creștin. Intermediar slav. Forme vechi: *Gavril, Gavrilă, Gavrea, Gavrin, Havril, Havrilă, Gabur, Gabrea*. Forme moderne: *Gabriel, Gabriela*, hipoc. *Gabi*. Forme în alte limbi: engl. *Gabriel*; fr. *Gabriel, Gabrielle*; it. *Gabriele, Gabrielo*; sp. *Gabriel*; magh. *Gábor*; srb. *Gavrilo*.
16. **Ilia** - formă a lui *Ilie*, nume biblic teoforic, corespunde ebr. *Elijáh(u)*, în care se recunosc elementele *El*, abreviere pentru *Elohim*, și *Jahve*, ambele nume ale divinității. Semnificația teoforicului este „Domnul este adevăratul Dumnezeu”. Răspândirea numelui în Europa este legată de victoria creștinismului, care a impus o mare parte dintre vechile nume

ebraice și a popularizat cultul martirilor. Cum dintre numeroșii *Ilie* din calendare de cea mai mare favoare se bucura personajul biblic, vom încerca să punem în lumină și alte elemente care au concurat la creșterea faimei și a frecvenței numelui în discuție. După cum se știe, sărbătorile creștine au înlocuit vechile sărbători păgâne, la origine legate de ciclurile vegetației. Noua religie nu a putut însă să înlăture multitudinea de credințe și obiceiuri vechi, ci în cea mai mare parte le-a modificat aspectul și, mai ales, numele. Așa se face că un foarte mare număr de sărbători dedicate unor martiri și sfinți sunt în fond vechi rituri păgâne, amestecate cu elemente creștine. Data hotărâtă de Biserică pentru sărbătorirea profetului *Ilie* este de mare importanță în viața colectivității agricole: coacerea și strângerea cerealelor. Legate de aceste elemente importante ale vieții țăranului, au existat o serie de credințe care, în perioada creștină, au fost preluate în cultul sfântului *Ilie*. La români, sărbătoarea populară se numește *Sântilie*, cu înțelesul de „zi nelucrătoare, duminică”, de origine precreștină și dedicată zeului solar. Activitatea profetului este într-un car de foc, cu cai de foc. Iată, așadar, cum se explică faptul că *Ilie* din calendarul popular este „rău de foc, de trăsnet și de piatră”. Forme ale numelui, dintre care unele cu valoare de nume de familie: *Ilie*, *Ilia*, *Iliaș*, *Iliașcu*, *Ilieș*, *Ilioiu*, *Ilioiaia*, *Iliuță*, *Ilașcu*, *Elie*, *Elieș*, *Eliade*, *Elias*, *Eliana*. Formele în *e-* sunt mai noi, savante, sau împrumuturi din Occident. Forme în alte limbi: engl. *Ellis*; fr. *Élie*; germ. *Elias*; it. *Elía*; magh. *Illés*; srb. *Ilija*. Forme locale: *Iluța* (înregistrată la Uzdin).

17. **Ioachim** - reproduce numele de pers. ebr. *Iehoiakím*, purtat de trei personaje biblice, primul dintre acestea fiind al optsprezecelea rege al Iudeii, care ar fi domnit între anii 608 și 598 î.Cr. Încadrat în marea familie a numelor teoforice frazeologice, *Iehoiakím* nu pune problema în ceea ce privește prima parte, mult mai dificilă fiind însă etimologia elementului secundar *-iakim*. Dintre soluțiile propuse, acceptabilă este aceea care pornește de la radicalul verbal *kum* „a ridica, a înălța”, numele ebraic fiind deci o frază verbală constituită din *Iahve*, cuvânt prin care era desemnată divinitatea, și imperfectul verbului amintit, semnificația întregii construcții fiind „Iahve îndreaptă, ridică”. Forme ale numelui: *Achim*, *Ichim*, *Oachim*, *Ohim*, *Iochim*. Forme în alte limbi: fr. *Joachim*; germ. *Joachim*; it. *Gioacchino*; magh. *Joakim*.
18. **Ion** - se poate afirma că a fost și este încă cel mai răspândit și frecvent nume de persoană nu numai la români, ci la toate popoarele europene.

Numele continuă ebr. *Yehohanan* „Iahve a avut milă”. În N.T. apar două personaje fundamentale ale istoriei Bisericii, care au hotărât soarta numelui în lumea creștină. Primul este apostolul *Ioan*, fratele apostolului Iacob cel Mare, fiii lui Zebedeu și ai Salomeii, născut în Galileea, pescar și discipol al lui *Ioan Botezătorul* înainte de a-l urma pe Isus, de care nu s-a despărțit până la cruce. Apostolul Ioan este cel mai mare personaj dintre autorii N.T. Conform canonului și tradiției, i se atribuie ultima evanghelie. Al doilea personaj important este precursorul lui Isus, *Ioan Botezătorul*, fiul lui Zaharia și al Elisabetei, predicator evreu al penitenței, care practica botezul pocăinței pentru spălarea păcatelor, închis și decapitat din ordinul lui Irod Antipa, tetrarh în Galileea și Perea. Dintre toți sfinții cu acest nume, *Ioan Botezătorul* este cel care a generat cultul cel mai popular, iar din sărbătorile care i se dedică de-a lungul anului (zămislirea, soborul, tăierea și aflarea capului), cea mai importantă este cea a nașterii (24 iunie), care în calendarul popular îi poartă numele sub forma *Sânziene*. Formele sub care circulă numele la români: *Ioan* (formă savantă, reproduce forma gr.): *Ioana*, *Oana*, *Ioanete*, *Ioanichie*, *Ioanim*, *Ioanca*; *Ion* (forma specific românească): *Ionac*, *Ionașcu*, *Ionea*, *Ionel-Ionela*, *Nelu-Nela*, *Ioniță*, *Niță*, *Ionuț*; *Ivan* (formă specifică slavilor): *Ivana*, *Van(a)*, *Ivașcu*, *Ivănuț*; *Iovan* (forma sârbă): *Ioța*, *Iova*, *Iovana*, *Iovanca*; *Ian* (formă neogrecescă): *Iane*, *Iana*, *Iani*, *Ianuță*, *Iancu*; influențe apusene moderne: *Jan*, *Jana*, *Janina*, *Gianina*. Din aceeași familie mai fac parte: *Ioanide*, *Ioanichie*, *Ioanina*. Forme în alte limbi: engl. *John* (cu hipoc. frecvent *Johnny*); fr. *Jean*, *Jeanne* (hipoc. *Jeannette*); germ. *Johannes*, *Johann*, *Johanna* (cu hipoc. *Hans*, *Hannes*, *Hanna*); it. *Giovanni*, *Giovanna* (cu hipoc. *Gianni*, *Gianna*); sp. *Juan*; magh. *János*, *Janka*; bg. rus. *Ivan*; srb. *Ivan* (hipoc. *Vanja*), *Ivana*, *Ivanka*, *Ivica*, *Jova*, *Jovan*, *Jovana*, *Jovanka*, *Joca*, *Jovica*. Forme locale: *Ioviță*, *Iovinel* (înregistrate la Uzdin).

- 19. Iordan** - răspândit în întreaga Europă, *Iordan* este o creație biblică, care are la bază numele cunoscutului râu biblic în care a fost botezat Isus. În legătură cu semnificația hidronimului, numit astăzi *El Arden* sau *El Sarih*, în ebr. *Iarden*, în aramică *Iardanah* sau *Iurdanah*, una dintre cele mai vechi etimologii îi aparține chiar lui Ieronim, autorul traducerii *Bibliei* în latină. El considera hidronimul un compus din ebr. *Ior-* „fluviu” (așa era numit mai ales Nilul) și *-Dan*, prin care era desemnată o cetate, *Canaan*. O ipoteză modernă derivă ebr. *Iarden* din radicalul verbal semitic *iarad* „a curge”. Cum desinența *-en* este proprie dualului în aramică, semnificația

originară a hidronimului este „cele două râuri”. Intermediar greco-slav. Forme în onomastica românească: *Iordan*, *Iordana*. Forme în alte limbi: fr. *Jordan*; germ. *Jordan*; it. *Giordano*; sp. *Jordán*; magh. *Jordán*.

- 20. Iosif** - nume teoforic biblic, continuă vechiul ebr. *Ioséph*. Explicația numelui apare chiar în Geneză: (Rahela) ... a născut un fiu... și i-a pus numele *Iosif*, zicând: „Domnul să-mi mai *adauge* un fiu”. Această veche etimologie are la bază apropierea numelui personal de radicalul verbal ebr. *iasaf* „a adăuga”. În izvoarele grecești, numele biblic este redat în două variante: *Ioséph*, formă identică cu originalul ebraic, și *Iósepos*, mai rar și, probabil, popular. Intermediar greco-slav. Forme care au circulat și circulă, împrumuturi de la popoarele vecine sau creații pe teren românesc: *Iosif*, *Iosa*, *Iosim*, *Iosip*, *Iusup*, *Iosib*, *Iosiv*, *Ioja*, *Ioșca*; fem. *Iosefina* (*Iozefina*) este un împrumut din Apus. Forme în alte limbi: engl. *Joseph*; fr. *Joseph*, *Josepha*, *Josephine*; germ. *Joseph*; magh. *József* (hipoc. *Jóska*), *Jozefin*; cr. *Josip*. Forme locale: *Iosimel*, *Iosimela* (înregistrate la Uzdin).
- 21. Isac** - nume afectiv cu valoare augurală, continuă vechiul nume ebraic, biblic, *Yitshâq*, de la *yitshâq* „el va râde”, viitorul de la vb. ebr. *tsahôq* „a râde”. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme atestate în onomastica românească: *Isa*, *Isa(a)c*, *Isca*, *Isaia*, *Isaica*. De la derivatul *Isachie* (gr. *Isáakios*) a apărut forma *Asachi*, cunoscută ca nume de familie.
- 22. Jakob** - corespondentul germ. al lui *Iacob*, care continuă vechiul numele de pers. ebr. *Jaakób*, purtat de un personaj biblic, fiul lui Isac și al Rebecăi, frate geamăn cu Esau, considerat în istoria ebraică „părintele israeliților sau al poporului evreu”. Primele încercări de interpretare a numelui apar chiar în V.T. Din cartea *Genezei*, în pasajul referitor la nașterea lui *Iacob*, aflăm următoarele: „... cel dintâi a ieșit roș de tot... și de aceea i-am pus numele Esau. Apoi a ieșit fratele său, *care ținea mâna de călcâi* pe Esau; și de aceea i-am pus numele *Iacob*”. Această ipoteză pune la baza numelui subst. *akeb* „călcâi”. În epoca modernă, sunt propuse mai multe etimologii. Unii specialiști acceptă legătura cu *ake* „călcâi”. Alții au încercat apropierea de cuvântul arab *jakub* „cocoș de munte”. De o largă apreciere se bucură etimologia care încadrează numele în seria teoforicelor și conform căreia ar avea semnificația „(Dumnezeu) a apărut”. Nume calendaristic creștin. Intermediar slav: *Iacov*, *Iacovachi*, *Iacoviță*, *Iacă*, *Iacul*, *Iacșa*. Influența latino-catolică: *Iacobică*, *Iacobuț*, *Iacoban*. Forme în alte limbi: engl. *James*; fr. *Jacques*, *Jacquelín*, *Jacqueline*; germ. *Jakob*;

- it. *Giacomo*; sp. *Santiago, Yago*; magh. *Jakab*; srb., bg. *Jakov*. Forme locale: *Jaclin, Jaclina* (înregistrate la Uzdin).
- 23. Lazăr** - reproduce vechiul ebr. *Eleazár*, la origine nume teoforic frazeologic cu semnificația „Elohim a ajutat”, prin care părinții își exprimau recunoștința pentru nașterea unui fiu (*El-*, *Elohim-* unul dintre numele ebraice ale divinității și *-azar* „a ajuta”). Dacă forma ebraică apare doar sporadic în onomastica europeană, mult mai multe șanse a avut o formă aramaică ulterioară, *Lazar*. Redat în gr. *Lázaros* și în lat. *Lazarus*, numele, devenit termen comun în multe limbi, este folosit cu sensuri diferite („sărac, cerșetor, bolnav, lepros”), toate explicabile prin parabola biblică. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav: *Lazar, Lăzarea, Lazor, Laci, Lascu, Lalu, Lazarina*. Forme în alte limbi: fr. *Lazare*; germ. *Lazarus*; it. *Lazarro*; magh. *Lázár*; bg., srb. *Lazar* (hipoc. *Laza*). Forme locale: *Lazi* (înregistrată la Torac).
- 24. Levi** - nume pers. masc. ebraic, cu semnificația de „fidel, devotat, credincios”. În V.T. *Levi* a fost fiul lui Iacob și al Liei. În N.T. *Levi* este al doilea nume al apostolului Matei.
- 25. Lia** - este interpretat fie ca hipoc. românesc de la femininele terminate în *-lia* (*Cornelia, Iulia, Natalia* etc.), fie printr-un împrumut modern, pe cale cultă, din Occident. În afară de unele cazuri când numele poate fi tot un hipoc. de la *Rozalia, Elisabeta* sau *Iulia, Lia* este în apusul Europei de tradiție biblică și continuă ebr. *Leah*. Tradiția explică acest nume ebraic, purtat în V.T. de fiica lui Laban, prima soție a patriarhului Iacob, prin vb. *leah* „a obosi”, dar relația dintre numele propriu și verbul menționat nu este decât o etimologie populară. De aceea trebuie să acceptăm soluția etimologică modernă, care consideră că numele în discuție are la bază subst. comun care înseamnă „vacă”. Se stabilește astfel un paralelism între *Leah* și *Rahél (Rafira)*, a doua soție a patriarhului Iacob, de la subst. *rahel* „oaie”. În plus, această interpretare corespunde faptelor narate în textul biblic: cei șapte fii ai lui Iacob și ai Liei sunt întemeietorii neamurilor de crescători de bovine, iar cei doi fii ai lui Iacob și ai Rahelei, ai neamurilor crescători de ovine. Redat în greacă prin *Lea* și în latină prin *Lia* numele pătrunde în onomasticonul creștin.
- 26. Maria** - având o largă arie de răspândire care acoperă Europa, cele două Americi, Australia, o parte a Africii și a Asiei, *Maria*, cel mai cunoscut și frecvent dintre prenumele fem., comun unui mare număr de popoare și limbi, continuă în onomastica modernă un vechi nume biblic. Tradițional la

vechii evrei, purtat de profetesa Maria, sora mai mare a lui Moise, numele în discuție este mult mai bine cunoscut din N.T., în care este purtat de șase femei: *Maria din Betania* (un sat lângă Ierusalim), sora lui Matei și a lui Lazar; *Maria, sora lui Cleopa*, care asistă la crucificarea lui Isus; *Maria din Magdala*; *Maria*, mama evanghelistului Marcu; *Maria*, o creștină din Roma; *Fecioara Maria*, mama lui Isus. Deși unul dintre cele mai răspândite, *Maria* este numele pers. cu cea mai controversată etimologie. După o ipoteză, corespunde ebr. *Maryam* sau *Miryam* și este probabil un nume afectiv de origine egipteană, format de la *mri* „iubit, drag” și suf. afectiv ebraic *-am*. O altă ipoteză pune numele în legătură cu vb. *mrj* care în vechea egipteană însemna „a iubi” sau chiar cu un nume pers. ca *mrj-imn* „iubit de Amon” (în religia vechilor egipteni *Amon* era marele rege al zeilor). Nume calendaristic creștin. Este posibil ca populația românească de la nordul Dunării, în parte creștinată, să fi folosit numele *Maria* încă dinaintea contactului cu slavii. Răspândirea numelui se datorează însă influenței slavone. *Maria* are și o bogată familie de variante, derivate și hipoc., împrumuturi mai vechi sau mai noi ori creații pe teren românesc: *Mari*, *Marica*, *Maricica*, *Marian*, *Mariana*, *Marieta*, *Marița*, *Marușca*, *Mașa*, *Mărie*, *Mărioara*, *Mărica*, *Măriuța*, *Meri*, *Mia*, *Mimi*, *Mioara*, *Miorica*. Forme în alte limbi: engl. *Mary*; fr. *Marie*; germ. *Maria*; it. *Maria*; magh. *Mária*; srb., bg. *Marija*, *Marika*.

27. **Matei** - nume teoforic biblic, de origine ebraică *Matihjáh* (*Mathathán*, *Matthai*), care semnifică, probabil, „darul lui Iahve”, fiind sinonim cu numele pers. gr. *Teodor*, *Doroteea*, *Dosoftei*. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme care au circulat și circulă la români, unele întâlnite astăzi și ca nume de familie: *Matei*, *Matea*, *Mateiaș*, *Mace*, *Macea*, *Maștei*, *Mavtei*, *Mateș*, *Mătea*, *Mătei*, *Mătuian*, *Mașteia*, *Maštena*, *Matița*, *Matache*. Forme în alte limbi: engl. *Matthew*; fr. *Mathieu*; germ. *Matthäus*; sp. *Mateo*; magh. *Mátyás*; cr. *Mateja*. Forme locale: *Măceș* (înregistrată la Torac).
28. **Mihai(l)** - nume teoforic biblic, continuă ebr. *Mikael* în care se recunosc elementele *mi-* „cine (este)”, *-ke* „ca” și *-El*, abreviere pentru *Elohim*, și semnifică „Cine este ca Dumnezeu?” Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme care au circulat și circulă, multe cunoscute astăzi ca nume de familie: *Mihăilă*, *Mihailașcu*, *Mihu(l)*, *Mihoc*, *Mioc*, *Mihocea*, *Miu*, *Miuț*, *Mihuț*, *Mihancea*, *Mihale*, *Mihalache*, *Mișa*. Cele mai frecvente forme sunt: *Mihai*, *Mihaela*. Forme în alte limbi: engl. *Michael*;

fr. *Michel*; germ. *Michaël, Michaela*; it. *Michele, Micaela*; sp. *Miguel*; magh. *Mihály*; srb. *Mihajlo* (hipoc. *Mića, Miša, Mišo*), *Mijat*. Forme locale: *Mițu* (înregistrat la Ecica), *Miuță* (înregistrat la Uzdin).

29. Moise - Nume biblic cu valoare afectivă, prezintă etimologie nesigură. Dintre ipotezele etimologice moderne menționăm:

1. ebraicul și arabul *mšh* „a scoate, a trage afară” (interpretare puțin probabilă);
2. radicalul egiptean *mši* „a naște”;
3. radicalul ugaritic și arab *mšw* „fiu”.

Ipoteza originii egiptene a numelui este susținută și de existența unor antroponime egiptene compuse cu *-mose, -m(o)ses*: *Ahmoise, Kamose, Ptahmosis, Thoutmes* etc. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme vechi care au circulat în onomastica românească, folosite astăzi ca nume de familie sau toponime: *Moisi, Moiseiu, Moisa, Moisin, Moisil, Moico, Moicea, Moiș*. Forme în alte limbi: germ. *Moses*; it. *Mosè*; sp. *Moisé*; mgh. *Mózes*; srb. *Mojsije*.

30. Rahela - nume pers. de origine ebraică, continuă ebr. *Rahél*. În V.T. prenumele este purtat de una din eroinele Bibliei, *Rahel*, fiica cea mică a lui Laban, cu care se recăsătorește patriarhul Iacob (prima lui soție fusese sora mai mare a lui *Rahel*, Lia), mamă a lui Iosif și Beniamin. Acest nume este creat pe baza unui subst. comun care înseamnă „oaie, mioară” (și sora *Rahelei, Lia*, ar fi purtat tot un nume de animal „vacă”). Forme ale numelui: *Rachel, Rachila, Rahila, Rahira*. Forme în alte limbi: engl. *Rachel*; germ. *Rahel*; it. *Rachele*; sp. *Raquel*; magh. *Ráhel*. Forme locale: *Chila, Chiluța*.

31. Reveca - formă a prenumelui *Rebeca*, care continuă ebr. *Rebekka*, cu sensul de „splendoare”. În Biblie *Rebeca* este numele soției lui Isaac. Forme în onomastica rom. *Reveca, Răveca, Ravica*.

32. Sabrin, Sabrina - nume etice de origine ebraică, formate pe baza cuvântului ebr. *sabra* ce indică evreii născuți în Israel, spre a-i distinge de emigranți. Împrumut apusean contemporan. Forme locale: *Sabrian* (înregistrată la Uzdin).

33. Samuel - nume pers. masc., aparține onomasticii biblice. În V.T. este fiul lui Elcana și al Anei, destinat înainte de naștere să fie „nazireu” (dedicat lui Iahve). A fost șeful armatei, judecător și sacerdot în vremea războiului cu filistenii și este care, inspirat de Iahve, l-a ales rege pe Saul, iar apoi pe David. Din punct de vedere lingvistic, este vorba despre un nume frazeologic teoforic, în care se recunoaște elementul *-el*, prescurtarea de la

Elohim „divinitate”. Referitor la prima parte a numelui, specialiștii o apropie fie de vb. *shaal* „a cere” fie de ebr. *shem* „nume”, explicând întreaga formație prin „El este (cel care a dat) numele”. Forme ale numelui: *Samuil*, *Samuilă*, *Samoil*, *Sămăilă*. Forme în alte limbi: fr. *Samuel*; it. *Samuele*; magh. *Sámuel*.

34. **Sara** - nume pers. fem. ebraic, are sensul de „prințesă”. În V.T. *Sara* era numele soției lui *Avram*. Forme în alte limbi: engl., fr. *Sarah*.
35. **Sava** - nume devoțional ebr. care, în anumite cazuri, poate fi o apocopă a lui *Sabatino* (format pe baza subst. ebr. *sabath* „ziua de odihnă”) dar, în general, corespunde unui nume ebr. care semnifică probabil „convertit”. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme în alte limbi: srb. *Sava*, *Savo*, *Savka*. Forme locale: *Savu* (înregistrată la Uzdin).
36. **Simion** - nume devoțional de origine ebraică, corespunzător lui *Siméon* (*Simon*), nume biblic purtat de fiul lui Iacov și al Liei. Este explicat în mod tradițional prin intermediul vb. *šama/shama* „a auzi, a îndeplini”, semnificând „(Domnul) a auzit”. Prin contaminare cu un frecvent nume grecesc, *Simon*, inițial un supranume format de la adj. *simós*, *simé*, *simon* „cârn”, vechiul nume ebr. *Shimeon* (gr. *Symeon*) apare mai răspândit sub forma *Simion*. Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Numele prezintă o bogată familie onomastică, cuprinzând forme, variante și derivate, împrumutate sau create pe teren românesc: *Simeon*, *Semion*, *Simeona*, *Simioana*, *Simin*, *Simina*, *Sămina*, *Siminic*, *Siminica*, *Siman*, *Simca*, *Sema*, *Seminea*, *Semenic*, *Semenica*, *Sima*, *Simcea*, *Simoc*, *Simota*, *Simon*, *Simona*, *Simiona*, *Simoneta*, *Simonela*, *Simonica*. Forme în alte limbi: engl. *Simon*; fr. *Simone*; germ. *Simon*; it. *Simone*, *Simona*; magh. *Simon*, *Simeon*.
37. **Solomon** - nume pers. masc., continuă ebr. *Shelomóh*, cunoscut nume de persoană biblic, purtat de fiul și succesorul lui, *David*. Este explicat prin cuvântul *shalom*, tradus prin „pace”. În realitate, termenul ebraic are un conținut semantic mult mai larg și complex, iar opusul său nu este numai „război”. Radicalul *shlm-* înseamnă „a fi perfect” și poate fi folosit în legătură cu bunăstarea omului (fericire, sănătate, bogăție etc.). Dificultatea traducerii reiese evident din faptul că în *Septuaginta* au fost folosiți peste douăzeci și cinci de termeni grecești pentru ebr. *shalom*, în cele din urmă impunându-se *eirene*, lucru care face ca *Solomon* să fie oarecum sinonim cu *Irina*. Redat în greacă prin *Salomon* și *Solomón*, iar în latină prin *Sálomon*, vechiul nume se răspândește în Occident abia spre sfârșitul

epocii merovingiene. Forme ale numelui: *Solomon*, *Șolea*, *Solca*, *Somon*, *Șomon*. Forme în alte limbi: fr. *Salomon*; magh. *Salamon*.

- 38. Suzana** - nume afectiv biblic, continuă vechiul ebr. *Șoșana*, purtat de două personaje biblice, renumită fiind cu siguranță eroina unei povestiri biblice din V.T. Frumoasa *Suzana*, soția lui Ioachim, învinuită de adulter, este judecată și condamnată la moarte, dar lucrurile se termină cu bine datorită intervenției lui *Daniel*, care dovedește nevinovăția eroinei. Cunoscut numai prin forma grecească *Sousánna*, numele ebraic este refăcut cu ușurință: *șušan*, corespunzător unui subst. cu aceeași formă care înseamnă „crin” (cuvântul nu este semitic, ci hamitic; în vechea egipteană *șoșen* „lotus”, iar în coptă „crin”). Nume calendaristic creștin. Intermediar greco-slav. Forme vechi atestate la români: *Susana*, *Sosana*, *Susan*, *Susanu*, *Susa*. Sub influența franceză cultă, numele este scris și pronunțat *Suzána*; hipoc. recent: *Suzi*. Forme în alte limbi: engl. *Susan*; fr. *Suzanne*; germ. *Susanna*; it. *Susanna*; magh. *Zsuzsanna* (hipoc. *Zsuzsi*, *Zsuzsa*).
- 39. Tamara** - este la origine un vechi nume de persoană ebraic. În V.T. apar trei personaje cu numele *Tamar*: soția lui Her, recăsătorită cu Onan; din legătura cu socrul ei, i-a născut pe Fares și Zara, strămoașă a lui Isus; o fiică a lui David, dezonorată de fratele ei vitreg, Ammon; o fiică a lui Absalom. Având la bază subst. *tamar* „palmier”, numele este întâlnit și cu valoare toponimică, desemnând un râu și o cetate veche în sudul Canaanului, fortificată de regele Solomon (azi, în arabă, *En-el-arus*). Forme în alte limbi: sp., it., engl., magh., srb. *Tamara*.
- 40. Zăria** - formă locală (înregistrată la Torac) a lui *Zaharia*. Numele continuă un vechi nume ebraic *Zekeriáh*, care se încadrează în bogata familie a teoforicelor formate din *-iah* (de la *Iahve*). Primul element, *zekar-*, este pus de specialiști în legătură cu vb. *zakar* „a-și aminti”, folosit în numeroase pasaje biblice cu referire la nașterea unor copii (de ex. „Dumnezeu și-a adus aminte de Rahela, a ascultat-o și a făcut să aibă copii”). Intermediar slav. Forme ale numelui: *Zariia*, *Zahară*, *Zaharca*. Forme în alte limbi: germ. *Zacharias*; it. *Zaccaria*; sp. *Zacarías*; magh. *Zakariás*; srb. *Zaharije*.

Abrevieri:

adj.	= adjectiv
bg.	= limba bulgară; bulgar
cvt.	= cuvânt
deriv.	= derivat
dimin.	= diminutiv
ebr.	= limba ebraică; ebraic
engl.	= limba engleză; englez
fem.	= feminin
fr.	= limba franceză; francez
germ.	= limba germană; german
gr.	= limba greacă; grecesc
hipoc.	= hipocoristic
it.	= limba italiană; italian
î.Cr.	= înainte de Cristos
lat.	= limba latină; latin
magh.	= limba maghiară; maghiar
masc.	= masculin
N.T.	= Noul Testament
pers.	= persoană; personal
rom.	= limba română; românesc
rus.	= limba rusă; rusesc
sec.	= secolul, secolele
sp.	= limba spaniolă; spaniol
srb.	= limba sârbă; sârbesc
subst.	= substantiv
suf.	= sufix
vb.	= verb

Referințe:

- Flora, Radu. 1976a. „Nume de familie românești din Banat.” În *Contribuție la istoria culturală a românilor din Voivodina*, coordonator Radu Flora, 71-125. Panciova: Libertatea.
- Flora, Radu. 1976b. „Porecle românești din Banatul Iugoslav.”. În *Contribuție la istoria culturală a românilor din Voivodina*, coordonator Radu Flora, 73-105. Zrenjanin: Societatea de Limba Română.
- Ionescu, Christian. 1975. *Mică enciclopedie onomastică*. București: Editura Enciclopedică Română.
- Ionescu, Christian. 2001. *Dicționar de onomastică*. București: Editura Elion.
- Ioniță, Vasile. 1977. „Contribuții la studiul onomasticii din Voivodina.” În *Contribuție la istoria culturală a românilor din Voivodina*, coordonator Radu Flora, 112-124. Vârșeț: Societatea de Limba Română.
- Petrache, Tatiana. 1998. *Dicționar enciclopedic al numelor de botez*. București: Editura Anastasia.
- Spăriosu, Laura. 2014. *Onomastica românilor din Banatul Sârbesc Central: studii de antroponimie*. Arad: Editura Gutenberg Univers.
- Spăriosu, Laura. 2017. *Etimologia numelor de persoană la românii din Banatul Central și de Sud*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET NOVI SAD
21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Elektronsko izdanje
<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-638-6>

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

811.135.1(082)
930.85(=135.1)(082)

FILOROM 2020 [Elektronski izvor] : Studii de filologie românească. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2020. - 143 str.

Način pristupa (URL): <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-638-6>. - Opis zasnovan na stanju na dan 13.1.2021. - Nasl. s naslovnog ekrana. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6065-638-6

a) Румунски језик -- Зборници б) Румунска култура -- Војводина -- Зборници

COBISS.SR-ID 29640201
